

ПРИРОДАТА
И
ЧОВЕКЪТ
ОТ
ГЛЕДНА
ТОЧКА
НА
ДУХОВНАТА
НАУКА

Лекции
за
строителите
на
Гьотеанума
ОТ

Рудолф Щайнер

Поредица „Просветление“

В поредица «*Просветление*» досега:

1. Рудолф Щайнер, «Същност на музикалното»
2. Рудолф Щайнер, «Прераждане и карма»
3. Рудолф Щайнер, «За мистериите драми»
4. Рудолф Щайнер, «За инициацията»
5. Рудолф Щайнер, «Проблеми на модерната психоанализа»
6. Рудолф Щайнер, «Стихове и медитации»
7. Рудолф Щайнер, «Смъртта като преобразуване на живота»
8. Рудолф Щайнер, «Окултна история»
9. Рудолф Щайнер, «Индивидуални духовни същества
и тяхното въздействие в душата на човека»
10. Рудолф Щайнер, «Моят жизнен път»
11. Олаф Кооб, «Азът и неговият двойник»
12. Рудолф Щайнер, «История на човечеството»
13. Рудолф Щайнер, «Фридрих Ницше,
борец срещу своето време»
14. Рудолф Щайнер, «Четири мистериини драми»
15. Рудолф Щайнер, «Мистериини центрове»
16. Рудолф Щайнер, «Първоначални импулси на духовната наука»
17. Рудолф Щайнер, «Тайните на прага»
18. Рудолф Щайнер, «Сътворението на света и човека»
19. Рудолф Щайнер, «Човекът и светът. Действието на духа
в природата. За същността на пчелите»
20. Рудолф Щайнер, «Природата и човекът
от гледна точка на духовната наука»

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

ПРИРОДАТА
И
ЧОВЕКЪТ
ОТ
ГЛЕДНА
ТОЧКА
НА
ДУХОВНАТА
НАУКА

Десет лекции, изнесени за работещите на строежа
на Гьотеанума в Дорнах от 7 януари до 27 февруари 1924 г.

Превод от руски
Евгени Мангуров

Аб
Издателско
Ателие

RUDOLF STEINER

Natur und Mensch
in geisteswissenschaftlicher
Betrachtung

GA-352

Rudolf Steiner Verlag, Dornach

*На корицата е използван фрагмент
от картина на Ад ван дер Лухт.*

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб*.

© Рудолф Щайнер, автор
© Евгени Мангуров, преводач
© Христо Маринов, технически редактор
© Издателско ателие А^б
ISBN 978 - 954 - 737 - 935 - 0

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ от Мария Щайнер 11

ПРИРОДАТА И ЧОВЕКЪТ ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ДУХОВНАТА НАУКА

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, *Дорнах, 7 януари 1924 г.* 13

За дебелокожите – образуване на обвивките и скелета. За смолата в мравешката купчина и за вредата от дървесните пчели. Къде остават мъртвите слонове. Предчувствие за смъртта при животните. Човек купува свободата си с това, че способността за предчувствие при него е слаба; животното не притежава свобода, всичко в него е несвободно, но пък има способност да предчувства. За нрава на слона, който всичко забелязва, особено това, което става вътре в него. образуване на обвивка и скелет при нисшите и при висшите животни. Как посредством кръвта външната обвивка се превръща във вътрешен скелет. Самосъзнанието и здравият костен скелет. Скелет и надкостница. В скелета се намира духът.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, *19 януари 1924 г.* 27

За отровните вещества и въздействията им върху човека

Отровното действие на арсена. Всички вещества, които човек има в себе си, се произвеждат в самия него; той ги извлича от Космоса. Астралното тяло произвежда арсен. В големи количества отровата убива човека, в по-слаби дози го разболява, а в малки дози, в разредена форма е лекарствено средство. Действието на отровата най-добре се изследва в случаите на слаби отравяния. Минералните отрови и самопомощта на организма срещу

тези минерални отрови. Рахитичните деца произвеждат твърде малко олово. Белтъкът, присъстващ в човека, постоянно разтваря оловото. Растителните отрови въвлечат живота в чувството. Таниновата киселина противодейства на растителните отрови. Отровите от животински произход действат, на първо място, в кръвта; тях човек може да изхвърли, да унищожи само благодарение на собствена, възникваща в кръвта противоотрова. Отровите от животински произход човек постоянно изработва сам, например при дифтерит. Мравчената киселина и обновяването на Земята в Космоса. За живота на свръхсетивния човек е необходим птомаин. Подагра и ревматизъм. Минералните отрови способстват за вмъкването на физическото тяло в етерното тяло. Отровите от растителен произход способстват за вмъкването на етерното в астралното тяло. Отровите от животински произход способстват за вмъкването на астралното тяло в «аза».

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ. *Дорнах, 23 януари 1924 г.* 46
За храненето

Прехранването с белтъчна храна води в напреднала възраст до така наречената атеросклероза, калциране на артериите и прави човека лесно податлив на всевъзможни инфекциозни заболявания. Етерното тяло трябва напълно да преработва белтъка. За нормалното хранене на сърцето, гърдите и прочие човек безусловно трябва да получава мазнини. Етерното тяло препяства загниването на белтъка, астралното тяло се бори с гранясването на мазнините. Със заболяванията, възникващи вследствие загниването на белтъчини в червата или гранясването на мазнини, следва да се борим с помощта на мед и арсен. «Азът» се бори с ферментацията на захарите и нишестето. Прекомерната употреба на картофи вреди на главата. Използването на картофите за храна и материализмът. По-нататъшните вредни последствия от употребата на картофите. «Азът» предимно действа в главата, астралното тяло – в гърдите, етерното тяло – в долната част на тялото. Водите със сероводородна миризма по курортите, с миризма на развалени яйца, оказват въздействие, преодоляващо появата вътре на мирис на развалени яйца. Сероводородната миризма като лекарство средство. Голяма част от заболяванията е свързана с неправилно хранене.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 2 февруари 1924 г. 65
Човешкото око – Албинизъм

Финото устройство на ирисовата обвивка или ириса при всеки отделен човек има индивидуални различия. За структурата на окото. За роговицата, короидата, ретината, зрителния нерв и сляпото петно. Човек вижда чрез свръхсетивния «аз». Черните или сини очи. Кафявите очи. Цветът на очите и бледният цвят на тялото при албиносите. За албинизма. Ирисодиагностика. За общоприетата очна диагностика. Причина за албинизма е неправилното преработване на сярата и желязото, осъществявана чрез «аза». Хлорозата произтича от неправилната преработка на желязото, осъществявана посредством астралното тяло.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 9 февруари 1924 г. 82
Кръговрат на течностите на Земята във връзка с Космоса

Водата всъщност образува кръвообращението на Земята. Циркулацията на водата започва от нейното прясно, без соли състояние и завършва в морето в солено състояние. За солевия поток, обратно от устието на реката до първоизточника ѝ под земята. Солената вода в по-малка степен се съотнася с мировото пространство. Източниците на прясна вода са очите на Земята. В процесите на размножаване небесното действа на Земята. Опитите за изясняване значението на далака. Указанията в брошурата на госпожа Колиско «Функциите на далака и въпросът за тромбоцитите». Размножаването и образуването на сетивните органи при морските риби. Миграция на съомгата. Прелитанията на птиците. В лявата половина на човешкото тяло в по-голяма степен се съдържат земните сили, а в дясната в по-голяма степен – астрални, небесни сили. Еманципация на човека от Земята. Калканът и писията. Цветът на растенията като носител на светлината и коренът като носител на соли. Как се храни Земята и как се храни човек.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, 13 февруари 1924 г. 102
За облеклото на човека

За необходимостта човек да се защитава от влиянията на обкръжаващата среда. Животното в най-широк смисъл притежава защита от външни влияния. Формата, в която се осъществява при животното покриването с козина или оперението, зависи предим-

но от действието на Слънцето. Човек притежава самостоятелност, защото за разлика от животното той няма външна защита, а в по-голяма или по-малка степен е подложен на влиянието на земната околна среда. Еманципация на човека от външните природни влияния. Двете задачи на облеклото: да предостави защита от външния свят и да украсява. Облеклото, предназначено за украсение, се е усъвършенствало по най-различни начини. Примитивните народности са усещали окраската на астралното тяло и са я правили видима в облеклото си. Цветните култови облекла. За ширината на крачолите и за така наречения цилиндър. За фрака и за модата. Женското облекло притежава в по-голяма степен изначални форми. Древните одежди са възникнали в по-голямата си част поради духовни потребности. Развяващо се, летящо и плътно прилепващо облекло. Филистерските облекла са се появили с цел самосъхранение, самозащита. За произхода на ордените. Тогата като подражание на свръхсетивното тяло. Съвременното мъжко палто – това е скъсената, орязана древна тога. Как са възникнали поясет, коланът? Съвременното облекло е изгубило всички цветове: сивите дрехи. За възникването на военната униформа. Знамето и груповата душа. Олтарните изображения, изображения на предците, изображение на ландшафта. «Сикстинската Мадона» на Рафаело е била предназначена за знаме, което да се носи пред процесията. Татуировките. Националните стремежи. Облеклата в по-голямата си част са се появили с цел защита, но в значителна степен и за украса.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ, 16 февруари 1924 г. 121

За действието на арсена и алкохола в организма

За отравяния на деца, употребяващи арсен с храната. Арсенът съвсем специфично действа върху астралното тяло; особено силно той действа на дишането. Отлагането на мазнини като следствие от действието на арсена. Следи от арсен има във всички хранителни продукти. Гласът на кастратите. Белите дробове – не само дихателен орган, но и важен орган за храненето. Повечето белодробни заболявания се дължат на това, че дробовете се хранят неправилно. Просвещение вместо прибягване до закона. Забраната за внос на алкохол. Човек сам произвежда в организма си алкохол, от който той има нужда за самоконсервиране. Виното се

изработва чрез извънземното, слънчево начало. В образуването на каменни въглища са заложени всички древни слънчеви сили. На възрастните алкохолът действа върху астралното тяло и даже върху самия «аз». Особена вреда алкохолът нанася на децата. За златната рибка и успешното ѝ развитие във вода, пронизана от слънце и топлина. В кожената престилка намира израз системата на крайниците на човека; в ризата – гръдната система, а в мантията, в плаща – системата на главата. Първоначално фракът и цилиндърът са били принадлежности към плаща.

ОСМА ЛЕКЦИЯ, 20 февруари 1924 г. 141
За връзката на висшите членове с физическото тяло. За действието на опиума и алкохола

Зеленият цвят на растенията. Оцветяването при рибите. Значението на ивиците отстрани при рибите. Разхлабването на етерното тяло и астралното тяло преди смъртта и противоположното състояние, когато астралното тяло твърде дълбоко се внедрява във физическото тяло. Признанието за извършено престъпление може да бъде предизвикано от съвместното освобождаване на етерното тяло и съвестта. Прегрешението против свободата на човека. Злоупотреба със словото и писмеността. Алкохолът преди всичко действа на «аза». Опиумът особено силно действа върху астралното тяло.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ, 23 февруари 1924 г. 156
Строене и разлагане в човешкия организъм

Значение на отделянето. Изследвания на урината. Различия между древната и новата медицина. В плацентата действа духовно-душевното начало на човека. Окоето като отделяне. Целият главен мозък като отделяне. Мисловната дейност се състои в това, че главният мозък сортира мислите, което наподобява функцията на отделянето. Физическото тяло и етерното тяло строят, докато астралното тяло и «азът» отново разлагат. Духовното начало се основава на разлагането, а не на строенето. Животът като цяло подлежи на разпад, на разлагане. Потта се отделя чрез етерното тяло; урината се отделя чрез астралното тяло; а отделяното от червата по съвсем особен начин е под действието на «аза». Всичко в здравето и болестта зависи всъщност от това, доколко дейно е

астралното тяло. Изследвания на урина за белтък и захар. Цветен показател, мътност или чистота на урината. Древната «фекална аптека». Астралният призрак в урината, в потта и съдържанието на чревния тракт; мумия. Конски и оборски тор. Свръхсетивното животно и свръхсетивният човек живеят в секретите. Образуване на тумори и възпалителни процеси.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 27 февруари 1924 г. 176

За теорията на относителността на Айнщайн

Мисленето е чуждо на действителността. Популярно излагане на теорията на относителността на Айнщайн. Въпросът за това, какво е абсолютен покой или абсолютно движение и какво е относителен покой или относително движение? Гледната точка на Айнщайн: може да се говори само за това, че нещата се намират в относителен покой или движение. Необичайни следствия от теорията на Айнщайн. Разпространение на теорията на относителността. Дебатите с университетските професори за теорията на Айнщайн. Стойността на човека не е относителна, тя е обусловена от цялото космическо пространство. Дебатите за силата на тежестта във времената на младостта на Р. Щайнер. Ранният Айнщайн и късният Айнщайн. Опитът на Плато. В теорията на относителността има логика, но няма чувство за реализъм.

Бележки 194

Рудолф Щайнер – живот и творчество 197

ВЪВЕДЕНИЕ

*към изданието на лекциите на Рудолф Щайнер
за строителите на Гьотеанума
от август 1922 г. до септември 1924 г.*

Бихме могли да наречем тези лекции диалог, доколкото съдържанието им, по настояване на Рудолф Щайнер, се определяше от самите работници. На тях им се разрешаваше сами да избират темите, той ги стимулираше да задават въпроси и да се изказват, поощряваше ги да се изявяват и да възразяват. Разглеждаше се и далечното, и близкото. Особено интересни се оказаха терапевтичните и хигиенни страни от живота, защото за тези неща на работниците се налагаше да се грижат всеки ден. Но също така се засягаха и всички явления в природата, битието на минералите, растенията и животните, при това разглеждането се извеждаше в космоса, към първоизточника на нещата и съществата. Накрая работниците молеха да им се даде въведение в духовното познание, в познавателната основа за разбирането на Мистериите на християнството.

Общата духовна работа се появи на основата на няколко курса, които доктор Роман Бос проведе при приключване на работата на строежа за интересуващите се. По-късно тези курсове се провеждаха и по-нататък от други членове на Антропософското общество. След това работниците помолиха Рудолф Щайнер да ги приеме и утоли жаждата им за знания и ако е възможно, да посвети на това един час нормално работно време, докато те са още бодри и могат да запазят възприемчивостта си. Това е ставало в сутрешните часове, след прекъсване на работата. Можели са да присъстват също и някои служители на строителната кантора и още двама-трима от тесния работен кръг около доктор Щайнер. Обсъждали са се практични неща, например развъждане на пчели за тези, които се интересували от отглеждане на пчели. Когато Рудолф Щайнер вече не беше между нас, експерименталната агро-група публикува за свои-

те членове конспект на тези лекции във вид на брошури.

Мнозина проявяват голямо желание да се запознаят с тези лекции. Обаче те бяха съобразени със специфичната аудитория и в тази специфична ситуация се провеждаха под формата на импровизации по теми, продиктувани от обстоятелствата и настроянията на работниците слушатели. Поради това те не бяха предназначени за печат. Именно формата, в която те бяха изнесени, позволи да се съхрани свежестта и непосредствеността, които не бих искала да се изгубят. Беше създадена особена атмосфера между душата на питащия и душата на даващия отговор. Не би ми се искало този колорит да се изпусне, да се изгуби тази окраска в хода на педантичната редакторска преработка. Затова се постаряхме да я ограничим, доколкото е възможно. Дори и не всичко тук да съответства на стилистичните литературни канони, важното е да се запази истинският живот в цялата си непосредственост.

Мария Щайнер

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 7 януари 1924 г.

Добро утро, господа! Вече дълго време не ни се удаваше да бъдем заедно; може би на някого му е хрумнало нещо, което днес можем да обсъдим?

Автор на въпрос: При големите мравки, срещащи се навсякъде в горите, в самия долен край на мравуняка има своего рода мед или смола; използват я за култови цели, католическите пастори я използват за кадене. Искам да попитам, откъде произлиза и от какво се състои това вещество.

Доктор Щайнер: В смолата, която тук се образува, се съдържа същото вещество, което се съдържа в тамяна и ценността му е не по-голяма, отколкото на тамяна, производството на който в заводите струва евтино. Мравунякът възниква благодарение на това, че мравките отделят мравчена киселина върху всичко, което те мъкнат със себе си, върху смолистите частички дърво, от които те събират дървесни сокове. Така че това не е мед, а смола, смесена с мравчена киселина.

Господин Мюлер: Бих искал още един път да се върнем към пчелите, към дървесните пчели, гнездящи по дърветата. На младини бях свидетел на един случай, когато гората на голяма територия беше загнила и дърветата не можеха да се използват. Тогава един майстор дърводелец отиде и изкупи голямо количество от тази дървесина, която по-рано се използваше само за правене на щайги. Тази дървесина той използваше при строителството на нова сграда. Но след година навсякъде в помещенията започнаха да намират пчели. Тези пчели бяха толкова опасни за постройката, че след две години този майстор-дърводелец беше принуден да купи тази сграда. Всички греди от покрива трябваше да се демонтират. На него му се наложи да се заеме с тази работа, наложи му се да купи постройката.

Доктор Щайнер: Разбира се, това е напълно възможно и е ясно от само себе си. Но дървесните пчели кога са заселили

тази дървесина – на строителната площадка или това е станало още в гората?

Господин Мюлер: Продажбата на търг се състоя есента, през пролетта дървесината беше използвана, а през лятото започнаха да излитат пчели.

Доктор Щайнер: Всичко, което, от една страна, може да бъде много полезно, от друга страна, може да се окаже страшно вредно. Но това не противоречи на казаното от мен, че тези пчели са необходими за дървесината. Както се казва, всичко, което, от една страна, може да бъде извънредно полезно, от друга страна, може да стане извънредно вредно. Искам да ви дам един пример: представете си, че малко дете е късогледо и му дават очила; това е необходимо, а при известни обстоятелства много полезно. Но ако друго момче, считайки очилата за особено достойнство и преимущество, поиска също да ги носи, това би било не полезно, а вредно. Така и тук: това, което в един случай е извънредно полезно, в друг случай може да стане изключително вредно. Това е именно така.

Господин Мюлер: Искан ми се още един път да се върнем към пчелите, към това как нашият живот и стремежи са свързани с отглеждането на пчели. В последно време мои колеги неведнъж ми обръщаха внимание, че е по-добре да не чета написаното, а да импровизирам. Но аз им възразявах, че с началното си образование нямам особени ораторски способности. Аз не съм в състояние да импровизирам. И днес бих искал да ви прочета, а не да импровизирам: за пчелите, за царицата (той премина от кошера към отношенията между работници и работодатели; върна се към 1914 г. и изрази недоволство. Направи сравнение: в това отношение ние също представяваме пчелен кошер и т. н).

Доктор Щайнер: Господа, трудно е да се говори за такива неща без подготовка, импровизирайки. Вероятно на всички ни се е налагало да изпитаме, че ако такъв род обсъждания се вкарат в дневния ред и започнат всякакви спонтанни разсъжде-

ния, разговорът ще има съвсем различен тон от това, ако предварително беше обмислен. Ето защо ми се иска, ако в бъдеще трябва да водим подобни обсъждания по тази тема, старателно да обмислим предмета. В сряда отново ще имаме занятие, така че ще помоля господата, желаещи да кажат нещо по темата, да отложат изказванията си за сряда.

Правилно беше казано за темпераментните. Темпераментните действат различно, особено ако човек е проспал самата същност! (Вероятно се отнася за изказването на г-н Мюлер). Не ми се иска да сваляме темата от дневния ред; и все пак с това не искам да кажа, че аз самият няма да говоря по тази тема в сряда. Мисля да направим така: да не обсъждаме темата сега, а да почакаме до сряда. И тогава, в сряда, ще помоля да вземат думата господата, на които им се иска.

Нека днес да се спрем на това, с което обикновено се занимаваме, на въпроса за познанието. Както се казва, желанието на г-н Мюлер ще бъде отчетено и в сряда ще поговорим по дадената тема. Тогава ще кажа това, което трябва да кажа.

Виждате ли, за този, който относително добре владее темата, е напълно възможно да говори нещо за науката без подготовка; но на мен ми се иска още един път да премисля нещата, за които стана дума тук. Как мислите, това правилно ли е? (Съгласие.) Някой има ли въпроси?

Господин Долингер: В последно време възникваха много въпроси. Във всички вестници се говореше за това, че никой не знае къде остават умрелите слонове, тъй като никой не намира останките им. Бих искал да попитам господин доктора, би ли било интересно да поговорим за това?

Доктор Щайнер: Сред всичко, което касае слонове, това е много интересен проблем! Работата е там, че останки от праисторическите слонове, слонове на древния свят, на древните времена, се намират понякога в отлично състояние. Обстоятелствата и условията, при които намират тези слонове от древния свят, доказват, че именно тези животни, които в ес-

тествената история наричат дебелокожи, винаги би трябвало да умират и съответно да се запазват по такива места – където и ги намират, – в които те веднага са се оказвали опаковани от обкръжаващото ги земно царство. Имам предвид ето какво: тези дебелокожи са могли да се запазят толкова добре само благодарение на това, че водата, земята и мръсотията не са ги покривали постепенно; тези дебелокожи би трябвало да са се вмъквали в някакви кухини, в пещери, където свлачище веднага ги е затрупвало със земна маса. Ето защо е станало така, че когато земното царство е разрушавало, разтваряло месото, тъканите разположени около скелета, твърдите части на този скелет много добре са се запазвали. В музеите навсякъде ще намерите прекрасно запазени екземпляри от тези могъщи животни на древния свят.

Но това ви доказва, че тези животни са имали свойството, преди смъртта да се вмъкват в пещери. Впрочем това няма толкова безусловен характер – както вие току-що казахте, – а може да се говори само за следното: макар, разбира се, мъртви слонове понякога да намират, много често не могат да се намерят каквито и да е следи от слонове, които малко преди това са ги виждали. Свойството на тези животни е било такава, че виждайки приближаването на смъртта, те се промъквали в пещери и там умирали. Виждате ли, господо, това, което казахте, се отнася всъщност само за дебелокожите, а също така, гореказаното (смърт в пещери) е свързано с това, че кожата при дадени животни е извънредно дебела. Какво означава дебелата кожа? Виждате ли, твърдите части на животното представляват от само себе си това, което в значителна степен е родствено със Земята. Даже вашите нокти във вас самите в значителна степен са родствени със Земята. Кожата на слона е такава, че тя има изключително родство със Земята. Благодарение на това слонът усеща целия свой (вътрешен) живот сякаш обкръжен от Земята, земята (като стихия), намираща се в неговата кожа; слонът се чувства добре само тогава, когато той е обгърнат от тази своя кожа. Умирането на слона в тази

кожа всъщност става постоянно. Когато приближава смъртта – в това е отличителният признак на тези дебелокожи животни, – животното, благодарение на своята дебела кожа, изключително силно усеща това приближаване на смъртта. Тогава на него му се иска в неговата кожа да има още повече земя; в това и се състои инстинктът, заставлящ ги да се крият в пещери. Но в тези пещери тях като правило не ги търсят. Ако по местата, където се въдят слонове, започнат да ги търсят в пещери, там биха открили мъртви слонове. На открити местности тях обичайно не ги намират.

Тези факти доказват, че животните въобще в много по-голяма степен от човека предчувстват своята смърт; това особено се отнася до тези животни, които са облечени в дебела кожа. Това се отнася също и за повечето от тези животни, които са по-нисши. Например насекомите; защото те също са облечени в роговидна кожа. За тези малки животни може да се каже, че не само чувстват своята смърт, но когато смъртта наближи, те предприемат всичко възможно, да умрат там, където им е най-добре. Някои насекоми се заравят в земята и там умират.

На човек му се налага да плаща за свободата си с това, че способността му за предчувствие е крайно оскъдна. При животните няма свобода, всичко при тях е несвободно. Затова те притежават силно предчувствие; знаете, че когато например грози опасност, опасност от земетресение, животните избягват, докато за човека тези събития се оказват внезапни.

Можем да кажем: за човека е извънредно трудно да проникне в душата на животното. Но който действително може да наблюдава животното, който улавя смисъла в такова наблюдение, той ще намери, че животните в своя живот винаги постъпват, изхождайки от предвиждането. Макар и да не можем да сравняваме действията на животното и действията на човека!

Ще обсъдим още нещо, засягащо слоновете, благодарение на което ще ни стане ясно това, за което питахте. Виждате ли, нееднократно са наблюдавали как някакво неголямо стадо слонове се насочва към водоема, или, както тук казваме, на

водопой. Би могло да се случи така, че някой палав младеж да хвърли нещо по преминаващ слон. Слонът отначало се държи много търпеливо, не реагира и показва пълно безразличие към станалото. Момчето изчаква и отново иска да замери слона, когато той минава обратно. Но слонът се връща напълнил в хобота си порядъчна порция вода. Когато отново види на пътя си момчето, преди то да успее да го замери, той изстрелва по него всичката вода и го облива от глава до пети. Такива случаи са наблюдавани нееднократно. При това може да се каже: дявол го взел! Слонът е много по-умен от човека, той наистина е необичайно мъдър. Запомнил е нанесената му от момчето обида, задържал е в хобота си цял заряд с вода и е отмъстил!

И все пак, господа, такива мисли за слона биха били неправилни. Не трябва да приравнявате това с разумността на човека, а трябва да го сравнявате с други негови качества. Ако на окото ви кацне муха, вие ще махнете мухата без да му мислите много. В науката, където има много термини за непонятните неща, такова движение се нарича рефлекторно. И така, човек инстинктивно замахва, защитавайки се от нещо, което при дадените обстоятелства може да му навреди. Това винаги става при човека. В случая на действия от такъв род, когато човек прогонва муха, главният мозък се оказва незадействан; задействани са само нервите, които отиват към гръбнака. Когато човек обмисля нещо, това става така: тук, горе, се намира главният му мозък, след това, ако той например е видял нещо, към главния мозък води зрителният нерв, а от главния мозък през целия останал организъм върви воля, която извършва нещо. Но ако човек просто маха, отпъжда мухата, която е кацнала на него, при това нервът не отива в мозъка – той даже в главата не отива, – не, той отива непосредствено в гръбнака и без обмисляне от главния мозък, мухата бива прогонена. Следователно в постъпки от такъв характер е задействан гръбначния мозък; благодарение на него ние, хората, инстинктивно се браним, ако нещо се приближи до нас по такъв начин.

Във физическото тяло ние, хората, нямаме толкова дебела

кожа, напротив, имаме доста тънка кожа. Кожата ни е толкова тънка, че тя даже е прозрачна; кожата на човека се състои от три слоя: вътрешният слой е така наречената дерма, а външната кожа е съвсем прозрачна. Ние, също както и слонът, имаме кожа, но тази кожа е нищожно тънка. Външната кожа е съвсем прозрачна. Благодарение на това, че имаме проницаема кожа, посредством осезанието си контактуваме с обкръжаващата среда; благодарение на този контакт с обкръжението ние сме мислещи хора, обмисляме нещата. Слонът, макар и дебелокож, е такъв във физически смисъл; хората често са такива в морален смисъл. Но какво възниква вследствие от това? В съответствие с казаното лесно можете да си представите, че слонът е извънредно нечувствителен към своето обкръжение. Слонът почти нищо не чувства, не осезава, и всичко, което възприема от страна на обкръжението си, той трябва да го вижда; той представлява затворен в себе си свят. Обстойно изучавайки характера на слона, хората понякога откриват нещо крайно интересно. С цел разширяване на познанието човек понякога би трябвало да изпита желание да се уподоби на слон, да бъде като слон. Виждате ли, ако човек би придобил характера на слона, но в добавка би запазил способността да разсъждава, да обмисля, той би станал необикновено разумен, толкова разумен, че чак да не повярваш! А слонът не използва главния мозък, за да се държи разумно. Вследствие от това, че той е напълно изолиран (от дебелината на кожата), затворен в себе си, неговите рефлекторни движения, движенията за самосъхранение, отбранителните движения, се удължават. Те продължават дълго. Ако на вас кацне муха, а инстинктът ви сработи недостатъчно бързо, за да я махнете, мухата и сама ще отлети. При слона работата стои така: той би позволил на мухата да седи върху него, доколкото операцията по изгонването ѝ при слона би започнала не по-рано от един час; толкова бавно действат рефлекторните отбранителни движения. Това, което слонът прави с помощта на хобота си, не е нищо друго освен такова рефлекторно движение, само че удължено във времето. Рабо-

тата съвсем не е така, сякаш той си е помислил: това момче ме обиди и аз ще го поля с порция вода – не, слонът не мисли така. Докато момчето още е пред него, той иска да го събори с хобота си на земята, но реализацията при слоновете се забавя за дълго. Ако хулиганът ви опръска с някаква мръсотия, вие няма да се замислите много преди да го натупате. Но слонът е бавно животно, именно заради своята дебелокожост, и на него му трябва много време, докато се придвижи, докато се приближи, докато поиска да протегне хобот и събори момчето. А доколкото той междувременно пие, забелязва: когато в хобота му има вода, хоботът е по-силен и здрав, хоботът става по-здрав. На него му се иска да заздравя хобота си и за това той събира в него вода. Той чувства, че хоботът е станал по-дълъг. Ако слонът изстрелва от хобота си заряд вода, желаейки да събори хулигана – това е просто своеобразно удължаване на хобота. На човека би му се наложило да обмисли всичко това. Така че не би следвало наивно да приписваме човешка мъдрост на слона, а трябва да се внедрим в душата му, в характера му, за да открием гореописаното. Така стои работата в случая със слона: той е вътрешно изолирано същество, забелязва всичко, но главно това, което става в него. Вследствие той забелязва и приближаването на смъртта и може да си заминее и скрие.

Нещата са така, че днес зоопсихологията е развита всъщност много малко. Наблюдават се животните и се откриват, както вече съм ви казвал, множество интересни факти. Но да се надникне в душата на животното в днешно време много рядко се удава. Ако човек иска да стигне до това, той трябва да усилва своите сетива, за да наблюдава живота.

Да преминем към най-малкото сред всички съществуващи животни. Има съвсем малки животни, състоящи се само от мека слизеста маса (вж. рис.). Тази мека слизеста маса в случай, че до нея се окаже някакво зрънце, може да изкара от себе си нещо като пипалца. От масата се формира нещо като ръка. Тя може отново да бъде прибрана назад. Виждате ли, такива животни отделят варовикова или кремъчна обвивка, но при тях тя не е много забележима. Такава обвивка има и при по-съвършени животни и при тях тя е по-видима. Има животни, състоящи се също от такава слизеста маса, но вътре в нея се намира нещо, което при внимателно разглеждане изглежда подобно на малки лъчи; освен това, отвън има опираща се от всички страни обвивка, а на тази обвивка има шипове. Всичко това, което израства като коралите, изглежда така.

Да вземем животно, което има обвивка с шипове, а вътре в неговата мека маса има ето такава звездообразно образувание. Какво е това? При щателно изследване се открива, че тези лъчи вътре не ги създава Земята; тях ги създава космическото обкръжение на Земята, звездите. Тази мека маса е обусловена от въздействията на небето, докато твърдата маса или масата с шиповете е обусловена от въздействията, идващи от Земята. Как се осъществява нещо подобно? Господа, ако искате да знаете как това се осъществява, представете си следното; ето тук парченце – рисувам с голямо увеличение – от такава животно, състоящо се от слизеста материя.

Тук, вътре, в резултат на идващи отдалеч звездни въздействия се образува част от такъв лъч. Поради това образувание звездното въздействие доста здраво стяга останалата маса. Но тя на свой ред още по-силно натиска тук, върху стената.

Вследствие от този натиск отвътре върху обвивката – доколкото тук натискът е по-силен – отвън се образуват издатини, шипове от варовиковата или кремъчна маса на обвивката. Така че отвън под действието на Земята се образуват тези шипове, докато вътре се образуват тези лъчи, при това под въздействието на звездите. Това разбирате ли го?

Това, което се образува тук, вътре (звездообразното образуване), е начало на нервна маса, а това, което се образува тук, отвън, е начало на костна маса. При нисшите животни виждаме: нервите се образуват под влияние на външното космическо обкръжение, на извънземното обкръжение. Всичко, което се отнася до костите, до черупката – нисшите животни имат само външна костна система, – всичко това се образува под въздействието на Земята.

Колкото по-съвършени животни разглеждаме, толкова в по-голяма степен спира образуването на обвивки, на черупки, но (на преден план) изпъква образуването на скелет, най-съвършен вид от който притежава човекът. Да погледнем човешкия скелет. Ако разглеждате човешкия скелет, ще откриете, че главата бихме могли да сравним с нисшите животни, тъй като тя представлява своего рода черупка. Вътрешно тя е мека. Устройството на главата има съществени различия от организацията на останалата част от костната система на човека. Костите на краката си вие ги носите вътре в себе си, при това те са покрити с тъкани. Тук, отвън, е разположена меката (тъканна) маса. В дадения случай костния скелет човек поглъща в себе си (тоест строи го вътре в себе си – бел. пр.). Фактът, че организацията на скелета не остава външна – както при главата, – а потъва навътре, което виждаме в останалата част от човека, този факт по някакъв начин е свързан с кръвотворната функция както при висшите животни, така и при човека. Ако разгледате нисши животни, в тях всичко представлява бяла маса. Това, което струи в тях като кръв, само по себе си има бял цвят. Кръвта при тези нисши животни е бяла и не е топла. Колкото по-висше е животното, толкова тази организация се

доближава до човешката, толкова в по-голяма степен то, както и човекът, се пронизва от кръвната маса, оставайки в останалото светло и прозрачно. Колкото в по-голяма степен нервите се пронизват от кръвна маса, толкова повече се прибира, се поглъща вътре в организма скелетът, който дотогава е бил само външна обвивка, черупка.

Можем да поставим следният въпрос: защо човек има вътрешно формирани кости, такива като в ръцете и краката му? Защото при него нервните маси са проникнати от кръвни маси. Така че може да се каже: на висшите животни и човека е необходимо да имат вътре кръв за това, за да са в състояние да вмъкнат, да погълнат в себе си външната обвивка. Разбирате ли това?

В тази връзка може да се каже и следното: нисшето животно не знае нищо за себе си. Но човекът и висшите животни знаят за себе си. Вследствие от какво те знаят за себе си? Вследствие от това, че те имат в себе си скелет, костен скелет; ето затова те знаят за себе си.

И така, ако се зададе въпрос: откъде е в човека самосъзнанието, откъде той узнава за себе си? – трябва да се насочим не към мускулите, не към меките тъкани, а към твърдия костен скелет. Благодарение на твърдия костен скелет човек знае за себе си. Работата е там, че да се разглежда този костен скелет на човека е във висша степен интересно.

Да допуснем, че тук имаме човек – доста грубо обозначавам тук неговата костна система, (вж. рис.). Извънредно интересно е следното: когато разглеждате скелета, трябва да си представите, че този скелет е бил вътре, в човека; но този

скелет на човека сам по себе си е облечен от всички страни с кожа. Ако трябва да обозначава тази кожа тук, трябва да я наричам по следния начин. Когато човек живее, костната му система се намира като в чохъл, който много добре ѝ става – това е кожата, така наречената надкостница. И така, представете си, че това е става; тук се намира главата на бедрената кост, която се обгръща от ставната вдлъбнатина.

С надкостницата работата стои така: ето надкостницата; цялата външна част на костите е облечена с надкостницата, тук тя се простира по-нататък ето така, тук тя върви както преди, минавайки отгоре на скелета. Следователно, ако просто си представите намиращия се вътре в човека скелет, ще се окаже, че този скелет е съвършено обособен, изолиран в човека. Между всички останали части на човека и скелета е разположена подобно на чохъл надкостницата. Действително тук работата стои така, както ако вземайки скелет на жив човек, си представите, че обвивате целия този скелет и го обхващате така, че отвън този «чохъл» навсякъде покрива скелета. На вас, разбира се, няма да ви се наложи да правите това, тъй като за това се е погрижила природата; скелетът като цяло е разположен в «чохъл», тоест в надкостницата. Но най-интересното е ето какво: кръвоносните съдове стигат само до надкостницата, прониквайки в нея – тази кръв храни костите, доколкото те трябва да се хранят, но вътре в този «чохъл» костите изцяло представляват земни вещества, Земята: калциев карбонат, калциев фосфат, пепел, соли и така нататък и вие се сблъсквате с необикновен факт; вие се състоите от мускули, (органи, такива като) черен дроб и други подобни, имате кръвоносни съдове и кръвта формира във вас своего рода «чохъл». Този чохъл ви изолира вътрешно. Вътре в този чохъл има празно пространство,

но именно в това празно пространство се помещава костният скелет. Нещата действително са така, че посредством този чохъл, посредством надкостницата вие се отделяте, изолирате се от костите, разположени във вас. Тези кости като цяло носят земен характер, вътрешно (по съдържание) те представляват от само себе си Земята. Вие не можете да ги усетите вътрешно. Чувствате своите кости именно като кости толкова малко, както чувствате парче тебешир, който сте взели в ръка.

Ако вземете в ръка парче тебешир, вие не го чувствате, това е нещо външно за вас (нямат се предвид тактилните усещания – бел. пр.). Така и костите се намират вън от вас, вие сте отделени от тях от някакво покривало. Всичко носите в себе си – както скелета си, – нещо такова, което не сте вие самия, което представлява от само себе си само земята, формирана във вид на кости: калциев фосфат, соли, калциев карбонат; всичко това вие носите в себе си, обличайки го в някакъв чохъл, в надкостницата.

Виждате ли, господо, тук не е мястото за нещо лишено от дух, бездуховно; защото ако във вас попадне тресчица – също имаща земен характер, – тя ще предизвика възпаление, загнояване. Обаче костите не предизвикват загнояване. Защо? Защото мястото, в което вие сте мъртви, безжизнени, в което намиращите се вътре, в надкостницата, кости действат като нещо мъртво и безжизнено, това място изцяло и напълно е проникнато от духа. Виждате ли, по удивителен, инстинктивен начин обикновените хора, които често знаят повече от образованите хора, са си представяли смъртта под формата на скелет, тези хора са знаели, че в скелета има дух. Ето защо те са си представяли, че когато духът се изменя, излиза навън, той трябва да се явява във формата на скелет. Това е напълно правилна образна представа. Защото докато човек живее, посредством своите кости той създава място за духа.

Това е, което ми се иска в близко време да обсъдим по-нататък. Но отгук виждате също, че човек полага много усилия, за да съсредоточи духа в своите кости. Слоният предоставя

място за духа още и в своята дебела кожа. Благодарение на това, че в своята дебела кожа слонът предоставя допълнително място за духа, този дух, който слонът чувства, може да възприема заплахата за разрушение от страна на външния свят. Човек не знае за своята смърт, защото кожата му е твърде тънка. Ако във физически смисъл беше дебелокож, тогава и той също би почнал да се оттегля, да се промъква в пещери и да умира в пещерата. И тогава щяха да почнат да говорят: къде пропадат тези хора? Те отиват на небето, когато умират! Да, господа, за особено почитаните хора в някои народни общини са казвали същото, както и за слоновете. Така например за Мойсей, за когото са казвали, че не са намерили трупа му (5. «И така, Господният слуга Мойсей умря там, в Моавската земя, според казаното от Господ. 6. И Господ го погребва в долината на Моавската земя срещу Вет-фегор; а до днес никой не знае къде е гробът му. Второзаконие, 34 5-6 – бел. пр.). Той изчезнал и хората си представяли, че с него действително е станало нещо подобно (има се предвид: представяли си, че той е бил взет на небето – бел. пр.). Той станал толкова мъдър, смятали тези хора, както току-що ви казах. Ако човек във физически смисъл би имал дебела кожа и главен мозък, той би бил изключително разумен, даже не може да се опише колко разумен би бил той! Хората знаели за такива връзки, за такива закономерности. Представете си колко удивително е това, което са знаели тези хора! За Мойсей хората говорят, че той бил толкова умен, както ако би имал дебела кожа; ето защо той си заминал и трупа му така и не намерили. Това е много интересна връзка. Или не ви се струва така? А древните сказания са силно свързани с най-чисто, най-прекрасно почитане на животните. За това ми се иска да поговорим следващия път, ако, разбира се, остане време след предложената ни дискусия (има се предвид разговорът с г. Мюлер и др.)

И така, до сряда, господа.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 19 януари 1924 г.

Господа, искам да направя обобщение в допълнение към изнесените по-рано лекции. Следващия път ще ви помоля отново да зададете въпроси по една или друга естественонаучна тема.

Казах ви, че човекът следва да се разглежда като състоящ се от неговото физическо тяло, което виждаме с очите, но също и от по-високо организирани членове, от невидими тела. Разказвал съм ви, че първото невидимо тяло е етерното тяло. Това е фино тяло, което не може да се възприеме с обикновените сетивни органи; това тяло всъщност е причина за това, че човек живее; то е причината за живота в растителния и животинския свят. Следващото, още по-висше тяло – това е така нареченото астрално тяло. Астралното тяло обуславя наличието у нас на усещания, обуславя това, че ние можем да чувстваме. Наличието на астрално тяло е общ признак при човека и животните, тъй като животните също имат астрално тяло. Но освен това човекът има още нещо, такова, каквото животните нямат; това е самосъзнанието. За това ни служи «азът». И така, човек се състои от физическо тяло, което е видимо, и от три тела от по-висше ниво: етерно тяло, астрално тяло и «аз».

Ако на основата на свръхсетивни възприятия се твърди, че човек има тези три свръхсетивни съставни части, свръхсетивни членове, основателността за такова твърдение може най-добре да се види – тя може да се види и с други примери, – но най-добре тя става очевидна при разглеждане на въздействието на отровите върху човешкото тяло.

При обсъждане на въпроса за насекомите видяхме, че при известни условия въздействието на такава отрова върху човека може да бъде във висша степен благоприятно. Видяхме, че отровата на насекомите отстранява някои заболявания. Ето защо лекарствените средства също в по-голямата си част се правят от това, което в обикновения живот е отрова. Трябва

само да се вземат в съответната дозировка, което значи, да се вземат така, че да могат правилно да въздействат върху човешкия организъм.

Въздействието на отровите върху човешкия организъм носи специфичен характер. Във връзка с въздействието на отровите трябва да разгледате поне следното. Виждате ли, арсенът, който понякога използват като миша отрова, е много силна отрова. Ако човек приема арсен, или даже ако животно приема арсен, или скоро настъпва смърт, или – в случай, ако се удаде с помощта на подходяща противотрова да се предотврати смъртта на човека, тоест, така да се каже, да се изкара арсенът навън – може да започне хронично заболяване, предизвикано от арсена, което може да протича забавено. Може да стане и така, че при човек, професионално свързан с арсен, може да възникне кумулативно отравяне с малки дози арсен, което води до професионално заболяване. Ако човек приема арсен не толкова много, че веднага да умре, ако той приема арсен макар и малко, но достатъчно, за да нанесе вреда, той става бледен, на вид е бял като тебешир, става изтощен и вследствие на разрушаване на тялото постепенно загива. Той губи свежия цвят на лицето, губи необходимата загладеност. И така, макар въздействието на арсена в дадения случай да е забавено, тялото постепенно загива.

Но от друга страна, ние наблюдаваме и нещо противоположно. В Австрия например има една алпийска долина, където в скалните породи намират арсен. Там хората започнали да приемат съвсем малки, нищожни дози арсен. Те можели да ги понасят. Започвали с нищожни дози, но след това още и още, приемали все повече и повече и накрая станало нещо необичайно; те можели да понасят страшно много арсен.

Но защо те са правели това? Виждате ли, господи, повечето хора правели това заради желанието да се харесат. Те добивали от това прекрасен цвят на лицата и ако по-рано били мършави, после напълнявали. И така, те приемали арсен, за да се харесат, заради тщеславие, привиквали към приема на

арсен и изглеждали добре от това.

Тук имаме работа с необикновено противоречие. Такива противоречия съвсем не са измислени, те съществуват не само в човешкото мислене; в обикновения живот всичко противоборства едно с друго, противоречията тук и сега съществуват в природата. Тук имаме работа със следното противоречие: в един случай арсенът действа така, че човек става изтощен, бледен, даже сив – не косата става сива, а кожата. В един случай човек загива, а в друг случай човек приема арсен, за да изглежда по-добре! Тук е налице пълно противоречие.

Какво стои тук, в основата? Навсякъде ще намерите такива проблеми, за които в съвременната наука могат да кажат само едно: това е невъзможно да се обясни, трябва да се приеме като факт. Това е невъзможно да се обясни без знания за свръхсетивните тела на човека! Виждате ли, работата е в това, че човек, точно както постоянно трябва да има в себе си мравчена киселина – за което ви говорих (вж. Събр. съч. 351 – бел. пр.), – трябва постоянно да има в себе си и арсен. Него той изработва сам. В много отношения разглежданата тема предизвиква у човека удивление: неотдавна ви казах: ако се твърди, че човек в живота може съвсем да мине без алкохол, това е невярно. Човек може да живее и да не пие алкохол; това е истина. Но той не може да живее без алкохол въобще. Даже ако той не пие алкохол, въпреки това в необходимите количества този алкохол изработва неговото собствено тяло. Всички вещества, които човек има, се произвеждат в него самия. Това, което човек възприема отвън, служи само за поддръжка, за «разпалка». В действителност всички необходими му вещества човек произвежда, привличайки ги от Космоса. В Космоса, в мировото пространство има всички вещества в много фино състояние. В мировото пространство има всичко; в мировото пространство има например желязо. Човек не само го вдишва, но го получава в своето тяло през очите и ушите. А желязото, употребявано с храната, служи само за поддръжка. Него човек в по-голямата му част отново го отделя. Ако човек не би бил определен

между раждането и смъртта да живее на Земята, да изпълнява земните задължения, той въобще не би се нуждаел от хранене, тъй като би могъл всичко необходимо да извлича от мировото пространство. Но когато работим с ръцете, или когато ни се наложи да ходим, ние се нуждаем от поддръжка, която роля изпълнява храненето; тук това, което тялото произвежда, е недостатъчно.

И така, човек постоянно изработва арсен, животното – също, а растението – не. Защо? Защото растенията имат само етерно тяло! Арсенът се произвежда посредством астралното тяло. Затова човекът и животното изработват арсен. А за какво служи арсенът? Виждате ли, господа, ако човек не би могъл да произвежда в себе си арсен, той не би могъл нищо да чувства. Тогава той малко по малко би почнал да води чисто растително битие. Той би започнал първо да мечтае, а после би изпаднал в сънно състояние, би започнал да броди като сомнамбул. Арсенът дава на човека възможност да бодърства и да чувства. Ако аз натискам нещо с ръка, работата не се ограничава със свиване на кожата отпред, но у мен възниква усещане. И това усещане възниква поради това, че моето астрално тяло постоянно изработва арсен.

Следователно този, който приема арсен, усилва с това дейността на своето астрално тяло. Какво следва отгук? Следствие от това е, че астралното тяло се внедрява в организма. То става доста здраво и силно. Атакува всички органи и ги изтощава. Такива са последствията от острото арсеново отравяне. Ако някой бързо приеме голяма доза арсен, неговото астрално тяло започва да развива страшна активност, то бушува, кръжи и се завихря и в края на краищата разрушава дейността на цялата организация (човека). То прогонва живота от органите, доколкото в човека трябва да върви непрекъснатата борба между астралното тяло и етерното тяло. Етерното тяло носи живот, астралното тяло носи усещане. Но усещане не възниква, ако животът не бъде избутан. Следователно при човека работата стои така: ще ви нарисувам това схематично: ето астралното

тяло, ето – етерното тяло. Те постоянно се борят едно с друго. Ако побеждава етерното тяло, ставаме малко сънливи; ако побеждава астралното тяло – ставаме доста бодри. В ежедневния живот обаче става постоянно редуване, но то протича толкова бързо и често, че човек не го забелязва и смята, че той бодърства непрекъснато. Обаче в действителност постоянно се редуват ту бодърстване, ту сън, ту бодърстване, ту сън и т. н. И за това на астралното тяло, за да може да действа отгоре надолу, му е необходимо това неголямо количество арсен, което човек произвежда сам.

Ако човек дава на астралното си тяло изключително много арсен, то мигновено става по-здраво, много по-силно и убива всякакъв живот в етерното тяло.

*тъмно – астрално тяло
светло – етерно тяло*

Сега човек повече не може да живее; той умира. Но ако аз дам на човека такава доза арсен, че астралното му тяло стане много по-здраво, членовете на тялото му, вътрешните органи постепенно се изтощават, човек става изнурен, цветът на лицето – сив, доколкото вътрешните органи не могат да работят нормално. Ако започна отначало да давам на човек малко арсен, съвсем малко, или той сам го приема – в такива случаи арсенът не го дават, а човек сам го приема, – астралното тяло започва да става малко по-живо, макар и малко; то възбужда органите и общото действие се оказва противоположно. Ако в началото дам на астралното тяло твърде много, то моментално убива органите. Ако му дам малко, то възбужда органите. То ги възбужда подобно на това, както възбужда подправката. Ако бавно повишавайки дозата, тя се прави все по-силна, ор-

ганите понасят това. Човек започва да придобива прекрасен вид, малко напълнява, защото астралното му тяло става по-активно от преди, когато той не е приемал арсен.

Но представете си, че човек, на когото му се е случило един път да се «наяде» с арсен, прекратява приема му. Астралното тяло също прекратява своята активност, арсенът вече не го пришпорва и човек много бързо стига до упадък. Следователно човек, който е започнал да приема арсен и е довел приема до определена доза, ще бъде принуден да го употребява и по-нататък до самата си смърт. Лошото е това, че хората вече не могат да отвикнат. Лошо е това, че човек ще бъде принуден да приема арсен в течение на цял живот. В противен случай той би трябвало – но това се постига много трудно – да започне бавно да сваля дозата, да я прави все по-малка и по-малка. Но обикновено в този случай става същото, което станало със селянина, който според тази теория решил да отучи магарето от храна. Той започнал да му дава все по-малко и по-малко. Магарето се изтощило, но все още било живо. Накрая той почнал да му дава само по едно класче; тогава магарето умряло. Селянинът си помислил: ако беше отвикнало и от последния клас, то би живяло и досега... Именно това става и с тези, на които се налага да отвикнат от арсена! На тях няма да им се удаде да отвикнат от последната (най-малката) доза; те загиват по-рано.

Виждате ли, господа, на астралното тяло на човека е нужен арсен; доста забавно е как по този въпрос гадае съвременната наука. Тя действително гадае! Днес вие във всеки момент можете да чуете, че е намерено например лекарство за сифилиса. След няколко дни отново можете да прочетете във вестниците, че в Париж е открито средство против сифилис. Обаче всички тези хора, експериментиращи колкото е възможно, не знаят какво стои в основата на сифилиса. Сифилисът възниква, защото физическото тяло проявява доста силна активност и астралното тяло не може да се намесва, не може да зацеди. Но тези хора не знаят това и затова пробват всякак. Най-комично е

това, че в състава на тези средства влиза и арсенът! Вие можете да забележите това, достатъчно е само да се проследи. Но в същността на проблема може да се проникне само с помощта на духовната наука. Всички тези средства винаги съдържат малко арсен; но тези хора не знаят в какво е работата, те се движат опипом, на тъмно. Това е отличителният признак на съвременната наука. Естествено тези хора забелязват, че нещо става в човека, ако се използва препарат, съдържащ арсен. Но те не знаят, че астралното тяло увеличава своята активност и доколкото физическото тяло е приело препарат, съдействащ на разтварянето, астралното тяло се разтваря (във физическото). Новата медицина трябва да съдейства за това, да може отново по правилен начин да се надникне в човека; само в този случай може да се осъществи ефективно лечение.

Да продължим по-нататък разговора ни за отровите; съществуват минерални отрови. Минерална отрова е например арсенът, минерални отрови са медта, оловото, фосфорът, амониевият тартарат; такива вещества представляват минерални отрови, камъни, с които ни се налага да имаме работа, или прахове, прахообразни субстанции. И така, има минерални отрови. След това съществуват растителни отрови – отрови от растителен произход, – например отровата, съдържаща се в беладоната, или отровата, съдържаща се в черния блян, *Nuoscyamus niger*, или в напръстника, *Digitalis purpurea*. Това са растителни отрови. Трети вид са отровите от животински произход, за които говорихме наскоро (вж. Събр. съч. 351 – бел. пр.) – днес трябва само да обобща този материал, – това са отровите на насекомите, отровите на змиите. Сред отровите от животински произход особено страшна, особено ужасна е отровата на бесните кучета, отровата на бяса при кучетата.

И така, различават се минерални, растителни и животински отрови. Всяка от тези видове отрови действа върху човека по съвсем различен начин. Да вземем например минералните отрови, да кажем, олово или мед – всичко това действа като отрова, – или сярна киселина, азотна киселина, фосфор и т.

н. Такива отрови може да се изследват само в случаите, ако постъпват в човека не в такова количество, което веднага да го убие. Следва да се обърне внимание върху това, че силна доза отрова убива човека; минералната отрова убива човека. Ако дозата е по-слаба, отровата предизвиква у него заболяване. Най-главното, което може да бъде изследвано, е: в резултат на кое действие на отровата човек заболява. Именно при слабо въздействие може да се изучава влиянието на отровата най-добре. Ако човек е болен, може да се излекува приемайки подобна доза.

С отровите работата стои така: при приемане на минерална отрова, тоест арсен, мед, олово, като първи симптоми възникват: гадене, позиви за повръщане, рефлукс, болки в корема, червата, колики. Ето какво възниква при човека в резултат на приемане на минерална отрова. Тялото се старее да приема в себе си само това, което то може да преработи. Ето защо при приемане на минерална отрова веднага възникват позиви за повръщане. Човек започва да слюноотделя, да му се повдига. Това е самопомощ, която тялото си оказва, но, като правило, това е недостатъчно. При определено количество (приета) отрова това е недостатъчно и е необходимо да се използва противоотрова. Необходимо е да се погрижим в стомаха и червата да постъпи противоотрова, свързваща се с отровата. Прониквайки в стомаха и червата, отровата атакува цялото тяло, целия организъм. Но ако дам противоотрова, отровата и противоотровата се свързват една с друга и образуват едно вещество. Вследствие от това отровата повече не атакува тялото, тя, така да се каже, се «бракосъчетава» с противоотровата. Тогава мога да дам силно средство за предизвикване на повръщане или очистително за червата, за да се изкара всичко това навън.

Какво служи за противоотрова при слабо отравяне – за случаи на остро, тежко отравяне следва да се говори само сред медици, – но какво би могло да послужи за противоотрова при слабо отравяне с минерални отрови? Виждате ли, има добро

средство: бързо да се вземе топла вода, да се разбие там яйце така, че белтъкът да стане течен и да се изпие. Течният белтък се свързва с отровата и тя може да бъде изведена навън заедно с повръщаното или при диарията. В друг случай, особено ако отравянето е по-слабо, може да се вземе топло мляко с добавка на някаква растителна мазнина. Тя служи за противоотрова на минералните отрови с изключение на фосфора. В случай на отравяне с фосфор не трябва да се дава растителна мазнина, тъй като тя даже усилва отровното действие на фосфора. Но всички други минерални субстанции могат да се свържат и изхвърлят с помощта на маслени субстанции.

Какво става в случай, че отровата се е оказала в стомаха? Да допуснем, че отровата вече е там. Приемаме това, за което ви казах; тоест яйце, разбито в топла вода, и то ще обхване отровното вещество в стомаха. Всички гореизброени от мен отрови човек сам ги произвежда в своя организъм. Човешкият организъм произвежда в себе си малко олово, той произвежда малко мед, той произвежда фосфор. Човек продуцира всевъзможни вещества само в такова количество, в което те са необходими на тялото. Ако внесе олово в човешкото тяло, оловото се оказва твърде много. Сега следва да се зададе въпросът: какво прави оловото в човека, какви функции изпълнява то? Виждате ли, господо, ако ние в човешкото си тяло не изработвахме олово, всички бихме страдали от рахит! Нашите крайници биха станали меки. Рахитичното дете се отличава с това, че изработва твърде малко олово. Човешкото тяло не трябва да има повече или по-малко олово. Въобще човек така е организиран, че той произвежда веществата в достатъчно (за себе си) количество. Ако той не ги произвежда, тогава се заболява. Ако внасям олово в човешкия организъм, какво става при това? Какво става с оловото, което човек сам произвежда? Само си представете; още като дете вие сте започнали да произвеждате олово в тялото си. Но оловото не може да се открие в тялото в достъпно за възприемане количество, защото то веднага се отделя с потта. Ако то не излизаше заедно с потта,

тогава вие, бидейки дете, след няколко години бихте натрупали в себе си толкова олово, че то би станало откриваемо. Обаче сега, когато вие всички сте пораснали, вместо меки кости бихте имали изключително твърди кости. Би бил достатъчен само слаб удар и костите – доколкото те биха били чупливи и крехки – тутакси биха се разтрошавали, биха се разпадали. И така, оловото, съдържащо се в човека, е малко количество, постоянно изработвано и изхвърляно чрез потта. Но ако вкарам твърде много от него, няма да мога да го изкарам заедно с потта; то разрушава човека. И ето, приемам разбит във вода яйчен белтък. Той препятства вредното действие на оловото. Защо става това? Това, че постоянно изкарвам с потта произвежданото от мен олово, става поради това, че в мен винаги има наличен белтък. Когато детето пие майчиното мляко, топлото майчино мляко, сред разните въздействия, които това мляко оказва, действа така, че детето, благодарение на употребата на мляко, се приучава да изхвърля оловото с потта, да извежда оловото заедно с потта. Аз също мога да използвам топло мляко; в този случай оловото бива предразположено да си намери път навън от тялото или чрез слюнката, или чрез изпотяването. Последните остатъци винаги трябва да се изхвърлят навън с потта.

И така, виждате, че човек подражава на това, което прави природата. В човека винаги има белтък и той постоянно разтваря оловото. Ако съм приел в стомаха си прекалено много олово и след това приема вода с яйчен белтък, макар и по изкуствен начин, аз повтарям същото, което тялото постоянно прави. Въздействието на минералната отрова може да се неутрализира посредством прием на средства от животински или растителен произход. Средството трябва да произхожда от света на живата природа, от живота; или вода с яйчен белтък – защото яйцето произхожда от кокошка, от живо същество, – или топло мляко, което също е получено от животно, или масло, добито от растение, пак от живота. Трябва да вкарам тук нещо такова, което произхожда от живота, което още има

в себе си етерно тяло. Така, в случай на минерално отравяне, аз лекувам физическото тяло с етерно тяло. Физическото тяло много интензивно изпраща своите вещества в етерното тяло – ето какво става в случай на отравяне с минерални отрови. Може да се каже така: минералните отрови принуждават физическото тяло да се внедрява в етерното тяло, да се вмъква в етерното тяло, в някои органи. И така, вие виждате: ако не ми се е удало да неутрализирам с помощта на противоотрова излишъка на олово в стомаха, ако оловото премине в тялото, тогава веднага в цялото човешко тяло физическото тяло се вбива в етерното тяло. Физическото тяло (само по себе си) е мъртво, етерното тяло живее. Но етерното тяло се умъртвява от физическото тяло, което прекалено силно се внедрява в него.

Ако имам работа с медна отрова и не ми се е удало веднага да я неутрализирам в стомаха с помощта на противоотрова, отровата преминава в тялото и в долната част на тялото, физическото тяло твърде силно се внедрява в етерното тяло. Отново възниква повреждане на това тяло. В случая с всички минерални отрови може да се каже: те способстват за внедряването на физическото тяло в етерното тяло. Ако дам противоотрова, която обаче е произлязла от етерното тяло – вода с яйчен белтък, топло мляко и т. н., – физическото се отхвърля, извлича се от етерното тяло. Вие виждате, тук съвсем точно се разглежда това, което става в човешкото тяло.

А как стои работата с отрови от растителен произход? Ако имаме работа с отровата на беладоната, или с отровата на бляна, напръстника (*Digitalis sp.*) или татула (*Datura stramonium*), ако имаме работа с някои от растителните отрови, става следното. В случая с минералните отрови човек се чувства зле, гади му се, започват колики в стомаха и в червата. Ако се приеме отрова от растителен произход – в големи дози и алкохолът, и опиумът също действат като растителни отрови, – нещата не се ограничават с гадене, позиви за повръщане и т. н., а се обхваща цялото тяло. При растителните отрови стомашните симптоми отначало се проявяват едва-едва. На-

против, в отдалечената част на червата нещо става, започва диария. При минералните отрови на първо място са гаденето и повръщането, а при растителните – диспепсията, диарията. Тялото оттича, подпухва, появява се цианоза и припадъци. Зениците на очите се разширяват, стават големи или пък много малки; в случая с опиума зеницата става съвсем малка, при други растителни отрови максимално се разширява. Виждате ли, такива растителни отрови много повече нахлуват в тялото. Минералните отрови нахлуват само във физическото тяло на човека. Растителните отрови, доколкото те имат етерен произход, произхождат от живото, веднага се намесват и нахлуват в етерното тяло. Може да се каже така: растителните отрови способстват за това, че етерното тяло се въвлича в астралното. Отровата влиза в тялото по-дълбоко. Ако минералните отрови в някакво място вкарват физическото тяло в етерното тяло, в тялото на живота, растителните отрови вкарват живота (етерното) в астралното тяло, в усещането. Вследствие от това човек се обърква, лишава се от сетива въобще; настъпва зашеметяване, анестезия; на атака са подложени именно органите, посредством които той получава фино възприятие в усещанията, очите – зеницата става голяма или малка, – кожата, която е източникът на тактилни усещания, е подложена на атака. И така, в случая с растителните отрови процесът отива по-дълбоко в тялото. Тук следва да се помисли ето за какво: така, както изхвърляхме, прогонвахме минералната отрова от етерното тяло, използвайки средства от животинско-растителен произход, точно така сега трябва да изгоним растителната отрова от астралното тяло. Думата е да намерим такива растения, в които в по-голяма степен, отколкото в обикновените растения е внедрено астралното тяло от Космоса.

Виждате ли, господа, обикновените растения растат през пролетта, живеят през лятото, а през есента изсъхват. Такива са обикновените (едногодишни) растения. Но съществуват дървета: те не изсъхват, а продължават да живеят по-нататък. Това става по причина, че към тях се приближава отвън и вли-

за в тях астралното начало. При отделни дървета това се проявява особено силно; макар и да не стават животни и растителното начало в тях да има превъзходство, астралното тяло се внедрява в тях, при това основно в кората. Отличителен белег на дърветата е обкръжаващата ги кора; най-ефективна е кората на дъба или кората на върбата, защото астралното начало е внедрено в тяхната кора най-силно. Но и във всички други дървета, в които се съдържа танинова киселина, във всички такива дървета е силно внедрено астралното начало. Вследствие на това сокът, който може да се изстиска или извари от върбова или дъбова кора, служи за противоотрова, защото с негова помощ от астралното тяло може да се изхвърли това, което е влязло тук под въздействието на отровата от растителен произход. Но освен това киселината, съдържаща се в кафето или чая, също може в някакъв смисъл да изхвърли от астралното тяло вредоносното начало. Силното кафе и хубав чай също противодействат на растителните отрови. Сега виждате защо за нас съвсем не е лошо – при известни обстоятелства – по време на храна да изпием чаша черно кафе. Когато пием черно кафе, се получава така, че – доколкото в растенията винаги има малки количества отрова – с помощта на черното кафе изхвърляме от астралното си тяло това, което води до разрушаване на тялото вследствие внедряването на етерното тяло в астралното. Да се пие черно кафе означава всъщност, че всеки път, когато ние, приемайки храна, вкарваме в тялото си нездраво начало, то отново се извежда навън, извежда се това, което, намирайки се в храната, е могло твърде силно да влезе в астралното тяло.

Чаят трябва да внимаваме да не го пием по време на ядене, защото действието му даже усилва и подлага на атака астралното тяло. Ако чаят се пие по време на ядене, той се намесва в процеса на храносмилане, ускорява храносмилането и така освобождава астралното тяло, заето с храносмилането. Ако човек пие чай след храна, оказва въздействие върху астралното тяло непосредствено, прави го твърде подвижно и

извънредно активно.

Виждате ли, господа, човечеството притежава много добър инстинкт. Хората неслучайно имат навик да пият по малко кафе, тъй като то освобождава астралното тяло от възможни нарушения. В тялото винаги е имало макар и незначителна тенденция да образува отрови. Ето защо човек е трябвало да има тази слаба противоотрова, каквато е кафето. Знаете също, че има хора, които искат да ускорят храносмилането не само с помощта на черното кафе; кафето те смесват с чашка коняк. С коняка работата стои по следния начин; самото съдържание на коняка действа отчасти като растителна отрова, която отключва астралното тяло напълно. Ако човек пие коняк, етерното му тяло действа с особена сила. При употреба на всички напитки от рода на водките етерното тяло действа особено силно. Човек изпитва удоволствие, приятно му е, защото той изключва съзнанието и изцяло се превръща в растение. Той напълно се потапя в растителното начало в случай, че пие водка; при това изпитва удоволствие точно така, както се изпитва удоволствие по време на сън. Но в съня човек не осъзнава това удоволствие. Ако човек чувства удоволствие в съня си, това удоволствие възниква поради факта, че той може да възприема дейността на плътта, дейността на тъканите. Но обикновено, ако хората спят, те нищо не знаят за своето приятно състояние. Когато пият коняк, те знаят за това приятно състояние, защото отчасти бодърстват, макар, от друга страна, долната част на тялото им да спи. Те се чувстват безкрайно приятно при такава спяща долна част на тялото и бодърстваща глава. Употребата на водка от човека представлява активизация на приятното животинско-растително битие.

Трети вид отрови са отровите от животински произход. Това е например змийската отрова, след това различните отрови на насекомите; освен това има отрови, подобни на отровата на бяса при кучетата. Тези отрови действат на кръвта. Най-добре това може да се види при змийската отрова. Когато ви ухапе змия, отровата влиза преди всичко в кръвта и нанася

при това голяма вреда. Но ако сте направили обяд, добили сте змийска отрова и я изядете със сол и черен пипер, смесвайки я с храната, вашият стомах прекрасно би понесъл тази змийска отрова. Това впрочем няма смисъл да се прави, тъй като не е вкусно; имам предвид, че бихте направили това за развлечение. В стомаха змийската отрова се оказва съвсем неотровна. По подобен начин действат и другите животински отрови, например отровите на насекомите. И само отровата на бяса е такава, че преди всичко попада в слюнката и от слюнката след това преминава в кръвта. Затова при известни обстоятелства тя може да предизвика вредно въздействие даже попадайки в стомаха; макар и далеч не толкова вредно, както в случай на ухапване от куче. Отровата на бяса преминава от слюнката в кръвта. И така, обобщавайки, може да се каже: отровите от животински произход действат всъщност само в кръвта, те не действат в храносмилателната система.

Виждате ли, когато човек започне да храносмила, всичко, което той приема, първо постъпва в стомаха. Там приетото се намира още в състоянието, в което е и навън; физическото още си остава физическо. Ако работата отиде по-далеч, както в случая с растителните отрови, които имат не само физически, но и етерен произход, от етерното тяло, процесът отива по-дълбоко. Но всички хранителни продукти постъпват в кръвта. Змийската отрова може успешно да се храносмели, защото ако постъпи в кръвта от страна на храносмилателната система, тя нищо няма да направи. Защо? Ако приетото се намира в стомаха, тук още действа физическото тяло. Ако приетото се намира по-нататък, в червата, докато не премине в кръвта, върху него действа етерното тяло, докато при преминаването в кръвта действа астралното тяло. Но вътре в кръвта действа «азът». И така, ако змийската отрова постъпи в кръвта, това способства за вмъкването на астралното тяло в «аза». Минералните отрови способстват за вмъкването на физическото тяло в етерното тяло. Растителните отрови способстват за вмъкването на етерното тяло в астралното тяло. Животин-

ските отрови способстват за вмъкването на астралното тяло в «аза». Затова в случай на отрова от животински произход не помага нищо друго, както самото извличане на отровата от кръвта, доколкото «азът» е най-висш. В този случай вече не може да се даде средство, чрез което да може да бъде изхвърлена отровата, а трябва да се изкара и неутрализира непосредствено. Да се неутрализира отровата в дадения случай може само посредством това, което се намира в самата кръв. И така, ако в кръвта проникне отрова от бясно куче, или ако в кръвта проникне змийска отрова, трябва да се вземе някакво животно и посредством инжекция да му се вкара същата отрова. Ако животното умре, значи отровата го е погубила; ако животното не умре, значи кръвта му е успяла да преодолее тази отрова. Ако сега се вземе от този кръвен серум и се вкара в заболяващия от бяс човек, в него ще се окаже кръв, която е успяла да победи дадената отрова и пациентът по такъв начин е възможно да бъде излекуван. И така, тази отрова може да бъде неутрализирана само с противоотрова, която възниква в кръвта.

Начинът на действие на животинската отрова е доста поучителен. Виждате ли, господа, животински отрови постоянно произвежда и самият човек. Всъщност човек сам произвежда всичко, което съществува. Това, че животните произвеждат такива отрови, способства те да имат свои собствени сили; те биха били глупави, ако не произвеждаха отрови. Човек изработва отрови, които много приличат на животинските отрови, при това той ги произвежда в по-голямата им част в органите в непосредствена близост до главата му, и то в неголямо количество, така че тялото му да може да ги използва. Ако производството на отрови се усили много, тогава и животинските отрови в човешкия организъм биха могли да се окажат твърде много.

Това става например при дифтерита. Дифтеритът възниква вследствие от това, че самият човек произвежда в себе си животински отрови. Ето защо дифтеритът може да бъде премахнат по подобен начин; посредством инжекция животно се

заразява с дифтерит, животното го преболедува и тогава серум от кръвта му се вкарва в човека. В кръвта му се вкарва това, което вече е преодолело отровата на дифтерита.

Оттук вие виждате, че в природата трябва да присъства не само това, което е полезно, но и това, което е вредно; то също има своята задача. Минералните отрови представляват същото – само че в усилен вид, – с което се налага да има работа етерното тяло вътре в човека. Растителните отрови представляват същото, с което постоянно се налага да има работа астралното тяло в човека. Животинските отрови са същото, с което постоянно се налага да има работа «азът». Може да се каже така: в бодърстващия човек винаги има леко отравяне – при спящия също, – но на тази отрова в самия човек противостои противоотрова. Работата е в това, да изясним следното: в природата трябва да съществуват както отровни, така и неотровни вещества, за да функционира нормално природното стопанство.

Сега ще разберете и това, защо ви казах, че мравчената киселина непременно трябва да съществува. Мравчената киселина от мравешките купчини постоянно поддържа природата със своите изпарения. Вследствие на това мравчената киселина винаги присъства навсякъде. Човек сам произвежда своята мравчена киселина. Но природата се нуждае от мравките, които да изработват мравчена киселина за обкръжаващата среда. Ако произвеждането на мравчена киселина би се прекратило, нашата Земя в Космоса никога не би успяла да се обновява, а би почнала да отмира.

Виждате ли, ако разгледаме човешкия труп, в този човешки труп също възниква така наречената трупна отрова, все пак отрова. Но човек носи този труп постоянно (има се предвид безжизненото само по себе си физическо тяло – бел. пр.). Отровата възниква постоянно. Ако имате работа с труп, този труп постоянно доставя трупна отрова. Ако имате работа с жив човек, неговото тяло също доставя трупна отрова, но в дадения случай има налични етерно тяло, астрално тяло и «аз» и те постоянно работят с появяващата се отрова, изяждат я и я

унищожават; те живеят, защото ядат тези отрови. Ако, бидейки трупове, не бяхме отровни, тогава като жив човек не бихме били човек като такъв. Оттук можете да си направите извода, че когато човек умира, нещо от него трябва да излезе навън. Това е свръхсетивното начало. Защото сега, когато това свръхсетивно начало е излязло навън, няма кой да ликвидира отровата и тя остава в човека. Ако хората биха могли както трябва да помислят, защо във физическото тяло възниква трупна отрова, те биха казали: физическото тяло постоянно произвежда трупна отрова; няма причина, поради която то да не трябва да я произвежда, защото физическото тяло като такова е едно и също и когато човек е умрял, и когато е жив. Но човекът, именно свръхсетивният човек, на когото за живота му е нужна трупна отрова, е излязъл вън; ето защо трупната отрова остава. Това свидетелства, че свръхсетивният човек се помещава в сетивно възприемаемия физически човек. Само съвременната наука не е в състояние да стигне до това, защото съвременната наука не мисли.

Това е, което може да бъде наречено обща теория, общо учение, произтичащо от въздействията на отровите. Но в същото време оттук виждате и следното: желаемки да говорим за човека от медицинска гледна точка, желаемки да научим за едно или друго лекарствено средство, трябва да се запитаме: как действа това лекарствено средство? При известни условия, забелязвайки, че астралното тяло не може да действа нормално, не може да господства над етерното тяло и физическото тяло, трябва да се даде малка доза арсен на пациента, доколкото арсенът, добавен към астралното тяло способства за усиляването му. Така стои работата и тогава, когато се забележи, че «азът» не действа нормално. Признак за това е появата в човека на подагра или ревматизъм, което става поради това, че «азът» става твърде слаб и не може да разтвори хранителните продукти. Тогава те проникват в кръвта и се превръщат в чуждо тяло. Забелязвайки, че в случай на подагра или ревматизъм тялото се превръща в чужд елемент, трябва да се усили «азът».

Това може да се направи с помощта на отрова от насекоми. Ако болният го ухапе пчела, тогава помощта се постига по естествен начин и човек, за негова радост, може да бъде излекуван. Знание за лекарствените средства означава да се знае: как действа природата върху «аза»? Как действа природата върху астралното тяло? Как действа природата върху етерното тяло? Трябва да се познава именно свръхсетивната природа, ако искаме да притежаваме познание за лекарствените средства.

Виждате, че в някоя област истинска наука възниква само в случай, че се получи възможност да се разглежда свръхсетивният човек. Във вас ще се появят или вече са се появили въпроси по тази тема. Затова ще продължим идната сряда в девет часа.

1. Минералните отрови способстват физическото тяло да се вмъкне в етерното тяло.

2. Растителните отрови способстват етерното тяло да се вмъкне в астралното тяло.

3. Животинските отрови способстват астралното тяло да се вмъкне в «аза».

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 23 януари 1924 г.

Много ми се иска да добавя нещо към казаното през последната събота, а на двата зададени днес въпроса ще отговоря следващия път. Говорихме за отровите и за въздействието им върху човека. Именно с примера за отровите видяхме как на основата на това разбиране на истинската наука можете да се издигнете до разбирането на свръхсетивните, духовните членове на човешкото същество.

За да си създадете по-пълна картина, ми се иска днес към обсъждания въпрос за силното въздействие на отровите да добавя въпроса за това, което се открива в повече или по-малко здравето тяло при хранене. Често съм говорил за храненето; въпреки това отново ще го обсъдим, вземайки предвид обсъжданото последния път.

При хранене човек приема основно три или четири вида продукти. На първо място от хранителните продукти – това е белтъкът, с който се запознавате най-добре, като вземете кокоше яйце. Белтъкът се произвежда както от растението, така и от животните или човешкия организъм. Както на човешкия, така и на животинския организъм за производството на белтък са необходими не само силите, които този организъм притежава; на животинския и човешки организъм е нужен и белтъкът, който – при това съвсем самостоятелно – произвежда растението. Човешкият организъм използва също и животински белтък. По отношение на белтъчините самата съвременна наука попадна в неловко положение, защото само преди двадесет години учеха, че за ден на човек е необходимо да приема поне по 120 гр. белтък, за да бъде здрав. Храненето като цяло беше ориентирано така, че на човека се предписваше определена диета за получаване от организма на необходимото количество белтъчини. И така, смяташе се, че са необходими 120 гр.

Днес науката отново се върна към проблема. В настояще

време ѝ е известно, че ако човек употребява в храната толкова много белтък, това способства не здравето, а болестта, защото значителна част от белтъчините в храносмилателната система на човека загнива. Вследствие на ежедневната употреба на 120 грама белтъчини от човешкия организъм в червата постоянно се образува нещо подобно на гниещо кокоше яйце, което подлага на силна интоксикация съдържанието на стомаха и страшно го замърсява; токсините преминават после в организма, преминават в тялото. При това, покрай образуването в организма на вещества, способстващи в по-късна възраст развитието на така наречената атеросклероза – калцирането на артериите – атеросклерозата се появява главно от прекомерната употреба на белтъчини, – освен това човек става извънредно лесно податлив на всевъзможни инфекции. Човек толкова по-малко е подложен на опасност от инфекциозни заболявания – разбира се, необходимото количество той все пак трябва да понесе, – колкото в по-малка степен употребяваните от него белтъчини са в повече. Който употребява твърде много белтъчини, доста повече е подложен на такива инфекциозни заболявания, като дифтерит, едра шарка и чума, от този, който употребява не толкова много белтъчини.

Показателно е, че днес съвременната наука учи, че са необходими не 120 гр. белтъчини, а само от 20 до 50 гр. Както се казва, това е необходимата за човека ежедневна порция. Ето с каква бързина мени възгледа си науката – само за две десетилетия. Следователно вие виждате колко струват тъй наречените «научни» твърдения. Ако ви се наложи да се занимавате с този въпрос, вземайки в ръцете си енциклопедичен речник с двадесетгодишна давност, в съответната статия вие бихте прочели, че са ви необходими 120 гр. белтъчини; но запознавайки се с по-късни издания, ще прочетете: необходими са само от 20 до 50 гр. Ако приемате повече, ще се разболеете. И така, виждате как всъщност стои работата с научните истини. Сведения за това, какво е истинно и какво лъжливо, човек получава в зависимост от това, кое издание на енциклопедич-

ния речник му е попаднало в ръцете. Всичко това показва, че за проблемите, в които е задействано духовното начало, ясни представи по този път не могат да се намерят. За тези, които истински се занимават с дадения проблем, това, разбира се, дава повод да изследват духовното начало, за да разберат процеса, протичащ в човека при приемането на белтъчини. Последните представляват този вид хранителни продукти, които безусловно трябва да се преработят в червата, в долната част на тялото, в корема, при това самата тази долна част на тялото трябва да притежава силата за преработката на белтъчините. Знаете, че белтъкът, особено ако става дума за пресен яйчен белтък, е наполовина течен. Всеки белтък е наполовина течен. Към всичко, намиращо се в полутечно състояние, има достъп човешкото етерно тяло. Човешкото етерно тяло не може да има работа с това, което е твърдо, а само с това, което е течено. Следователно човек трябва да приведе в течна форма всички тези продукти, които приема.

Ще кажете: ако човек яде сол, захар или нещо подобно, те са твърди. Но пък веднага се разтварят! Именно за това имаме слюнка, отделяна от жлезите в устната кухина. Твърдото, което се създава от самото физическо тяло на човека, не прониква в човешкия организъм от страна на външния свят. Затова от тук можете да заключите: вътре във вас има нещо твърдо, вие знаете за това; костите са твърди. Но работата стои по следния начин: твърдите кости в човешкия организъм се образуват от течния елемент, от течностите. Нищо твърдо отвън не трябва да влиза в (състава) на човешкото тяло. Човешкото тяло трябва да образува всичко твърдо само от течностите. Затова можете да кажете: в нас има твърдо и то е образувано от нашето физическо тяло. Но самото физическо тяло изцяло и напълно е образувано от течност и в тази течност присъства етерното тяло – фино тяло, което не може да се види, но което въпреки това пронизва целия човек. И белтъкът би трябвало да бъде напълно преработен от етерното тяло именно в долната част на тялото, в корема. Разбира се, вътре в човека – както вече

съм ви казвал – са задействани други духовни членове на човешкото същество; но белтъкът се преработва именно от етерното тяло. И така, течността в човека се намира на разпореждане на етерното тяло. Знаейки, че белтъкът в човека трябва да се преработва в корема, можете да видите и това, че белтъкът всъщност не може да произвежда най-мощната работа в човека, защото той не се нуждае от преработката, извършвана горе в областта на гърдите, и – което е най-главното – не се нуждае от преработка горе в областта на главата на човека. Оттук можете също да видите и това, че белтъкът не може да играе ролята на най-същественото хранително средство, това, което трябва да се разглежда на първо място. Може да се каже така: човек би могъл да яде много малко белтък, защото това, което той изяжда, веднага попада в корема, в долната част на тялото; в дадения случай не се налага много да се работи. Белтъкът ще бъде преработен в долната част на тялото, в корема. Даже в случай, че храната на човека съдържа изключително малко белтъчини, всичкият белтък ще бъде веднага преработен.

И така, вие виждате, че човек напълно би могъл да мине с много малко количество белтъчини. В днешно време това е вече известно на науката, но преди с белтъчини направо се преяждаше, особено децата. Днес наблюдаваме тези деца, които в седемдесетте и осемдесетте години (на XIX век) преяждаха с белтъчини; днес те страдат от атеросклероза, калциране на артериите или вече са умрели от атеросклероза. Вредата, нанесена чрез някои действия, се открива по-късно, а не веднага; не, тя може да бъде открита значително по-късно.

Вторият вид хранителни продукти са мазнините. От само себе си се разбира, че свързаните мазнини също попадат през червата и особено силно действат след това върху средната част на тялото на човека, върху областта на гърдите. Следователно за обезпечаване на средната част на тялото, на областта на гърдите, за нормалното обезпечаване на сърцето, на гърдите и т. н. човек безусловно трябва да приема мазнини.

Оттук следва, че човек в гръдната си област на първо мяс-

то се нуждае от мазнини, защото в тази област става дишането. Какво означава дишането? Дишането представлява процес на съединяване на въглерода, намиращ се в човека, с кислород. Въглеродът се съединява с кислорода, а на човека му е необходима топлина. Когато мазнините се съединяват с кислорода, се образува топлина. И така, мазнините особено силно съдействат за това, от което се нуждае човек за своята гръдна област.

Може да се каже: ако белтъчините не се преработват в организма, тоест не се преработват в корема, те имат склонност към загниване. Действително, ако в нас се намират белтъчини, неподложени на нормална преработка, в червата ни присъства нещо подобно на развалени кокоши яйца. Вие познавате мириxa на развалени яйца, нали, господа? Работата е там, че човек вътрешно отделя в своето тяло тази миризма на развалени яйца, ако приема твърде много белтъчини. Той изцяло се прониква от тази миризма. Ако кокошите яйца стоят дълго, те се вмирисват, развалят се и издават миризма на развалени яйца. Оставащата непреработена в тялото част от белтъка също, разбира се, започва лошо да мирише, да вони; но другата им част, подложена на преработка, не мирише лошо и бидейки очистена, преминава в тялото. В това се състои работата на етерното тяло. Етерното тяло присъства заради това, да преодолява и отстранява възникващата гнилостна миризма. В човешкия организъм етерното тяло изпълнява ролята на борец, побеждаващ загниването. Загниването, гниенето се преодолява в човека посредством етерното тяло. Когато след смъртта човек се лишава от своето етерно тяло, той започва да гние. В дадения случай вие, така да се каже, можете чрез допир да усетите: човек не гние, докато е жив; но веднага след като умре, започва да гние. Поради какво става това? Поради това, че ако човек е мъртъв, етерното му тяло е излязло навън! Следователно етерното тяло представлява тази част от човека, която препятства гниенето. И така, в нас постоянно тече борба с гниенето и това, което се бори с гниенето, е етерното тяло.

Предполагам, господа, че ако човек премисли всичко това

както трябва, той с цялата очевидност, разглеждайки само външните явления, ще открие, че етерното тяло трябва да присъства, че етерното тяло въобще трябва да присъства навсякъде. Само си представете, че белтъчините, произвеждани на Земята, биха почнали да загиват. От Земята би се надигнала воня чак до небето, ако тук нямаше етер, отново и отново потискащ тази смрад. Вътре и вън от човешкия организъм има етер, който постоянно се бори против гниенето на белтъчините. На това трябва да се обръща особено внимание.

Ако преминем към мазнините, трябва да кажем: мазнините не гният, но те гранясват – всички можете да се запознаете с това, ако мазнините ви залежат, даже маслото става горчииво, гранясало. Отличителен белег на мазнините е гранясването им. Ако имате застояло масло, не можете веднага да определите: застояло ли е това масло или още го бива, ако, разбира се, от по-рано не сте обучен да го определяте на вид. Но ако вземете маслото на езика си, пробвате го на вкус, веднага ще разберете, че маслото е гранясало. Така, посредством усещането, това става осъзнато. В случай на гниене имаме работа с външно проявление, с миризма, която можете да помиришете. Разбира се, миризмата на развалени яйца се различава от аромата на рози, но и в единия, и в другия случай вие можете да го помиришете. Но в случай на гранясване работата стои по-различно. Признаците на гранясването се установяват посредством вътрешното, посредством органа за вкус.

Това сочи, че имаме работа с по-вътрешно усещане, отколкото в случая с развалените кокоши яйца. С всичко това, което се проявява в съзнанието като усещане, на физическо ниво има работа средната част на човека, областта на гърдите, а на духовно ниво – астралното тяло. Известно ви е, че действията, ставащи в гръдния кош, носят въздушен характер. Ние вдишваме въздух. Ние преработваме въздух. В гръдния кош въздухът е на мястото си. В други части на човешкото тяло въздух се образува рядко. Ако в червата се образуват прекалено много газове, възникват болезнени явления: подуване,

метеоризъм, а това е нездраво. За производството на газове като такива, за газообмена е предназначена средната част на човешкото тяло. И този висок духовно-свръхсетивен член, който се намесва в този процес, активно действайки в газообразното, е човешкото астрално тяло. Това човешко астрално тяло по вътрешен начин се бори с гранясването на мазнините; както етерното тяло се бори със загиването на белтъчините, така и астралното тяло се бори с гранясването на мазнините. Човек постоянно би имал горчиви оригвания от собствените си мазнини, би почнал да се усеща вътрешно на вкус гранясал, ако астралното тяло не се бореше постоянно с процеса на гранясване. И така, намиращото се в нас астрално тяло служи за борба с гранясването на мазнините.

Виждате, господа, колко удивително е всичко това; защото от този пример можете да видите и това, че навън, в обикновения физически материален свят всичко протича съвсем различно, отколкото вътре в нас. Навън, във физическия свят мазнините обезателно гранясват. Човек, за своя радост, не гранясва постоянно, а само в случай на вътрешна болест. Работата е там, че като е здрав, човек притежава такова астрално тяло, че не може да гранясва. Почва да гранясва само в случай, че яде прекалено много мазнини, така че астралното му тяло не е в състояние да се справи с тях, или ако по някаква причина той произвежда твърде много мазнини: людоедите знаят за това по-добре от нас. Човек възприема вътрешно своята гранивост. Може да се каже така: ако човек се намира в състояние на гранивост, това означава, че въздействието на астралното му тяло рязко намалява. В този случай той постоянно усеща в устата си неприятен привкус. Този неприятен привкус на свой ред действа на стомаха. Така, по околел път човек придобива стомашно-чревни заболявания от гранясалите в него самия мазнини.

Ако при човек се появят симптоми на това вътрешно гранясване, причина са непреработените мазнини; добро лекарство за това е арсенът. Арсенът противодейства на омазнява-

нето и усилва астралното тяло. Вследствие на това човек се оказва способен да се бори с процеса на гранясване. Това са извънредно важни неща. Ако човек усети в себе си тенденция за невъзможност да се справи с гниещите белтъчини посредством етерното си тяло, в качеството си на ефективно лекарство действат някакви съединения на медта. Медта е ефективна в случай, ако заболяването на корема, заболяването на червата е непосредствено предизвикано от белтъчините. Но ако забележите, че симптомите се проявят в устата, във вкусовите усещания, медта вече няма да помогне; тук е необходим арсен, защото преди всичко вие трябва да усилите своето астрално тяло. Следователно недостатъчно е просто да се констатира, че заболяването е локализирано в една или друга част на човека; трябва да се знае причината за възникване на заболяването. От загниване на белтъчини в червата ли е или от гранясване на мазнини, което по околни пътища, чрез вкусовите усещания в устата въздейства върху червата и стомаха.

И така, вие виждате, господа, в нас имаме противоположното на това, което веществата намират във външния свят. Ние притежаваме астрално тяло, което препятства гранясването на мазнините, докато във материалния свят мазнините просто гранясват.

Трети вид хранителни продукти, приемани от човека, са веществата, представляващи въглехидрати. Въглехидратите се съдържат например в картофите, в боба и, разбира се, във всички зърнени култури. Тук се съдържат въглехидрати. В много от тези култури се съдържа захар; тя или непосредствено се съдържа в употребяваните от нас продукти, или се произвежда от въглехидратите, които се съдържат в употребяваните от нас продукти, например картофите. В картофите се съдържа главно нишесте. Тази нишестена маса се превръща вътре в нас отначало в декстрин, а после в захар. Така че, употребявайки за храна картофи, вие, по същество, се храните със захар, защото картофената маса, нишестената маса се превръща в човешкия организъм в захар. Особено много от тази захар се съдържа

в гроздето, нали така, а с това и в самия алкохол. Цялото въздействие на алкохола върху човека е основано, покрай собственото за алкохола, на съдържащата се в него захар. И пак от алкохола в човешкия организъм се произвежда захар.

И така, първи вид хранителни продукти са белтъчините, втори – мазнините, а трети – нишестето и захарта. Видяхме, че известно количество белтъчини се преработват – препятствайки загниването им – от етерното тяло. Мазнините се преработват – което препятства гранясването им – от астралното тяло. А сега нишестето и захарта! Ако разгледаме етерното тяло, може да се каже: то проявява активност главно в корема. Астралното тяло проявява активност главно в областта на гърдите. Сега идваме до нещо различно. Всички сте запознати, не казвам, че от собствен опит, а виждайки при други хора, вие сте запознати с действието на алкохола; знаете, че алкохолът оказва специфично въздействие върху човека, което се проявява отначало в опиянение – но разговорът ни не е за това. Знаете, че на следващия ден – вече сме говорили по темата – в главата ви шуми и имате махмурлук. Какво означава този шум в главата при махмурлук?

Господа, още от самия термин, от названието можете да установите, че «шумът в главата» действително има пряко отношение към главата на човека. И ако на следващия ден ви се наложи да чуete описание на състоянието им от хора, които – разбира се, за разлика от вас – вчера са се натряскали, на всички ще се наложи да чуят оплаквания основно за главата. Главата боли, а ако не боли, им се струва, че тя е готова да се махне от рамената – или нещо от сорта. Какво всъщност става?

Задачата на главата се състои преимуществено в това, да се бори с тенденциите на захарта и нишестето. Какво искат захарта и нишестето? Тук ще трябва да погледнете към гроздето. Когато настъпи есента, хората обират гроздето, нали така? Гроздето се мачка и след това почва ферментацията. Ферментираният продукт се използва след това като вино. Вследствие от това, че виното именно благодарение на ферментацията

става вино, то преодолява този процес на ферментация. (Ако процесът на ферментация не бъде преодолян и се прекъсне, виното ще се превърне в оцет – бел. пр.) Но ако виното попадне в стомаха, от него се образуват вещества, влизащи в състава на хранителните продукти. И така, съществуват вещества, които имат тенденция към ферментация; това са нишестето и захарта. Нишестето и захарта в човешкия организъм се стремят главно към ферментация, искат да ферментират. Ако пиете алкохол, тогава този алкохол прогонва от главата силите, които препятстват в човека ферментацията на нишестето и захарта, появяваща се от нишестето. Да разгледаме цялата тази история по-подробно. Да допуснем, че на 22 януари сте се нахранили с картофи, с боб и към това сте пийнали и алкохол. Е, добре. Ако не сте пили алкохол, главата ви ще остане трезва. Картофите и боба съдържат нишесте и захар, които се образуват от нишестето: главата би имала сили по нормален начин да възпрепятства ферментацията на нишестето и захарта. Но когато сте пили алкохол, главата е изгубила способността да препятства ферментацията на получаваните от картофите нишесте и захар; картофите и боба, а също и други продукти, зърнените култури например, започват да ферментират вътре във вас.

И така, вместо потискане на ферментацията в човека, в случая тя се извършва. Тя се извършва поради неспособността, поради безсилието на главата, появило се вследствие приема на алкохол: човек сега е изпълнен със силите на ферментацията. В Средна Германия, в Тюрингия има един забележителен фолклорен израз. Ако човек говори глупости, в Тюрингия ще кажат: «той ферментира». В местността, където се намираме, не е прието за човек, дрънкащ глупости, да се казва: «той ферментира», но тези, които са били в Германия, именно в Средна Германия, са могли да чуят този израз. Ако някой дрънка глупости постоянно, в Средна Германия, в Тюрингия такъв човек го наричат «стара джибра». Работата е там, че в Средна Германия свързват процеса на ферментация с помрачаването на главата, с глупавите постъпки. В това се проявява здравият

народен инстинкт. Знае се, че ако човек говори твърде много глупости, в него има прекалено много ферментация. Ако някой е пил алкохол, а после има махмурлук, шум в главата, той вече не дрънка глупости, а се държи кротко, но глупостта присъства в него, тя шуми в него. Това е, което се проявява, за да преодолее почналите да ферментират нишесте и захар, това е, което противостои на размирното действие на алкохола. Може да се каже така: в човешката глава се намира нещо, непрекъснато полагащо усилия да преодолее ферментацията на намиращите се в главата нишесте и захар.

Както в корема на човека «седи» етерното тяло, както в средната част на човека «седи» астралното тяло, така в човешката глава «седи», помещава се «азът», «азът» като такъв; последното няма да го отрече нито един човек. Работата е там, че този «аз» като такъв има отношение с топлинния елемент точно както физическото тяло има отношение към твърдото, етерното тяло – с течното, а астралното тяло – с газообразното. Всичко, което зависи от собствения «аз», привежда в движение топлинното начало. Това в подробности може конкретно да се проследи в човешкия организъм. «Азът» като такъв е свързан също с кръвта и затова кръвта произвежда топлина. Обаче «азът» като такъв, това, което човек преживява в съзнанието си, е свързано също и с отделяното от жлезите с вътрешна секреция. Затова хормоналните секрети, секретите на жлезите са свързани с топлината. «Азът» като такъв е и това, което пречатства ферментацията, действайки от свръхсетивното посредством силите на главата. Може да се каже така: етерното тяло се бори с гниенето на белтъците, астралното тяло се бори с гранясването на мазнините, «азът» се бори с ферментацията на захарта и нишестето.

В това е причината, поради която веднъж трябваше да ви кажа, че прекомерната употреба на картофи нанася вреда на главата. Прекомерната употреба на картофи оказва върху човека следното влияние. Виждате ли, картофите съдържат малко белтъчини. Поради ниското съдържание на белтъчини те са

добър хранителен продукт за човека. Вследствие на ниското съдържание на белтъчини картофите – ако обаче човек умерено ги употребява заедно с други продукти – са добро средство за храна. Обаче картофите съдържат извънредно много нишесте, което вътре в човека трябва да се превърне в захар; отначало в декстрин, а после в захар. Преди вече съм ви казвал; ако човек прекалява с картофите, главата му е принудена твърде много да работи; това е естествено, защото главата трябва да препятства процеса на ферментация. Ето защо възниква слабост в главата при хората, които ядат прекалено много картофи, принуждавайки главата си страшно да се пренапряга, за да се справи с ферментацията на картофите. Конкретно средната част на главния мозък отслабва; само предната част на главния мозък остава изправна, тя по-малко е подложена на пренапрягане, за да се справи с ферментацията на картофите. Именно поради това, че картофената диета толкова широко се разпространи в новото време, възникна материализмът, защото източникът на материализма се намира в предния мозък.

Спецификата тук е такава: смята се, че материализмът произтича от логиката. Обаче в някакво отношение материализмът в днешно време е не нещо друго, а следствие от употребата на картофи! На хората едва ли им е харесвало да живеят на едните картофи, но пък материализма те приеха след това охотно, нали така? При това тези хора се сблъскват с противоречие: защото като истински материалисти те би следвало да въведат повсеместна картофена диета – тя би станала най-доброто средство за убеждаване в полза на материализма, нали така? За повечето хора това все пак е неприемливо. Обаче ако материалистическите монисти, съюзът на монистите би намислил да се бори истински, би следвало да се погрижи за това, всичката друга храна да бъде заменена от картофи, от картофена диета. Тогава на съюза на монистите би бил гарантиран грандиозен успех. Дори и не толкова бързо, а в течение на няколко десетилетия; най-добрият начин на действие за съюза на монистите би било оказването на влияние с помощта на

картофите. Обаче в този случай той би могъл да получи един здрав калай от хората, на които е искал да повлияе с помощта на внедряването на картофената диета; така че никакъв успех този съюз на монистите не би постигнал!

Но оттук вие можете да направите извода: развиваната тук духовна наука знае какво представлява материализмът всъщност. Материализмът нищо не знае за материалното; духовната наука непосредствено знае, че картофът е истинският съзидател на материализма. Той е много коварен, този картоф, лукав и хитър до безобразие. Защото, виждате ли, човек яде само картофените клубени, но не и картофените кълнове – те наистина е вредно да се ядат, – и цветовете още повече не могат да се ядат, защото картофите принадлежат към семейство картофови, а на тях цветовете им са отровни. Но какво представлява отровата? Последния път вече ви казах: в големи дози отровата убива, в малки дози, във фино разреждане тя е лекарствено средство. Сам по себе си картофът съдържа много нишестена маса, той почти изцяло се състои от тази нишестена маса. Сам по себе си картофът не би могъл да живее, доколкото нишестената маса би почнала да му нанася страшна вреда; затова в същото време той извлича от (обкръжаващия) свят отрова, като с това ликвидира вредните въздействия в самия себе си. Ето защо аз го наричам ловък и хитър. Картофът сам притежава отрова, благодарение на която той отстранява нанасяната му вреда. Но за човека отровата на картофа е особено вредна; човек не получава отрова с картофа, а той му предоставя само това, с което сам е принуден да се бори посредством отровата. Наистина може да се каже: картофът е хитро, ловко същество! На човек трябва да му е ясно, че ако той яде твърде много картофи, средната част на главния му мозък отслабва, изтощава се, даже сетивните органи могат да пострадат в резултат на прекомерна употреба на картофи.

Ако човек като дете или съвсем млад юноша яде прекалено много картофи, средната част на главния му мозък става извънредно слаба. А средната част на главния мозък е изходен

пункт, източник на най-важните сетивни органи. В средния мозък се намира областта на четирихълмието, там се намира зрителният, очният нерв и други подобни; даже зрението може да отслабне поради прекомерна употреба на картофи, защото именно в средния мозък е разположен зрителният център. Някои възникващи в старостта очни болести произлизат поради това, че в детството си човек е ял твърде много картофи. При човека се появява слабост на зрението, слабост на очите. Действително нещата са така, че по-рано хората в Европа значително по-рядко са страдали от възрастово отслабване на зрението, отколкото сега. Причината за това е пак там, че освен всичко останало, въздействащо върху очите – такива въздействия като електрическата светлина и други подобни не са така силни, тъй като действат не отвътре, – именно прекомерната употреба на картофи е много вредна за очите, за очния нерв, тя влияе даже на възможностите на вкусовия орган – даже на вкусовия орган! Виждате ли, тук става следното. Да допуснем, че още в детството човек яде прекалено много картофи. В по-късна възраст при такъв човек много често се наблюдава, че той не знае дали достатъчно е ял, дали е сит, защото вкусът му е нарушен от употребата на картофи. В същото време човек, употребяващ не толкова много картофи, инстинктивно знае кога се е наситил. И така, инстинктът е свързан в по-голяма степен със средния мозък и се губи поради прекомерна употреба на картофи. Това особено силно се проявява в ново време.

От всичко казано дотук вие виждате: за да бъде достатъчно силен, човек трябва да има способност, първо, да преодолява загиването на белтъчините, второ – да преодолява гранясването на мазнините, и трето, да преодолява ферментацията на захарите и нишестето.

Последния път вече ви казах, че човек не може да бъде напълно алкохолно абстинентен, тъй като ако той съвсем не пие алкохол, този алкохол се образува в него самия. Обаче този алкохол остава в корема. Той не се издига нагоре към главата,

защото главата трябва да остава свободна от алкохол, иначе тя веднага ще стане неспособна да бъде в качеството си на носител на «аза» и по правилен начин да се справя с ферментацията в тялото. Виждате ли, сега вие можете да формулирате идея за това, по какъв начин човек се съотнася с обкръжаващата го природа. Ако например хвърлите поглед към навсякъде гниещите белтъчини – защото на гниене са подложени и животните, и растенията, – ще трябва да кажете: навсякъде има етер, който уравновесява това гниене. Ако погледнете мазнините, които ги има и в растенията, които са навсякъде, ще трябва да си кажете: тези мазнини малко по малко биха направили всичко живо неспособно за живот, както животните, така и човека, ако астралното тяло не се проявяваше като борец против гранясването на мазнините. Човек всъщност се бори с това, което се намира отвън, в природата. Когато човек умира, неговите етерно, астрално тяло и «аз» излизат навън. Те излизат вън от физическото тяло. След това човек се издига в духовния свят. Какво става после? Господа, вие знаете какво става след това. Трупът веднага е подложен на гниене, в същото време гранясва, в него веднага започва ферментация. Гниенето се забелязва по-лесно, особено по миризмата, така че даже със запушен нос се предпочита колкото може по-рядкото приближаване към трупа. И така, загниването може с лекота да се усети по миризмата, може да се помирише. Обаче ако трупът е положен в гроб, никой няма да почне да преценява гранясали е трупът или не; ето защо обикновено за това нищо не се знае. Що се отнася до ферментацията, макар тя и да има място, я изучават още по-малко. И така, фактически става следното: вследствие от излизането на «аза» човешкото тяло се обхваща от ферментация, вследствие от излизането на астралното тяло човешкото тяло гранясва, а вследствие от излизането на етерното тяло човешкото тяло е подложено на гниене. Всичко това постоянно присъства в човека, но докато живее на Земята, той го преодолява. Този, който отрича, че в човека се намират етерно тяло, астрално тяло и «аз» като активни духовни

членове на неговото същество, трябва да си зададе въпроса: как ще се обясни това, че човек не гние? Защо не е подложен на ферментация? Защо не гранясва? Всичко това би трябвало да става с него, ако беше едно чисто физическо тяло!

Но какво прави нашата наука? науката, за да пристъпи към изучаване, изчаква, докато човек умре. Защото това, което е известно на науката за живия човек, ако си кажем истината, е незначително в сравнение с това, което тя узнава благодарение на патоанатомията, когато човек се превръща в труп, когато умре. Всичко това, на което вие тук можете да се научите, има отношение само към мъртвеца. Нашата наука дочаква труповете. Тази наука нищо не може да знае за истинския човек, докато е жив, тя не му обръща внимание. В това е и позорът на нашата наука – така е тръгнало още от XVII век, – че цялото свое знание тя взема само от труповете. Но трупът вече не е човек. Би трябвало да се запитаме: къде е причината, докато човек живее, трупът, който той носи със себе си, докато е жив, да не се държи, както подобава на труп, да не гние, да не гранясва, да не ферментира? Ако живият човек се разглежда както трябва, може да се достигне до тези духовни, свръхсетивни членове на човешката природа. Тогава се забелязва и това, че «азът» действа преимуществено в главата, астралното тяло действа главно в гърдите, а етерното тяло основно в корема. науката нищо не знае за корема, защото смята, че в корема протичат същите процеси, както и отвън, във външната природа. А това не е така.

Такива неща, господа, е интересно да се изучават не изолирано, не в аудитория, а на воля, в народния живот. Както ви е известно, има водни курорти, където мирише на развалени яйца, например в Мариенбад. Има и германски водни курорти, където има сероводородни води, където също мирише на развалени яйца. Действително гастрономите, привикнали към изисканата храна и фините миризми, трябва да търсят и да посещават такива курорти. Защо те правят това? Защо те понякога дълги месеци прекарват в такива места, където мирише

така, сякаш всичко е засипано с развалени яйца? Виждате ли, работата е там, че тези хора всъщност са погълнали прекалено много белтъчини и сега те са пристигнали при водата; самите те са покрити с кожа и затова миризмата остава вътре, така че те сами себе си не помирисват. Ако биха могли да се помиришат отвътре, биха усетили мириса на развалени яйца! И ето, всички тези хора, вътрешно вмирисани на развалени яйца, посещават водния курорт, където мирише на развалени яйца; какво става при това? Виждате, че в първия случай миризмата на развалени яйца е вътре, а в другия – навън. В първия случай, когато миризмата е вътре, носят не я усеща, а във втория случай, когато миризмата е отвън, носят я усеща. Главата и коремът представляват полярни противоположности. Ако това, което като мирис на развалени яйца, произведен от корема, идва от страна на главата благодарение на обонянието, то способства за преодоляването на миризмата. Във водните курорти, там, където мирише на развалени яйца, се преодолява вътрешната миризма на развалени яйца.

Това е особено видно за този, който притежава сетивни органи, за да прави такива наблюдения. Когато бях юноша, случайно посетих такъв воден курорт. Трябваше през ден да ходя в курорта с мариенбадските извори. Там силно мирише на развалени яйца. Без значение, че външно беше неприятно поради ужасната миризма, в корема ми внезапно възникна много приятно чувство. Ако човек не е болен, ако в корема му няма мирис на развалени яйца, в него възниква чувство на височайша радост от живота. Този, когото мирисът на развалени яйца не го отблъсква, може да преживее това. Разбира се, който си запушва носа, няма този противоположност, той не преживява това пролетно въздействие в корема, което може да изпита този, който се прониква от тази миризма на развалени яйца. Мирисът на развалени яйца, даже произведен изкуствено, е изключително добро лекарствено средство. Той например дава сила на тялото, укрепваща отслабналите мускули, сила, правеща ги по-твърди. Хората не харесват такива курор-

ти, но те въпреки това са изключително полезни в известно отношение. Защото, виждате ли, ако миризмата на развалени яйца идва към човека отвън, вътре, в неговия корем, настъпва пролет. През пролетта всичко покълва и расте и човек може отново да стане силен от това, че вътре, в корема му, настъпва състояние на пролет.

Това става с хората, които са развалили корема си, като са се хранили неумерено през зимата. Виждате ли, човек, който не е развалил стомаха и червата си със зимна лакомия, вътрешно участва в настъпването на пролетта във външния свят. Именно долната част на тялото, коремът, извънредно силно реагира на настъпването на пролетта, участва в нея. Но ако човек иска по правилен начин да съпреживее пролетта, настъпваща във външната природа, той трябва по възможност да яде колкото се може по-малко от такива деликатеси, като пастет от гъши дроб и други подобни. Ако той е ял много пастет от гъши дроб, в корема му пролет не настъпва, коремът му в този случай остава в такова състояние, каквото е през зимата под земята – и така, състояние не над земята, а недълбоко под земята. Там е топло, там даже картофите ги съхраняват в зимници. Но в човека всичко това (съдържанието на червата) загнива поради натрупващата се в корема топлина; в този случай никаква пролет в човека не настъпва. И тогава му се налага да си създава изкуствена пролет с помощта на мириса на развалени яйца.

Такава е противоположността между «аза» и етерното тяло. В човека «азът» и етерното тяло трябва взаимно да се компенсират, да се уравнисят помежду си. Оттук вие виждате, че ако човек изследва природата истински, ако с отворени сетива дойде в курорт, където мирише на развалени яйца, на сероводород, той се научава да изживява усещане за пролет в своя корем, вътрешния противоположен полюс на което е действието на загниващите белтъчини.

твърдо: физическо тяло
течно: етерно тяло белтъчини: етерно тяло, корем
газообразно: астрално тяло мазнини: астрално тяло, гърди
топлинно: «аз» нишесте, захар: «аз», глава

*Етерното тяло се бори с гниенето.
Астралното тяло се бори с гранясването.
«Азът» се бори с ферментацията.*

Сега бих искал да обобщя за вас всичко това, което казах последния път. Знаете какво говорихме: ако човек е приел някаква отрова, той трябва да използва като противоотрова течен белтък.

Сами по себе си лекарствени вещества се превръщат в отрови, ако се използват в голямо количество. Белтъкът може да неутрализира отровата в човек, но същият белтък може да стане отровен, ако той загние в организма, ако от него в организма постъпи прекалено много. Така че храненето и отравянето вървят ръка за ръка. Вие самите сте чували, как излишъкът от храна може да доведе до отравяне. Значителна част от заболяванията са предизвикани от неправилно хранене; това означава, че при хранене не се е обръщало никакво внимание на това, съответните вещества да постъпват само в количества, гарантиращи преработката им.

Следващото занятие ще се наложи да го отложим, защото в събота няма да съм тук. Ще бъда в Берн.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 2 февруари 1924 г.

Господа, поставеният въпрос звучи по следния начин:

Явява ли се ирисът огледало на душевното начало в здраво и болно състояние?

Предполагам, че вторият въпрос може да бъде разгледан заедно с първия, тъй като имат общ характер.

В резултат на какво при черните хора се появява албинизъм или левкопатия – нарушение на пигментацията?

Ако искаме да отговорим на тези въпроси, ще трябва още малко да разгледаме човешките очи. Въпросът е свързан с това, че някои хора правят заключение за състоянието на здравето на организма като цяло по свойствата на ириса, тоест по свойствата на това оцветено пръстеновидно тяло в окото, което се разполага около черната точка, около така наречената зеница. Тази дъгообразна обвивка при различните хора притежава доста значителни различия. Както ви е известно, при различните хора дъгообразната обвивка може да бъде не само синя или черна, или кафява, или сива, или зелено-кафява, но освен това има тъй или иначе изрисувани линии, възникващи благодарение на фини кръвоносни съдове. Наистина както лицето на един човек се отличава от лицето на друг човек, така и финото устройство на ириса, тази дъгообразна обвивка при различните хора се оказва съвсем различна, при това тези различия са доста повече от тези, които се наблюдават при сравнение на физиономиите на различните хора.

Ще ни се наложи още малко да се обърнем към устройството на очите, ако искаме да говорим на тази тема. Това на свой ред ще ни позволи да установим връзка с другия зададен въпрос. Както при негрите, така и при хора не с черна кожа се наблюдава понякога анормално, не съвсем обичайно оцветяване на кожата и това явление е свързано с особената окраска на дъгообразната обвивка, тоест ириса. Едното явление е свър-

зано в дадения случай с друго. Такова оцветяване на кожата особено се набива на очи при чернокожите хора, доколкото обикновено те би трябвало да изглеждат черни, а имат различни бели петна, имат петна подобно на леопард. Много рядко те стават изцяло бледни или бели. При негрите това става рядко, извънредно рядко. Но при другите раси не напълно оцветени в черен цвят, се наблюдават така наречените албиноси. Сред белите хора също възниква албинизъм; така наречените албиноси – така ги наричат – имат бледно оцветяване на кожата, почти млечно-бяло оцветяване на кожата. Дъгообразната обвивка при тях има светло-червен цвят, а зеницата, която иначе при хората е черна, при албиносите е тъмно-червена. Такъв албинос от женски пол ми се случи веднъж да видя; показвах я на улично представление и можеше да се види. Кожата ѝ беше с млечно-бял цвят, дъговидната обвивка, ирисът – червен, тъмно-червена зеница вместо черна; тя говореше с необичайно слаб глас: «Аз съм съвсем бяла, имам червени очи и много лошо виждам». Това беше истина, тя виждаше много лошо.

Ако искаме да задълбаем в проблема, следва преди всичко да пристъпим към изследване устройството на очите. От време на време съм ви споменавал нещо за окото (вж. например Събр. съч. 348 – бел. пр.). Днес е възможно да се обърнете към това, което вече съм ви казвал. Виждате ли, окото е разположено в очната кухня – съвсем твърдо костно легло в главата. Костите на главата тук образуват окръглена сводеста форма (очна кухня) и в тази костна кухня, която тук, отзад, се отваря към главния мозък (вж. рис.), се намира окото. Външната граница на очите е от плътна кожа, която тук е непрозрачна. Така наречената очна ябълка е ограничена от роговица. Тук, отпред – там, където тя малко излиза навън, има изпъкналост, – тази роговица е прозрачна. Ако роговицата не беше прозрачна, светлината нямаше да прониква вътре в очите. Нарича се роговица, понеже се състои от роговидна тъкан. Тук, вътре, е разположена обвивка, състояща се от фини кръвоносни съдове. Кръвоносната система на организма влиза в окото под

формата на фини, тънки кръвоносни съдове. И така, тук имаме плътна, отпред – прозрачна роговица, а тук е разположена така наречената съдова обвивка. Трета обвивка, намираща се тук, вътре, се образува от нерви; това е така наречената ретина. Тук, назад, продължението на ретината влиза в главния мозък, в него влиза и съдовата обвивка. Това, което е образувано тук, се нарича очен, зрителен нерв, тъй като е образуван от нервна тъкан и благодарение на него се реализира зрението. Знаете какво казват хората: човек усеща благодарение на нервите. И така, с помощта на очния нерв се осъществява зрението.

Обаче има една странност, един отличителен признак несъмнено при всеки; макар, както казват хората, човек да вижда всичко посредством зрителния нерв, в мястото на присъединяването му зрение липсва: на това място той е сляп, тук той нищо не вижда! И така, ако някой насочи поглед именно така, че гледа оттук, или ако нервите около (сляпото петно) са болни и само това място (само петното) е здраво, човек въпреки това не вижда с мястото, където влиза зрителният нерв. Хората казват следното: човек вижда с помощта на очния нерв; той за това и съществува, за да вижда. Нима не сте чували това? Представете си: да допуснем, че има група работници от, да кажем, тридесет човека. Двадесет и пет от тях трябва прилежно да работят; те постоянно стоят тук. Но тук стои и още една група от пет човека – всъщност това не е така, аз само предполагам, че това е така – и тези петимата се смеят, безделничат, лентяйстват, докато другите усърдно работят. И така, можем да кажем: тук се намират двадесет и пет прилежни работника и още пет, които през цялото време лентяйстват,

седят си удобно и безделничат. Ако някой каже, че петимата безделници също изпълняват тази работа – или, възможно е, не би казал, доколкото то не е видно, но въпреки това работата би се извършвала благодарение на безделието, – вие не бихте му повярвали, нали така? Защото това е глупост. Обаче науката твърди: «очният нерв вижда». Но именно на мястото, където е най-концентриран, той не вижда! Това е същото, като да кажете: работата е свършена благодарение на това, което направиха петимата безделници. Виждате ли, такива неща са известни – и това е куриозното, – за тези неща се знае и въпреки това отново и отново се твърди най-обикновената глупост. Защото от това, че тук се намира така нареченото сляпо петно – именно на това място, където очният нерв проявява максимална активност, ние нищо не виждаме, – ясно следва, че сам по себе си очният нерв не е това, с което човек вижда.

Работата стои така: в човешко тяло има нещо много приличащо на това, което става при очния нерв; това са двете наши ръце и двете китки. Представете си, че вдигате стол. Вие напрягате ръцете отгоре надолу чак до китките. Но това, което ги съединява (с трупа), остава при това отгоре, нали така? Точно така стои работата и с очния нерв. Тук вие нещо напрягате, за да уловите светлината, и тук, в средата, става същото, което става и тук, между двете места на закрепване на ръцете. Обаче улавянето извършва тук не очният нерв – защото ако това беше очният нерв, в указаното място той би трябвало да вижда най-добре – и така, очният нерв не извършва улавянето; това, което извършва улавянето, е нещо свръхсетивно, нещо, което вече съм ви описвал. Това е «азът». Това не е физическото тяло, не е етерното тяло, даже не е астралното тяло. Това е «азът». Така че освен това, което тук вече е нарисувано, аз трябва да нарисувам за вас следното: ето този невидим «аз», който се разпространява тук. Обаче това не е така, сякаш тук се намират две такива ръце, а така, сякаш тези ръце се сключват и образуват кълбо. Обикновено с ръцете правим кълбо, когато хващаме нещо. Такъв е и този, намиращ се вътре свръхсетивен

«аз»; той улавя. Но за какво служи нервът тогава? Господа, нервът служи тук за това – доколкото има налице работа, извършвана от свръхсетивния човек – да отделя (отпадъци). Тук навсякъде се отделя субстанция, която се отлага и остава тук. Човек вижда посредством свръхсетивния «аз». Но нервът служи тук за отделяне, за да може нещо да бъде отделено.

Представете си каква безсмислица казва науката; това е все едно, ако изследваме дебелото черво и съдържанието му, да твърдим, че човек се храни с това, което трябва да се отдели от дебелото черво! Както вътре в дебелото черво се намира това, което после ще бъде отделено, така и тук ще бъде отделена нервна субстанция. И тук се намира това място (сляпото петно), където тя се отделя максимално. По такъв начин в главния мозък влиза това, което се оказва ненужно на окото, това, което се отделя, върви по-нататък и въобще се отделя. Виждате ли, това е нещо такова, което вие с лекота бихте разбрали, за което обаче на вас ви разказват днес най-глупави истории. Хората обаче не могат да разберат какво всъщност означава, ако някой твърди, че той вижда с помощта на нервната тъкан, нервната субстанция, или чувства (с нейна помощ), или възприема. Това твърдение е равносилно на твърдението, че някой е почнал да се храни със съдържанието на правото черво. И така, вие виждате, че сляпото петно няма никакво значение за зрението, защото зрителният нерв сам по себе си не вижда; тук, където се намира сляпото петно, става максималното отделяне. Точно както в правото черво процесът на хранене се прекратява и то служи само за отделяне на екскрементите, така и тук зрението се прекратява, защото процесът на отделяне става максимален, доколкото зрението тук, в средата, не би имало смисъл.

Представете си, че сте сложили пръчка и искате да я вдигнете с главата си! Това няма да ви се удаде. Вие трябва да я вдигнете с ръце, с китките на ръцете, хващайки я отстрани. Със същия успех (както да вдигнете пръчката с глава – бел. пр.) можете да виждате посредством нерва. Може да се вижда

посредством това, което тук произвежда хващането.

Господа, всичко, което се намира тук (показва го на рисунката), завършва със своего рода мускул. Този мускул поддържа очната леща. Това е съвсем прозрачно тяло. Защо то е прозрачно? Благодарение на прозрачността му човек може да получи достъп до светлината. Зад това тяло се намира плътна течност (стъкловидното тяло). Пред него се намира още по-плътна течност и в тази плътна течност тук, отпред, плува ирисът или дъгообразната обвивка, която се прикрепва тук, близо до вената. Тя действително плува вътре в течността и оставя открит отвор за светлината. Този отвор ни се струва черен, ако погледнем в него, тъй като при това ние гледаме през цялото око към неговата черна задна стена.

Тази дъгообразна обвивка или ирисът отпред е достатъчно прозрачен, а от задната страна той е черен. Тази черна задна стена при някои хора е много тънка. И доколкото – в случай, когато тя е тънка – ние през прозрачното гледаме в черното, някои хора имат сини очи (тук се подразбира законът за образуване на цвета, според Гьоте: ако гледаме към черно през осветена, прозрачна и разсейваща светлината среда, виждаме синьо; например, гледайки през атмосферата в черното мирово пространство, виждаме синьо небе – бел. пр.). При тези, при които тази обвивка е дебела, при които ние гледаме към дебелата задна стена на дъгообразната обвивка – при тях очите са черни или тъмни. За кафявите очи ще поговорим после.

Сега, господа, трябва да се осведомим, поради какво обвивката, обуславяща синия, кафяв или черен цвят (на очите), при някои хора е по-дебела или по-тънка. Казах ви: тук, в окото, влиза това, което се нарича «аз», тази най-благородна, свръхсетивна част на човека. Тук влиза «азът». «Азът» при различните хора е различен, или е силен, или слаб. Да допуснем, че у човека «азът» е много силен, че човек притежава много силен «аз». Виждате ли, такъв човек е в състояние съвсем да разтвори желязото, което има в кръвта си и което той чрез съдовата обвивка доставя в окото. И така, имащият много силен «аз»

напълно разтваря желязото и вследствие от това, в обвивката, разположена на най-отдалечения край на организма, постъпва малко желязо, защото то изцяло се разтваря. Тук постъпва малко желязо и вследствие от това тази обвивка става тънка. А поради тънкостта ѝ човек получава сини очи. Представете си, че «азът» в човека е слаб; тогава той не така силно разтваря желязото и вследствие от това повече неразтворено желязо постъпва в тази обвивка. От това неразтворено желязо обвивката става по-дебела и човек получава тъмни, черни очи. И така, от «аза» зависи дали човек има черни или сини очи.

Господа, освен това в кръвта има и друго вещество: това е сярата. И даже ако «азът» може да преработи желязото, той въпреки това понякога не е в състояние да преработи сярата. Ако «азът» допуска в тази обвивка непреработена сярата, в дългообразната обвивка се появяват жълто-кафяви оттенъци; при това възникват кафявите очи. Ако в очите постъпва особено много сярата, тогава се появява червена дългообразна обвивка. От сярата проблясваща тук, отзад, даже зеницата не изглежда черна. Видна е вече не черна зеница; излъчващата, искрящата сярата прави даже зеницата тъмно-червена. Така стои работата при албиносите, при тези хора, които и кожата си също не могат да обезпечат с пигментация, с цвят. Така че може да се каже: има хора, които могат сякаш да впръскват сярата в очите си. «Азът» може да я впръска, обуславяйки с това особената окраска на ириса.

Обаче това, което постъпва в дадения случай в очите като сярата и желязо, постъпва и в цялото тяло, тъй като идва от кръвта. Тук, в окото, се намират само малки кръвоносни съдове. Ако следователно някой впръска сярата в окото, той впръсква тази сярата навсякъде в своята кожа. Вследствие от това, че той навсякъде впръсква сярата в цялата своя кожа, на местата, където сярата е проникнала, естествената окраска на кожата се изменя; защото естествената окраска на кожата се появява в резултат на преработката на желязото. Ако човек недостатъчно преработва своето желязо, но пък впръсква сярата, при него въз-

никват пъстри петна на кожата, при това едновременно тези петна могат да се появят и на дъгообразната обвивка на очите.

И така, вие виждате; именно в този случай, ако разглеждате свръхсетивния човек, «поставен» във всеки човек, може да се разбере този човек чак до веществото, чак до материята. Антропософията съвсем не е слабоумна, за да не разбира материята. Именно материализмът не разбира материята, не разбира веществото. Прочетете някъде за албиносите; какво ще прочетете? Този от вас, който ми зададе въпроса, вероятно е прочел някъде: «Причината за албинизма е неизвестна!» Материализмът често се обръща към тази сакраментална фраза: «Причината не е известна!», доколкото той не се притеснява с проблеми, където трябва да се търси причината. Разбира се, лесно е да се каже: тази зеница е червена. Но трябва още да се знае какво работи при това вътрешно, трябва да се знае цялата история с впръскването, тъй като червеният цвят (на зеницата) и бледният цвят на тялото произлизат от сярата.

Сега можете да разберете къде е истинската наука. Представете си, че сте дошли на някакво място на Земята, където се е извършвала някаква работа, където нещо е било направено; и ето, гледате към това, което е било направено и казвате: работата е извършена, но причината е неизвестна. Не се задълбочавате да се поинтересувате от това, какво е ставало тук преди и просто констатираме: причината е неизвестна. Не ви интересува, че например тридесет човека са работили тук ден след ден. Така постъпва и науката, когато казва: причината за червения цвят на зеницата и бледния цвят на кожата е неизвестна. Но причина в дадения случай е «азът», работещ в материята, във веществото.

Но оттук можете да видите и следното: ирисът, дъгообразната обвивка действително представлява вярно огледално отражение на преработката на желязото и сярата в организма като цяло. Вземете например албиноса, човек, лишен от кожна пигментация, защото това е своеобразно заболяване. В организма има прекалено много сярата, но той е привикнал към това

и е организиран този процес. Но може да стане така, че в отслабен вид сярата да постъпва в очите. Виждате ли, освен тази жена-албинос, за която разказах, освен тази дама, която се излагаше на показ, аз съм виждал и други хора, лишени от кожна пигментация. Винаги е можело да се отбележи, че с тези албиноси става нещо особено. Може да се каже: такъв лишен от кожна пигментация човек, такъв албинос притежава своеобразен червеникав, бледно-червен цвят на ириса; зеницата му е с тъмно-червен цвят, а тялото му е бледно, бяло. Провеждайки по-нататъшно обследване на такъв човек, на свойствата на организма му, се открива, че при него рязко са отслабени връзките между сърцето и бъбреците. При него са отслабени не само очите, но и са нарушени – в посока към отслабване – връзките между сърцето и бъбреците. Бъбреците при такъв човек много трудно се кръвоснабдяват и работят много трудно. Ако на такъв човек се отлагаше в бъбреците сярата, която той предвид свойствата на цялата си жизнена дейност носи в себе си, той би умрял още в детството си. Затова той насочва тази сяра към повърхността на тялото – кожата става бяла, а очите – червени, – така бъбречната дейност се облекчава, става по-фина. При албиноса дейността на бъбреците носи най-нежен и фин характер. Нещо подобно може да се прояви и при други хора. Но ако при човек, който не е албинос – защото повечето хора не са албиноси, – възникне нарушение на работата на бъбреците, нима това не трябва да се прояви на дъгообразната му обвивка? Взаимодействието на сярата и желязото също намира своето изражение тук. Следователно, според състоянието на дъгообразната обвивка на човека, може да се направи извод за едни или други нарушения в човешкия организъм. Ето защо при щателно разглеждане на ириса, в случай на откриване по него на петна – което само по себе си е ненормално, – може да се види: в организма има нарушения. Обаче, господа, трябва да отчитате, че целият организъм, цялото тяло на човека представлява единство и това, което виждаме на ириса, ние, бидейки достатъчно компетентни, бихме могли също да ви-

дим даже в най-дребната отрязана частичка кожа – защото нарушението на нормите намира проявление и в кожата, – бихме могли да открием нарушения в организма даже по отрязан нокът от големия пръст на крака. В дадения случай се наблюдава много фина структура, по която може да се види нарушението на функциите на черния дроб, бъбреците или белите дробове, макар тези нарушения да се проявяват малко по-иначе. И така, като особено компетентни и ползвайки не ирисодиагностиката, а изследвайки отрязан нокът от палеца например – това би било по-трудно, защото последният не е толкова изразителен, – и в този случай би могло да се съди за степента на здраве или болест. При очите проявленията са много забележими, защото окото има много фино устройство и благодарение на това проявленията лесно се намират. При очите симптомите се откриват максимално. Но и в другите случаи не е трудно да се види, че съответстващите признаци се проявяват на повърхността на тялото. На мен не ми се е случвало да видя човек, желаещ да опипа особено фина материя, тъкан, или нещо подобно, да ги слага на раменете си. Ако това би било оправдано, би било целесъобразно, ние също, желаейки да опипаме нещо фино, бихме заголвали своите плещи и с тяхна помощ бихме опипвали. Но това е безполезно. Ние опипваме, използвайки краищата на пръстите си. На краищата на пръстите нашето осезание е най-чувствително по отношение на предметите. Тук имате работа със същия този проблем. Ако чувството на осезание го създаваше нервната система, най-добре бихме осезавали с тези места, които се намират близо до главния мозък. Но най-доброто ни осезание не е близо до главния мозък, а на места, най-отдалечени от него; ние осезаваме с това, което се намира на самия край – крайчетата на пръстите, защото «азът» е разположен най-много, тъй да се каже, «седи» на външната повърхност на тялото. Това, което се намира вътре, в човека, като негов «аз», може да бъде най-добре познато на най-външната повърхност. Доколкото очите се намират – в голямата си част – на повърхността, доколкото те са фино устроени и

отделени от главния мозък, ние можем най-добре тях да използваме за познание. Бихте могли да възразите: но очите се намират в черепа близо до главния мозък. Обаче достатъчно много кости способстват за тази отделеност, за тази изолираност, а в мястото, където костите отсъстват, там, където окото се съединява с главния мозък, то нищо не вижда. И така, в случая с краищата на палците за тяхната особена чувствителност роля играе чисто пространствената им отдалеченост; в случая с очите играе главна роля тяхната изолираност, тяхната защитеност от главния мозък. За целта служи и нещо друго, заслужаващо внимание. Ако разгледате нисше животно, образувало свой главен мозък, този мозък се формира така, че мозъкът остава за очите незаети кухини, при това окото не израства от мозъка, а се разполага тук, встрани, и вращава (изобразява го на рисунка). Отвън, а не от мозъка расте това око; окото вращава в мозъка. Следователно то се формира отвън.

По всичко вие можете да видите, че образуващото се тук, на повърхността – било то кожа или око, – е свързано с това, посредством което човек в най-голяма степен е свързан с външния свят. За човек, който се излежава в кревата, който не може да използва волята си за своето тяло, не може да се каже, че той здраво работи над своя «аз». Ако човек е подвижен, за него може да се каже, че «азът» му е силно изразен. По различен начин ни довеждат до съприкосновение с външния свят сетивните органи: обоняние, зрение и други подобни. Окото е най-финият сетивен орган от тези, посредством които ние имаме съприкосновение с външния свят. Може да се каже така: доколкото тук «азът» особено силно действа в тънките съдове – в ириса съдовете са изключително тънки, – по тях може да се види как целият «аз» работи по направление навътре, и следователно да се види здрав ли е човек или болен.

Ето първоначалните истини и знания, които трябва да се знаят по въпроса. Но описаните от мен за вас факти се отнасят в същото време към най-важните, защото следва да сме много подробно осведомени какво означават незначителните

анормалности на ириса, ако искаме на тази основа да съдим за здравето или болестта на човека. Бих искал да ви приведа само един пример. Виждате ли, за такъв пример може да служи появата върху дъгообразната обвивка на точки, разположени тук и там, поява на тъмни точки. Разбира се, тези тъмни точки свидетелства, че с човек е станало нещо, което го е нямало, когато тези тъмни точки на ириса ги е нямало. Но да допуснем, че човек, при когото тези тъмни точки са се появили, би бил много глупав. В този случай той има някакво заболяване, за което свидетелстват тези тъмни точки. Обаче с човек, у когото са се появили тези тъмни точки, би могло да се случи и това, че той в младостта си да се е пренапрягал при ученето, физическите му сили при ученето са се подлагали на непосилно натоварване. Вследствие от прекомерното натоварване на някои органи в неговата младост, което е предизвикало отслабване на определена дейност в очите, там са могли да изпъкнат малки отлагания на желязо, съвсем миниатюрни железни отлагания, появили се поради пренапрежение в детството. И така, те са могли да се появят като следствие от болест в по-късен период от живота, но са могли да се появят и поради пренапрежение в детството. Болшинството хора мислят: ако виждам черни точки на дъгообразната обвивка, в организма трябва да става нещо. Но работата е в това, че трябва да се знае не само за сегашния живот на пациента; именно в случай, когато се иска да се установи причината за болестта, трябва някак да се премине заедно с човека през целия му живот, трябва да му се даде възможност да си припомни какво е правил в детството си тук или там. И така, това, което наблюдаваме на ириса, може да се тълкува различно. Да направиш заключение за едно на основата на друго, се отнася към най-сложните области на знанието.

Ето защо предизвикват възмущение всевъзможните книжки, написани в настояще време: нещата, описвани там, като правило много кратко се наричат: ирисодиагностика. Там на петдесет страници се дава ръководство как трябва да се изследват ирисите. Така тук се дават: отделите на дъгообразната

обвивка и зеницата, нарисувани схематично, после се дават болестите; тук са болестите на далака, тук на белите дробове, тук – сифилисът и т. н. И ето, на такъв запознат с дадената схема за ирисодиагностика остава само да погледне през силна лупа ириса, а след това да се обърне към своята книжка: забелязвайки нещо в сектора на белодробните заболявания, той констатира: белодробно заболяване! И така постъпват днес многобройните ирисолози след едночасово занятие. Всичко останало те възлагат на книжката, която имат; така те поставят диагноза. Но това е възмутително, господа. На най-трудното изкуство искат да се обучат по най-лесния начин. Обаче по такъв начин не се постига нищо ценно, напротив, с това се нанася ущърб на самото същество на медицината. Необходимо е да се различава отнася ли се някой сериозно към медицината, или просто иска да спечели пари.

Разбира се, хората в настояще време са недоволни от науката и са прави, защото науката – както се видя в разказания от мен пример с очния нерв – игнорира това, какво всъщност е човекът, а на човешките нечистотии, на човешките секрети придава най-голямо значение; така стои работата например с очните отпадъци, които представляват очния нерв. Това хората, разбира се, не знаят, но те го чувстват и затова науката предизвиква в тях възмущение. Това възмущение може да се разбере. Но шмекериите на ирисолозите с нищо не са по-добри от това, което прави науката, а в по-голямата си част и много по-лоши. Науката е в неведение – доколкото тя днес поради материализма си не може да бъде друга, – смята екскрементите, отпадъците за най-благородната съставна част на човека. Разбира се, секретите, екскрементите също са необходими, тъй като ако те оставаха в организма, той много скоро би загинал; екскрементите са нужни. Но науката смята екскрементите за най-значителни в човека! Наистина, при това тя върви по пътя на доброто, а не иска само пари. Науката е поразена от слепота. В познанията ѝ има своего рода огромно сляпо петно; но въпреки това, трябва да ѝ признаем добрата воля. Но когато

става дума за книжки по ирисодиагностика, за никаква добра воля не се налага да говорим; тук всичко е само стремеж да се спечелят пари. Ето защо в дадения въпрос трябва да разсъждавате така: макар и в основата на някакви стремежи да може да стои истината в най-добрия смисъл на думата, именно такива истини, господа, стават в този свят обект на злоупотреба. Виждате ли, това наистина е удивително, че в такъв малък ирис се отразява изцяло като в огледало и здравият, и болният човек. Но, от друга страна, именно защото, както здравият, така и болният човек се оказват отразени тук, да се интерпретира състоянието на дъгообразната обвивка е изключително трудно. Трябва да се каже следното: би било истинско безобразие да се занимаваш с ирисодиагностика, без да познаваш човека като цяло, без да знаеш нищо за цялостния човек.

Но какво значи да познаеш човека като цяло? Виждате ли, ние изучихме, че човекът се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и «аз». Ако човек се занимава с ирисодиагностика, не му е достатъчно да знае само за физическия човек, а той трябва да знае туй-онуй за духовния човек. Защото обичайната анатомия, основана на изучаването на труповете, може все пак при известни обстоятелства да предостави достатъчни сведения, тя може да предостави нещо относително ценно, добро, нали така? Макар и тази анатомия и да не знае, че очният нерв представлява екскремент на очите, тя все пак намира този очен нерв. Докато ирисодиагностиците – в по-голямата си част – нямат никаква представа за това, какво е това очен нерв и какво става там; те имат своята книжка от петдесет страници и имат схематично подразделяне на ириса и основавайки се на това, те диагностицират, без да изследват човека. Сега се оказва необходима още една книжка от петдесет страници. Там има раздел: «Белодробни заболявания» и лекарствените средства, прилагани тук. Но белодробното заболяване може да се появи по много причини. С това, че се е удало да се установи фактът на поразяване на дробовете, далеч не е достигнато всичко. Източник за поразяване на дробо-

вете може да бъде храносмилателната система. Трябва да се знае кой е източникът за поражение. Белодробни заболявания имат много хора. Те възникват по най-различни причини. В това отношение следва да се съблюдава най-голяма предпазливост, защото именно най-прекрасните неща са съпътствани от всякакви безобразия. Доста съм ви разказвал на тези занятия за това, че човек зависи не само от Земята, но и от цялото звездно небе. Но именно в тази област се изисква най-много-странна осведоменост и проникателност. Така може да бъде предотвратена глупостта. Общо взето, шарлатанството и безобразието проникват днес в света от различни астролози. Има сходство между ирисодиагностиката и астрологията. В основата на астрологията стои нещо много благородно и величествено, обаче при тези, които се занимават днес с астрология, в основата няма нищо благородно. При тях в основата са основно спекулациите с портфейлите на техните съграждани.

И така, вие можете да разберете тези закономерности, господа; от една страна има симптоми, външно изменящи цялата повърхност на човешкото тяло. При човека се появяват бели петна, докато обикновено там има по-тъмна кожа; променя се цветът на очите, той става албинос. При това на повърхността на тялото излиза дейност, отклонена по този начин от вътрешните органи. Обаче ако човек не се превърне в албинос, не се лиши от пигментация, подобен род проявления се откриват във външния вид на очите му, в дългообразната обвивка: фината структура, фината разчлененост на последната указва за вътрешното състояние. Албиносът е като цяло болен човек не защото е албинос; той е поразен само от тези зачатъци на болестта, които той има още от ранните си години и към които е приучил, приспособил е своето телесно устройство.

Виждате ли, би било неправилно да се нарече албинизмът левкопатия. С това вече се посочва, че кръвта на такъв човек има различни свойства, доколкото например левкоцитите представляват кръвни телца. Причината не я знаят. Но ако кръвта на повърхността изглежда бледна, това не говори

за общо малокръвие, за хлороза; в дадения случай става дума за повърхностно побледняване на кожата. Има разлика между хлорозата, когато кръвта още вътре става бледна, и левкопатията или албинизма, при който кръвта повече се изтласква към повърхността на тялото. И така, работата е там, че при болните от малокръвие, от хлороза, не е наред дейността, осъществявана вътре. «Азът» в по-голяма степен действа на повърхността, докато астралното тяло действа в по-голяма степен вътре. Ето защо всички органи, посредством които човек вижда и чува, са избутани основно към повърхността. Човек се нуждае от тях заради «аза». Черният дроб ви е нужен вътре. Ако бихте чувствали всичко така силно, както това прави вашият черен дроб, щеше да ви се наложи постоянно да наблюдавате само това, което става вътре във вас и да си казвате: аха, ето, в стомаха ми попадна малко зелена супа и стените на стомаха започват да я всмукват. Това прилича на излъчване, това е много интересно. Сега зелето минава през пилора и постъпва в тънките черва; сега то преминава през власинките, които се намират по стените на червата. Вие бихте почнали да наблюдавате всичко това и то би било много интересно: но нямаше да ви остане време за наблюдение на външния свят! Макар да се наблюдава всичко това да е много интересно и полезно и понякога да изглежда доста по-красиво от външния свят, човек е напълно отстранен от това наблюдение. В по-голямата си част всичко това протича вътре, без да минава през съзнанието, а това, което става на повърхността, влиза в съзнанието. Ако някой недостатъчно преработва желязото във вътрешните си органи, вътре в себе си, тоест там, където най-голяма активност проявява астралният човек, той става малокръвен, при него се появява хлороза. Ако той отвън неправилно преработва това желязо, не го разтваря, както съм ви го описвал, тогава става албинос – което става много рядко, – при него се появява левкопатия.

И така, както виждате, това, за което ме попитахте, е свързано със следното: албинизмът възниква от неправилната пре-

работка на сярата или желязото, осъществявана посредством «аза». Хлорозата възниква от неправилната преработка на желязото, осъществявана посредством вашето астрално тяло; хлорозата в по-голяма степен удря състава на кръвта. Ако човек правилно разбира, какво става вътре в него, може да обърне поглед и върху това, какви свръхсетивни негови части са задействани при тези процеси. Който разбира физическия човек както трябва, той разбира и свръхфизическия, свръхсетивния човек. Но материализмът съвсем не разбира свръхсетивния човек и поради това не разбира даже физическия човек.

Ще ви съобщя, ще се върнем ли назад следващата сряда. Може при някого да се появи въпрос до предстоящото занятие и благодарение на такъв въпрос да можем да продължим подобни обсъждания.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 9 февруари 1924 г.

Господа, днес искам да кажа още нещо, което би могло да послужи като пояснение към преминалите теми; за следващия път подгответе въпроси, с които се сблъсквате. Днес ми се иска да поговоря с вас, като още един път обърна вашето внимание върху това, как е свързана с мировото пространство Земята, представляваща – както знаете – кълбообразно тяло в Космоса. Да разгледаме днес реките и моретата.

Знаете, че Земята излиза навън само в частите с твърда суша: по-голямата част на Земята представлява водно кълбо, движещо се в космоса, водна топка, море. А за реките може най-общо да се каже, че те някъде по Земята имат извор, както се казва, изтичат, а после текат към морето. Да вземем например Дунав. Вие знаете, че Дунав води своето начало в Шварцвалд. Или да вземем Рейн. Вие знаете, че неговите извори са в Южните Алпи. Дунав тече през разни долини към Черно море. Рейн също тече по разни долини към Северно море. Разглеждайки реките и моретата, обикновено се взема предвид само течението до устията в морето. Реките ни радват. Но ние не помисляме какво огромно значение за целия живот на Земята имат реките заедно с моретата.

При човека обикновено повече се говори за това, което в него е течено. Казвал съм ви, че човек в по-голямата си част също представлява течна маса. Знаете, че своеобразна течност е кръвта, течаща в кръвоносните съдове. Известно е също и това, какво огромно значение за живота има тази течаща кръв. Кръвта строи живота, поддържа живота. Като физически хора ние изцяло и напълно зависим от факта, че кръвта по правилен начин и по съвсем определени пътища протича през нашето тяло. Ако кръвта се отклони от пътя и потече неправилно, ние въобще не бихме могли да живеем. Редът, по който водите са разпределени по реките и моретата, има за Земята точно та-

кова огромно значение, макар и на това обикновено да не се обръща внимание. Не се обръща внимание на това, че водата всъщност създава кръвообращението на Земята. Защо не се обръща внимание на това?

Виждате ли, при кръвта се набива в очи следното: тя е червена и съдържа всевъзможни вещества. Ето защо се казва: кръвта, това е нещо особено. А за водата се казва: какво толкова, вода! Тя по-малко се забелязва; веществата, съдържащи се във водата – освен кислорода и водорода – не притежават толкова висока концентрация, както например желязото в кръвта. Ето защо на водата не се обръща внимание. Но въпреки това истината е, че кръговратът на водата в природата има огромно значение за целия живот на Земята. И както човешкият организъм не би могъл да живее без кръвообращение, без кръговрата на кръвта, така и Земята не би могла да живее без кръговрата на водата.

Този кръговрат се отличава с това, че води началото си от нещо съвсем различно от това, където завършва – при попадането в морето. Виждате ли, ако изследвате реките, ще откриете: в тези реки няма соли, водата в тях е прясна. В реките водата е прясна. В морето водата е солена. Основа на всичко, което съзрява и се проявява в морето, е неговата соленост. Това е извънредно важно: водата започва своята циркулация на Земята, своя кръговрат от прясното, несъдържащо соли състояние, а го завършва в морето, където водата е солена.

Обикновено тези проблеми се изследват по такъв начин: казва се: река като Рейн някъде започва, тече по-нататък (вж. рис.) и после се влива в морето. Именно това може да се види на външен план. Обаче съществува и това, на което не се обръща внимание. Работата е там, че река като например Рейн – във всеки случай на външен план – тече именно така, както е казано; обаче докато отвън тази река, всичката ѝ вода, протича от Южните Алпи до Северно море, под земята, от устието до изворите, преминава своеобразен силов поток в обратно направление. Потокът върви в обратно направление. Това, което

става тук (над земята), е свързано с прясната вода на реката, несъдържаща соли. Това, което тук (под земята) се връща в обратно направление, върви назад, внася в земята сол, при това я внася срещу течението на реката. В земята по такъв начин постъпва сол, която всъщност идва от морето. И така, под земята има солев поток, вървящ в обратно направление от устието на реката до извора ѝ. В Земята не би имало никакви соли, ако под земята не преминаваше този движещ се в обратно направление от устието на реките до изворите солев поток. Ето защо така наречената геология, изследваща вътрешната част на Земята, би трябвало да обърне внимание върху това, че по руслото на реките, не много дълбоко под земята, се намират отлагания на соли.

Обаче, господа, ако в земята нямаше никакви солеви отлагания, корените на растенията не биха могли да растат в нея, защото тези корени растат там само защото като храна те получават от земята соли. Кореновата част на растенията по правило е наситена със соли, докато горната част е наситена със соли значително по-малко, а в цветовете пък са съвсем малко. Би могло да се попита: откъде постъпва всичко това, което нашата земна почва може да предостави на растението? То постъпва благодарение на това, че почвата има кръговрата на водата; точно както при човека кръвта, течаща от сърцето по артериите, се връща назад по вените като синя, венозна кръв, връща се назад към сърцето, така и на Земята артериите

– водните потоци – текат на една страна, а под земята вървят в обратно направление солевите вени. Тук също има истинска циркулация, истински кръговрат.

Защо въобще работата стои така, че Земята се състои, от една страна, от водна солена част, солено тяло (океан), и от друга страна, от твърда суша и пресни води от реките, преминаващи по сушата, и че постоянно по такъв начин солта се изтласква от морето. Виждате ли, ако се изследва солена вода, много солена морска вода, се открива, че отношенията, връзките на тази солена морска вода с Космоса са много слаби, незначителни. Точно както при човека стомахът например е слабо свързан с външния свят, той е свързан с него само посредством това, което постъпва оттам, така и съдържанието на морето е малко свързано с небесните пространства. Напротив, на Земята много силна връзка с небесните пространства поддържа всичко това, което е суша, където протичат водите, където благодарение на отлаганията на соли растат растенията, и така, връзка има там, където протичат води.

Ако разглеждаме така нещата, у нас се появява съвсем различно отношение към планинските извори! Как ни радват тези извори, техните прекрасни бликащи струи, удивително чиста вода. Но това далеч не е всичко! Изворите представляват очите на Земята. С помощта на моретата Земята не може да погледне в мировото пространство, защото морето е солено; по вътрешен начин в морето се извършва само това, което вътрешно се извършва в стомаха ни. Изворите на прясна вода свободно се откриват към мировото пространство, те са подобни на нашите очи, отворени широко за света на външната природа. Бихме могли да кажем така: там, където на сушата има извори, Земята се вглежда в мировите далнини, тези извори са всъщност сетивни органи на Земята, докато нейното тяло, нейните вътрешни органи са в соленото море. Нещата тук, разбира се, са по-различни, отколкото в организма на човека; тук няма затворени, изолирани органи, няма такива органи, които биха могли да бъдат скицирани. Все пак е възможно

да се скицират, защото сами по себе си те са невидими. Морето представлява земната утроба, вътрешностите на Земята, нейния корем, докато сетивните ѝ органи се намират на сушата. Всичко, което осигурява контактите на Земята, връзките ѝ с мировото пространство, има пряко отношение с прясната вода. Всичко, което представлява утробата, коремната кухня на Земята, е свързано със солената вода.

Искам да ви предоставя едно доказателство, че това е така. Виждате ли, веднъж вече ви казах: размножаването на човека и животните е свързано с небесното пространство. Казах ви: това, което е свързано с размножаването – яйцеклетката, ембрионът, – не се развива изолирано в тялото на майката, не, тук са задействани силите на целия Космос; само благодарение на действието на силите на Космоса се появява яйцеклетката в своята закръглена форма. Както във външния свят наблюдаваме кръговото въртене на Космоса (небесната сфера), така и това крехко яйце се превръща в отражение на Космоса, защото силите действат от всички страни. И така, там, където действат силите на размножаването, по същество действат на Земята силите на небето. При окото вие също виждате, че то представлява сфера, топче.

Неотдавна ви описах това. Окото също е образувано по подражание на Космоса. Сетивните органи и очите са изградени от Космоса, като подражание на него самия. Ако разгледате далака, няма да откриете в него сферичната форма, защото той в по-голяма степен произхожда от Земята, него го формират земните сили, силите на земната коремна кухня, на земната утроба. Именно в това е разликата.

Такива неща могат да ни служат като доказателство, ако се отнесем към тях внимателно. Казах, че ще ви предоставя доказателство относно морето и сушата. Сега искам да направя малко отстъпление. Вече съм ви казвал: известно време в нашата биологическа лаборатория правихме експерименти за изясняване значението на далака. Значението на далака е в това, че ако не ядем редовно – а ние винаги ядем повече или

по-малко нередовно, – далакът компенсира, изравнява тази нередовност; той е нещо като регулатор. Доказателство за това ни се удаде да получим в нашата биологична лаборатория. По темата е написана малка книжка, авторът ѝ е госпожа Колиско и в нея всичко е описано. В хода на експериментите трябваше – защото такива са изискванията на съвременната наука – да предоставим неопровержими доказателства, очевидни доказателства. От тях нямаше да има нужда, ако науката се доверяваше на свръхсетивните доказателства, но днес (обичайните) доказателства още са необходими. Ние взехме заек и без да му причиняваме болка – направихме всичко много внимателно, – му отделихме далака и той продължи да живее. Всичко това вървеше много добре. Заекът не умря и понесе спленектомията, операцията по отстраняване на далака. Обаче със заека стана нещастен случай – той умря от преохладане. Проведохме патологоанатомична дисекция и, разбира се, ни беше много интересно да научим за последствията от отстраняването на далака. Какво може да се каже за това от гледна точка на духовната наука? Какво остава след отстраняване на физическия далак? Ако тук (вж. рис.) се намира далакът и го отстраним, направим спленектомия, на мястото му все още остава етерното тяло на далака, астралното тяло и т. н.

Далакът е образуван благодарение на Земята, ето защо той има такава форма. Но какво трябва да стане, ако далакът се отстрани и остане само етерният далак, както това беше в случая със заека? Господа, тук трябва да стане следното: до-

като физическият далак зависи от Земята, проявява склонност, симпатия към Земята, етерният далак, който става съвсем свободен, неутежнен повече от физическия далак, отново попада под небесното, под космическото влияние. Така че може да се предположи, че на мястото на отстранения далак възниква някакво отражение на небето. Когато отворихме заека, видяхме тук, вътре, малко кръгло тяло, образувано от фина, бяла тъкан! Така че всичко напълно съвпадна. Случи се това, което и трябваше да се случи в съответствие с предсказанието на духовната наука. За сравнително кратко време тук се появи малко, с големината на орех тъканно образувание. И така, вие виждате, че трябва само правилно да се подходи към проблема и тогава навсякъде се откриват доказателства за това, което има да каже духовната наука. Оттук можете да си направите извод, че действително в областта на физическото става това, за което по духовен път можем да разузваем и за което можем да получим сведения, ако правилно изследваме проблема.

Както в дадения случай това бяло (сферично) тяло възниква в резултат на космическото влияние, така и в яйцеклетката – на първия стадий – възниква сферичният зачатък на човека или животното в резултат от небесното (космическо) влияние.

Знаейки за това, можем да кажем, че рибите се намират в особено положение, доколкото те никога не излизат на сушата. В най-добрия случай те малко изскачат на сушата, но не могат да живеят на нея, а трябва да живеят в морето. Вследствие от това рибите имат особено устройство. Те не излизат там, където Земята е открита за хода на мировия кръговрат. Затова за рибите е много трудно да формират свои сетивни органи и органи за размножаване. От мировото пространство зависи наличието на тези органи вътре (в рибите). Затова на тях им се налага щателно да използват малкото, което с въздуха и топлината попада в морето от Космоса, за да бъдат в състояние да изградят своите сетивни органи и органи за размножаване. Но природата се грижи за всичко; можете да видите това, например при така наречената златна рибка. Всичките си люспи

и кожа тя използва, за да се подложи на влиянието на светлината; затова тя и става такава златна. Рибите използват всяко обстоятелство, за да прихванат това, което попада във водата, идвайки от Космоса. Своя собствен хайвер рибите трябва да хвърлят там, където може да проникне светлина, за да може този хайвер, подобно на яйцата, да се излюпи. И така, рибите са създадени да живеят под водата; те не могат да излязат от нея. Това, което ви казвам, се отнася обаче в по-голяма степен не за пресноводните риби – защото пресните води са подложени на въздействията на Космоса, – казаното от мен се отнася основно за морските риби. Морските риби с цялото си поведение показват особеностите на устройството си; за да имат възможност да се размножават, те използват всичко, което идва в солената вода от Космоса.

Забележително изключение при това се оказва съомгата, съомговите риби (*Salmo salar*, *Salmonidae*, *Onchorhynchus tschawytscha* Walb.) За да натрупа достатъчна мускулна маса, съомгата трябва да живее в морето. На нея са ѝ необходими земни сили, за да може достатъчно да храни своите мускули. Такива сили се намират преимуществено в морските соли, в солта на моретата. Съомгата трябва да живее в морските соли, за да развие силни мускули. Но ако живее предимно в морето, съомгата не би могла да се размножава, защото е устроена така, че морската вода напълно я изолира от Космоса; съомгата би била обречена на бавно отмиране, ако ѝ се налагаше да се размножава в морето. Съомгите представляват изключителен случай. Докато в морето набират сили – нараства мускулната им тъкан, – съомгите остават, първо, малко неподвижни, и второ, те не могат да се размножават. Органите им за размножаване и сетивните им органи остават слаби, притъпени, невъзприемчиви. Затова пък в морето съомгите наддават на тегло и се охранват. Но за да не измрат – можем да видим това при съомговите тук, в Северно море и в Атлантика, – те всяка година мигрират в Рейн. Ето защо ги и наричат рейнски съомги. Но в Рейн съомгата отслабва, тя отново губи мускулната си

маса. Тя губи в Рейн охранеността си, достигната в соленото море. Съомгата става съвсем мършава; но затова пък с колосална бързина се развиват както сетивните ѝ органи, така и органите за размножаване при самците и самките, така че в Рейн съомгата получава възможност да се размножава. Следователно всяка година съомгата трябва да мигрира, отправяйки се от соленото море в пресноводния Рейн, за да има възможност да се размножава. При миграцията тя се изтощава, защото сладките води не способстват за нарастването на мускулатурата. След това съомгата отново се връща в морето – както младите особи, така и старите, които са останали живи, за да заменят мършавостта си с охраненост.

Виждате, господа, че всичко тук напълно се съгласува. Може да се каже: там, където Земята е осолена, там тя действа със земните сили. Тя действа върху тези органи, които се формират благодарение на Земята. Нашите мускулни тъкани се формират благодарение на Земята, когато се движим в земното привличане. Силата на тежестта е земна сила. Земята действа върху всички мускулни и костни тъкани. Солта на Земята действа в нас и ние получаваме здрави кости и силни мускули. Обаче с помощта на тези соли на Земята ние не бихме могли да си изградим нито сетивни органи, нито органи за размножаване; те биха се оказали редуцирани, атрофирали. Те винаги трябва да се намират под въздействието на извънземните сили, на небесните, космическите сили. С примера за съомгата виждаме каква е разликата за нея между солените и сладките води. Тя отива в солените води, за да се охрани, там набира земни сили; когато трябва да стане годна за размножаване, тя отива в сладки води и там набира космически, небесни сили.

Може да се каже така: даже по отношение на животните Земята притежава своего рода кръговрат, което е видно с примера за съомгата. Тя на смени отива ту в морето, ту в реката. Така тя ходи ту тук, ту там. Цяло поколение съомги отива ту тук, ту там. С примера за съомгата виждаме как всичко живо на земята се намира в постоянно движение.

Запознавайки се по такъв начин със съомгата, имаме образец и за другото, което винаги е пред очите ни, което представлява великолепно, удивително зрелище – това са прелитанията на птиците. Само птиците се придвижват във въздуха: също ту тук, ту там; съомгата се премества ту тук, ту там във водата. Миграцията на съомгата във водата е подобна на прелитанията на птиците във въздуха; само че съомгата извършва премествания тук и там между солени и сладки води, а птиците прелитат тук и там между топли и студени въздушни зони. Който е разбрал миграцията на съомгата, има образец и за птичите прелитания. Може да се каже така: за да получават съответните топлинни сили на Земята, птиците трябва да летят на юг; там те в по-голяма степен увеличават мускулатурата си, своите мускулни тъкани. За да имат небесните, космически сили, на птиците в по-голяма степен им е необходимо да се преместват в чистия въздух на Севера; тук те формират размножителните си органи. На тези животни е необходима цялата Земя. Само висшите животни – млекопитаещите – и човекът в по-голяма степен са независими, еманципирани от Земята, цялото им устройство притежава по-голяма независимост.

Но тази независимост е само привидна. Виждате ли, ние, хората, винаги представляваме всъщност двоен човек. По същество в нас няма само един човек, а са повече; казал съм ви ги: физически човек, етерен човек и т. н. Но даже във физическия човек ние сме двойни: десен и ляв човек. Разликите между дясната и лявата половина на човека са колосални. Предполагам, че малцина от вас могат да пишат с лявата ръка; ние пишем с дясната ръка. Частта от главния мозък, която например е свързана с речта в нервната система, се намира отляво, в лявата половина на главния мозък. Там се намира мощна извивка; но отдясно на същото място я няма. При леворъките, при леваците нещата са наобратно. Тези, които са леворъки, имат речевата си организация отдясно – но не отвън, а вътре, където речта се възбужда. Виждате ли, господо, в дадения слу-

чай може да се каже: различията между дясната и лявата страна на човека са огромни. Това се среща и в други случаи. Сърцето, като правило, е преместено наляво, стомахът се намира отляво, докато черният дроб е отдясно. Но и органите, които са симетрични, в действителност не са съвсем тъждествени. Нашият бял дроб отляво има два дяла, отдясно – три. От какво произлиза това? Да започнем с нещо много просто. Обикновено ние не се учим да пишем с лявата ръка; учим се да пишем с дясната. Този факт в голяма степен е свързан с етерното тяло. Физическото тяло е по-тежко и в по-голяма степен е образувано отляво, докато етерното тяло в по-голяма степен е образувано отдясно. Левият човек образува два дяла (на дроба); десният, по-дейният, внася в дробовите повече живот, той създава в дроба три дяла. При човека работата стои така, че отляво той в по-голяма степен е физически човек, а отдясно – повече етерен. Така става и с речта. При десноръките е необходимо повече хранене на главния мозък отляво, отколкото отдясно. В човек всичко, което може, е устроено така, че отляво той съдържа в по-голяма степен земни сили, а отдясно – в по-голяма степен етерни, небесни сили.

Виждате ли, господа, нашата днешна наука, която иска да разглежда само материята, именно поради това нищо всъщност не знае за материалното. При възпитанието на децата цари пълно безобразие: децата се учат да правят всичко както с дясната, така и с лявата ръка. Но това не съответства на човешкото устройство! Ако се постоянства в това отношение, в резултат от възпитанието хората ще станат полубезумни, защото човешкият организъм е устроен така, че отляво той носи повече физически, а отдясно – повече етерен характер. Но какво ли я е грижа съвременната наука за етерното и физическото! За нея всичко е едно и също: ляв човек, десен човек. Ако човек въобще иска да разбере този проблем, той трябва да проникне в него с помощта на духовната наука. И така, отляво човек е повече земен, а отдясно, за да не бъде неправилно разбрана думата («етерен»), би могло да се каже, повече небесен,

космически.

Човек много силно се е еманципирал от Земята. Той, както ви казах, изгражда както лявата – земната – страна, така и дясната – небесната – по такъв начин, че като физически човек може да ги носи, без да забелязва, че лявата страна повече е привързана към Земята, а дясната – към небето. Но има хора, повече привързани към Земята; те спят основно на лявата си страна, лежат на лявата страна. На дясната страна хората лягат в случай, че дясната им страна е уморена или ако в по-голяма степен са подложени на силите, отнасящи се към небесното, към космическото. Да се наблюдават такива неща, разбира се, е трудно, защото те са смесени с много други неща. Ако човек легне на дясната си страна, може просто това да е по-тъмната страна на стаята; именно това може да е причината. И макар да се разглеждат такива неща да е трудно – както мисловно, така и по друг начин, – все пак обикновено човек по-охотно ляга в съня си на лявата страна, защото това е земната страна на тялото. Но това не следва да се надценява: защото човек е еманципиран от Земята и постъпките му също са независими от Земята. При животните това си струва да се наблюдава. Навсякъде може да се види как по най-удивителен начин се разкриват тайните на света.

Представете си, че тук се намира повърхността на морето (вж. рис.), под нея се намира солена морска вода, съдържаща в себе си и всевъзможни други вещества. Има някои риби, устроени по доста забележителен начин. Тези риби са така устроени, че са много силно подложени на земните сили, докато другите риби жадно улавят всичко, което като светлина и въздух прониква във водата. Те нямат бели дробове и не могат да дишат въздух; те загиват, умират на въздух, но въпреки това жадно улавят с хрилете всичко, което като светлина и въздух прониква във водата. Но има една риба – нейната по-голяма разновидност се нарича палтус, а по-малката – камбала (калкан, писия), – тази риба е много хранителна, повечето хранителни вещества се съдържат в тази риба. Само това показва,

че тази риба е привързана към Земята, тъй като хранителните вещества идват от Земята. И така, камбалата се придържа към Земята. Какво бихме могли да очакваме от тази риба?

Бихме могли да очакваме от нея, че и със своя начин на живот тя ще изразява своята привързаност към Земята. Именно това и става. Тя лежи на едната си страна: тази страна е плоска и бяла. Тя лежи на едната си страна, при това така здраво, че главата ѝ е обърната и двете ѝ очи са разположени на другата страна. Така че такава риба отдолу изглежда ето така.

Тук тя е съвсем плоска и бяла; от другата страна, отгоре, се намират двете очи. Главата е усукана, тъй като тя винаги ляга на лявата страна. Лявата страна е хранителната страна, тя е бледна и бяла. Другата страна получава оцветяването си от небето, тя ту е сива, ту кафеникава, очите са отвърнати от хранителната страна, главата е усукана. Камбалата е съвсем едностранна, при нея и очите, и органите са разположени от едната страна; другата страна е плоска и избеляла. Камбалата действително изработва в себе си много хранителни вещества, тъй като тя е привързана към Земята. Някои екземпляри тежат

повече от триста килограма. Следователно това е едра риба. Тя улавя с храната си много неща. Камбалата явно показва следното; тялото ѝ, прилепващо към земята, винаги лежи на едната си страна. Тя прилепва към земята така здраво с тази страна, че можем да я сравним с човек, който всяка нощ би лежал на лявата си страна, обърнал глава, гледащ само на една страна. Вярно, при човека (лежането на една страна) не довежда до такива радикални последствия. Човек е еманципиран от Земята, запазва своята независимост от Земята. Обаче нещо в това отношение може да се прояви даже при човека; така например при човека можем да се сблъскаме със специфично заболяване; той вижда с дясното око или въобще с някое от очите по-добре, отколкото с другото. Ако това не е вроден дефект, в повечето от случаите се изяснява, че човек спи на другата страна. От страната, на която човек много често лежи, действат земните сили; окото слабее от това и зрението се влошава. Въздействието не е толкова явно, както при камбалата, но въпреки това леко се проявява. Окото, насочено към небето и отвърнато от Земята, става малко по-силно. Виждате колко необичайни са тези връзки. Казвал съм ви: по един или друг начин самата природа ни показва с какви сили тя работи. Гледайки камбалата – малката камбала може да се види на всеки рибен пазар, а по-голямата се среща в морето, в солена вода, – се разсъждава така: да се формира в такъв вид може само такова животно, което направо е натоварено, напълнено с разтворени хранителни вещества. Ако това животно иска малко небе (иска да се подложи на космическо влияние), тогава то със своята друга страна трябва да бъде винаги обърнато към небето, това благоприятства очите, а също така го прави способно за размножаване. Тази риба достига последното по различен начин от съомгата. Съомгата мигрира, тя идва от Северно море в Рейн, а от Рейн – в неговите притоци; това тя предприема, за да може да се размножи. Камбалата просто лежи на едната си страна, за да може върху другата да действа небето; това тя предприема, за да има сетивни органи и способност за размножаване.

Но какво прави в това отношение самата Земя? Господа, ако съществуваше само соленото море, Земята отдавна би загинала, защото сама по себе си тя не може да съществува. Но освен солената морска вода тя има и сладки води; именно тези сладки води възприемат от небесното пространство репродуктивните сили на Земята. Соленото море не може да извлече от мировите простори силите, необходими за опресняване на Земята. Ако отидете при извор, където струи удивително чиста вода, ще забележите как там всичко е зелено, какъв удивителен аромат има там, как всичко е свежо. Да, това, което създава свежест около извора, което извира, носи свежест и бодрост на целия жизнен свят. На това място Земята сякаш отваря навън, в мировото пространство своите очи, своите сетивни органи. С примерите за съомгата и камбалата се забелязва също и следното: те отиват там, където има (космическо влияние), ръководейки се от своеобразен инстинкт, те постъпват в съответствие със свойствата на Земята. Съомгата търси сладки води. Камбалата, в съответствие с устройството на тялото си, е обърната към светлината. Тя не може да се добере до изворите. Но и самите извори в нещо приличат на камбалата: за Земята като цяло те са това, с което тя е обърната към светлината. Камбалата, рибата, трябва да се обръща към светлината със своето собствено тяло.

Тези неща са във висша степен поучителни, тъй като позволяват да се види това, което го има в човека, макар и да се наблюдава в него нещо подобно да е значително по-трудно: защото той, както вече ви казах, се е еманципирал от Земята. Но ако на такива неща изобщо не се обръща внимание, не може да се разбере животът на Земята като цяло. Всъщност работата стои така, че можем да кажем: гледайки морето, гледайки камбалата, можем навсякъде да видим как морето посредством камбалата се отваря за небето! Камбалите са доказателство за това, че морето изпитва жажда за небето, защото концентрацията на соли в морето го изолира от небето! Може да се каже така: камбалата е израз на жаждата на морето за светлина и

въздух. Ако разгледаме собствения си кръговрат, и при нас, в тези места, които са по-наситени със соли, там, където се намират мускулите, има чувствителни сетивни органи, осезателни органи. В тези места човек също се открива навън, макар и по различен начин, отколкото при очите, които се отварят срещу светлината непосредствено. Тези (точки) съответстват на местата, където в морето «седи» камбалата. Камбалата се отваря срещу небето. Именно то придава на камбалата голяма съобразителност, голямата разумност. По същия начин, както ние ставаме съобразителни и ловки, ако умеем да използваме своите тактилни органи, така и камбалата става ловка, съобразителна, тъй като се открива срещу небето. Всичко, което се намира на дъното на морето – само трябва да го понаблюдавате, – е тромаво и непохватно. Докато камбалата проявява изключителна ловкост; тя е ловка и хитра, защото с едната си страна е обърната, отделена от морето. Относно обърнатостта ѝ към земните сили, може да се каже така; земните сили служат за натрупване на хранителни вещества, – при палтуса до триста килограма, – както беше казано; обаче камбалата има възприемчиви органи, посредством които тя се разкрива за небето. Камбалата поглъща други, по-дребни риби. Обаче, виждате ли, другите риби се разбягват настрани при появата на камбалата, която за тях е като призрак; защото за другите риби е напълно естествено да имат очи от двете страни на тялото, при тях очите се образуват от двете страни едновременно. Другите риби се отнасят към камбалата като към приближаващ се към тях човек; рибите бързо изчезват, разпръскват се, и камбалата не би имала нищо за ядене, ако не беше по-съобразителна и ловка от останалите. Обаче другите риби, очите на които са разположени от двете страни на тялото, не са толкова разумни, тъй като не са свързани толкова силно с небето. Камбалата си търси такива места, където дъното на морето се издига към брега, плитчини в морето, където тя заляга. С цялото си плоско тяло тя се зарива в земята, използвайки устата си, за да се покрие с пясък; после леко движи пясъка, защото наблизо

може да мине риба. Рибите и раците са привлечени насам, без да забелязват камбалата, и изведнъж тя изскача и хваща преминаващата риба! Камбалата прави това изключително разумно и хитро! На това е способно само такова животно, което по най-фин начин е свързано с небесните, с космическите сили.

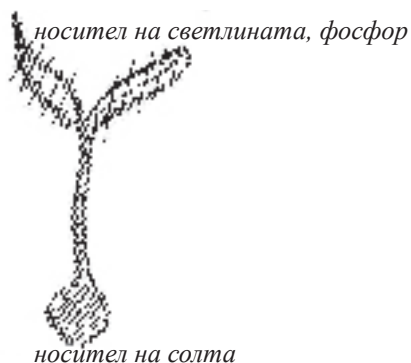
Такова животно от едната страна (в по-голяма степен) образува своето физическо тяло, докато от другата страна то по-силно образува своето невидимо етерно тяло. Именно с такива примери може да се види как всичко, което в нас е духовни сили, не произхожда от земните сили. Земните сили ни правят мускулести, дават ни соли, докато небесните, космическите сили ни дават именно силите, които след това се проявяват в нас като репродуктивни сили, а също и като спиритуални сили, сили на разума.

Виждате ли, при човека работата стои така, че той по същество е подобен на малко земно кълбо. Както отново и отново съм ви казвал, човек на деветдесет процента се състои от вода. Всъщност човек също е своего рода риба, защото твърдят човек, съставляващ всичко на всичко десет процента, сякаш плува във вода. Всички ние всъщност сме риби, плуващи в своите собствени води. Даже външната наука е съгласна с това, че ние представляваме нещо като малко море. Подобно на морето и излъчващите се от него реки, нашето «море», течната съставка на нашето тяло, нашето течно тяло разпраща сокове, несъдържащи соли. В нас също има сладководни потоци. Те протичат извън нашите мускули и кости. И обратно, в мускулите и костите ние имаме тези солни отлагания, които ги има и в морето. Тук всъщност се намират нашите хранителни вещества, в мускулите и костите. Така че ние и на практика сме в някакъв смисъл малко земно кълбо; в нас има солено море.

Ако нещата в човека станат така, че неговата течна съставка, неговите «сладки води» станат излишно силни – което лесно може да се случи в ранното детство, ако млякото е бедно на соли, – детето става рахитично, при него се появява тъй наречената «английска болест», рахит. Ако детето получава

твърде много сол, тогава то става прекалено «морско», подобно на соленото море; костите му стават чупливи, мускулите – тромави и непохватни. При човек винаги трябва да има баланс между употребата на сол и това, което съдържат другите хранителни продукти.

Какво се съдържа в другите хранителни продукти? Погледнете растението, господи. Вече ви е известно, че растенията растат благодарение на това, че по течението на реките, вливащи се в морето, вътре (под земята), в обратно направление, се движат солени потоци, те се разпространяват и дават възможност на растенията да растат. И така, вътре, в земята, вътре, в растенията, в корените се намират солите. Но когато растението израсне от земята, на него се появяват все повече и повече цветове. Цветовете са чудно оцветени, тъй като възприемат светлината.

Тук, над земята, в цвета, растението възприема светлината; с корена растението приема солта. Тук, отвън, растението е носител на светлината, отдолу то става носител на солта. Тук, отдолу, растението е подобно на морската част на Земята, горе то става подобно на небето. Коренът е наситен със соли, цветът е наситен със светлина. По-рано това се е осъзнавало значително по-добре. Затова това, което се е намирало в

цвета, са го наричали фосфор. Днес, когато всичко е станало материалистично, за фосфор се приема само твърдото вещество. Фосфор означава следното: *фос* означава светлина, *фор* означава носител; *фосфор* означава носител на светлина; фосфорът е бил това, което е носило светлината в цвета. Фосфор наричат само минералния фосфор, тъй като е достатъчно само да го запалиш и се появява светлина. Но истински носител на светлина е цветът на растението. Цветът на растението – това е фосфор. Така че бихме могли да кажем: за органите от нашето човешко тяло, в които има потоци сладка вода, ни е необходима светлина, необходимо ни е това, което ни дава растението, когато се стреми към светлината. За мускулите, за костите, за това, което в нас трябва да бъде солено, ние се нуждаем от соли, а също и от твърдите съставни части, съдържащи се в нашите хранителни продукти. Между едното и другото трябва да бъде запазено равновесие. Трябва в правилни пропорции да приемаме и едното, и другото.

И със Земята работата стои по същия начин, господа. Но на вас няма да ви се удаде да видите – дори и да стигнете много далеч, да станете световни пътешественици, – че самата Земя си приготвя обед! И въпреки това тя се храни, в нея става постоянна обмяна на веществата, защото нагоре от Земята постоянно се издига пара, мъгла. Знаете, че падащите валежи, дъждовната вода представлява дестилат, тоест чиста, несъдържаща примеси вода. Но Земята получава по-фина храна от Космоса. На нея не ѝ се налага да сяда на масата. Защото само ние, хората, бидейки еманципирани от Земята, сме принудени първо да добиваме от нея хранителните си продукти. Земята сама храни себе си с тези фини вещества, които винаги присъстват в мировото пространство. Тя яде постоянно, само че това не се забелязва, тъй като трапезата ѝ носи фин характер. Обаче, виждате ли, ако някой следи само грубите прояви на човека, може да не забележи, че човек постоянно поема кислород. Така и в случая със Земята не се забелязва, че тя постоянно поема от Космоса своята храна.

Господа, ние, хората, приемаме храна за обяд. С помощта на стомаха и корема си ние поглъщаме храна. Това е очевидно, това е съвсем очевидно. Но при дишането работата става не толкова очевидна. По отношение на очевидното явление (храненето) се повдига социален въпрос: при един то е по-добро, при друго по-лошо. Хората искат всички да се хранят добре; така възниква социалният въпрос по отношение на очевидния проблем. Но много по-малко очевиден става социалният въпрос, касаещ вдишвания от нас въздух. Тук работата не върви така добре; един не отнема въздуха от друг; работата върви, но не така добре. Ние много се отличаваме от Земята, ако имаме предвид живота си. Но ние приличаме на Земята, ако имаме предвид дишането си, което протича по-незабелязано. Нашият слух ни позволява да улавяме не само това, което чуваме, но и желязото; ние поемаме желязото в много фин вид. Чрез очите ние всмукваме не само светлина, но и други вещества. Това може да се установи благодарение на тези, които нямат тези вещества. През носа ние също поемаме в себе си много, много вещества, даже без да го забелязваме. С нашата долна част, с корема, сме еманципирани от Земята, ние сме освободени. Коремът може да поглъща тези продукти, които произвежда Земята, съгъстявайки и уплътнявайки ги. Въздуха ние можем да поглъщаме във вида, в който той присъства в атмосферата. Що се отнася до нашата глава, до сетивните органи, тук сме на едно ниво със Земята като цяло. Тук по същия начин поглъщаме продуктите, както ги поглъща самата Земя. Нещастливо нашата глава, подражавайки на Земята, има форма на кълбо. Точно както Земята, главата се формира с помощта на Космоса. Само че отдолу действа силата на гравитацията. Тук човешкото тяло се формира, ориентирайки се към Земята; физическите ръце се притеглят надолу от силата на тежестта. Върху главата гравитацията не оказва голямо внимание, тя си остава кръгла. Ето защо трябва от видимото да преминем към невидимото. Може да се каже така: камбалата би загинала, независимо от това, че тя яде риба и раци – защото рибите

и раците са ѝ необходими само за нейния бял, плосък корем, – и така, камбалата би загинала, ако тя, вследствие от своята едностранност, на своята едностранна форма, не поглъщаше по определен начин това, което идва от Космоса. Такива са, господа, тези фини, прекрасни връзки, които ни позволяват да надникнем в законите и тайните на Космоса.

Вниманието на духовната наука трябва да бъде насочено към това, да откриваме законите на природата на основата на фините, а не на грубите, примитивни наблюдения.

И така, ще продължим в сряда в девет часа. Ако имате въпроси, ще ги зададете.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 13 февруари 1924 г.

Добро утро, господа! Мислихте ли вече за това, какво искате (да обсъдим) днес?

Господин Бурле: Дали бих могъл да попитам господин доктора за облеклото на хората, за костюмите, които хората носят? В някои страни носят само кожи, загръщайки се в тях; в други случаи използват закопчалки, копчета. При едни се използват ярки, преливащи се цветове, при други цветовете (на дрехите) са много скромни. Иска ми се също да попитам за националните костюми, които носят народите или отделните хора. Освен това какво означават развяващите се знамена – защото е възможно всичко това да е свързано, – защо те довеждат до екстаз?

Доктор Щайнер: Ще се наложи доста да поразмишляваме за това, което се отнася до облеклото на човека. Можете да си представите, че както външни документи, така и исторически източници на тази тема малко са се запазили.

Човек вижда как се обличат по-простите народи и племена, вижда какво облекло носи народът в града, където живее. Човек в края на краищата вижда и това, което облича той самият, макар и то да е последната му грижа. В това отношение човек просто се придържа към обичая. До известна степен той е принуден да постъпва така по една проста причина: в противен случай (ако се облича не като другите) биха могли да го вземат за полуидиот, ако не и за кръгъл идиот.

На съвременната наука най-трудно би ѝ било да отговори на първия въпрос, защото, както се казва, във външните писмени източници твърде оскъдно се говори по какви причини хората в древността са се обличали по един или друг начин. Отчитайки всичко, с което би могло да се запознаем в това отношение, би следвало да кажем: несъмнено в облеклото много неща са мотивирани от потребността на хората за самозащита, желанието да се защитиш от въздействието на обкръжаващата среда. Достатъчно е само да си спомните, че животното притежава своя собствена защита (от природата). Животното в широк смисъл е защитено от външните влияния; те не могат да се вмъкнат в по-нежните, меки части на организма през космите, през кожата.

Бихте могли да попитате: защо човек няма такава, получена от природата защита? Не ми се иска да насочвам внимание към въпроси, които се свеждат до думата «защо»; по отношение на природата не е напълно справедливо да се пита «защо?». Природата създава същества и ние трябва само да изследваме създаденото от нея. Въпросът «защо» не може да бъде напълно правомерен. Въпреки това ще бъде понятно, ако попитаме: как е станало така, че човек трябва да странства по света, оставен от природата гол и бос?

Тук трябва да преминем към друг въпрос: а не е ли свър-

зано по някакъв непонятен начин това получено от природата облекло на животното с по-малко високата духовна организация, която то има? Всъщност едното обуславя другото. Виждате ли, господа, в действителност понякога става така, че най-важните части на живото същество – животно или човек, – във външния живот съвсем не изглеждат като нещо важно. Би могло като пример да посочим някои съвсем малки органи в човешкия организъм. Ако те не са в ред, целият човешки организъм ще загине. Така например тук, в щитовидната жлеза, от двете страни има малки органи – вече съм ви говорил за тях в друг контекст – с размер не по-голям от главата на топлийка. (Имат се предвид паращитовидните жлези, разположени на заднолатералната повърхност на щитовидната жлеза. Хормон от тези жлези е паратиреоидинът, възбуждащ функцията на остеокластите. Недостатъчната функция на паращитовидните жлези води до нарушения в растежа и развитието на костната тъкан, скелета и зъбите. Пълното отстраняване на паращитовидните жлези при животни се съпровожда с нарастващи тикове на скелетната мускулатура и последваща смърт от нарушения в дишането – бел. пр.) Може да се помисли, че тези жлези не са толкова важни. Но ако при операция на щитовидната жлеза, на гушата, хирургът по невнимание отстрани тези дребни, с размер на главичка на топлийка органи, настъпва общо заболяване на организма. Човек заболява от кретенизъм, постепенно се обезсилва и умира. Следователно тези нищожни на вид и размер органи имат за човешкия организъм толкова голямо значение, каквото само можете да си представите! Тяхното значение за вашия организъм е да отделят много фини вещества (хормони), които трябва да попадат в кръвта. Кръвта би станала непригодна без наличието на тези органи, ако последните не отделяха в кръвта своите хормони. И така, виждате, че тези органи, на които не се придава особено значение, всъщност имат огромно значение за съществуването, в което се намират.

Да вземем за пример от животинския свят тези животни,

кожата на които е покрита с косми, козина. Разбира се, вие сте свободни да мислите, че козината е полезна с това, че през зимата животното не замръзва и т. н. Разбира се, козината е полезна с това. Но за да може да се появи тази козина по кожата, животното трябва да бъде подложено на изключително силното въздействие на Слънцето. Козината се появява не по друга причина, а като следствие от това, че животното се оказва подложено на силното въздействие на Слънцето.

Бихте могли да възразите: да, но козина не се появява навсякъде, където слънчевите лъчи проникват! – Но въпреки това е така и нещата отиват толкова далеч, че даже човешкият ембрион в първия период от своето пребиваване в майчиното тяло е покрит с косми. Бихте могли да кажете: но там той не е изложен на Слънцето. Тези косми ембрионът впоследствие ги губи. И всеки родил се човек в първите седмици от бременността на майката изцяло е покрит с косми. Той губи тези косми. Защо става това? То става поради факта, че майката поема в себе си слънчевите сили и те действат по вътрешен начин. Косата вътрешно изцяло и напълно е свързана с въздействието на Слънцето.

Да вземем за пример лъва. Лъвовете, самците, които притежават мощна грива, са животни, изключително силно подложени на въздействието на Слънцето. Вследствие от това гръдните органи на лъва – под въздействие на Слънцето те стават особено силни – са силно развити, лъвовете имат къси черва и мощни дробове. Това ги отличава от нашите преживни животни, които в по-голяма степен формират органи в коремната кухина – черва, стомах и т. н. И така, видът, качеството на космената покривка или оперението на животните на първо място са свързани с въздействието на Слънцето.

Но ако въздействието на Слънцето върху съществата стане много голямо, тогава тези същества губят своята самостоятелност. Човек запазва своята самостоятелност благодарение на това, че той не притежава такава външна защита, а в по-голяма или по-малка степен е подложен на влиянието на земната

обкръжаваша среда. Интересно е да се изясни, колко по-малко от човека зависи животното от Земята. Формирането на животните става основно посредством извънземни влияния. Не-еднократно съм ви привеждал потвърждения на този факт. Но човек като цяло е еманципиран от тези външни (извънземни) природни влияния. И това става поради това, че той има от всички страни незащитена кожа и трябва да търси своя собствена защита.

Даже при нашето обикновено облекло можете да видите, че то всъщност изпълнява двойна роля, има двойно предназначение. Първата му функция се разкрива в това, че зимата ние обличаме зимно палто, защитавайки се така от студа. Тук се проявява защитната функция на облеклото. Но тази функция не е единствена. Особено при жените можете да наблюдавате, че те посредством облеклото се стремят не само да се защитят; не, жените се обличат така, че облеклото да изглежда красиво и макар понякога това облекло да изглежда неестетично, идеята е то да бъде прекрасно. Това е въпрос на вкус – или безвкусица, – но във всеки случай се предполага, че облеклото трябва да бъде красиво, то трябва да украсява. Такива са двете задачи, двете функции на облеклото: да предоставя защита от външния свят и да украсява.

Първата функционална задача на облеклото е възникнала в северния регион, където защитата просто е необходима. Ето защо облеклото, което там носят, има в по-голяма степен защитен характер. При това, по отношение на защитата хората не стигат твърде далеч. Друга е работата в горещите райони, в местностите, където цялото народонаселение ходи полуголо; тук малкото, което виждате, служи като украса, а ако е надянатото повече, пак украсата е главната част, главната функция на облеклото.

Но както ви е известно, по-висшите форми на цивилизация идват именно от по-горещите региони, духовният живот произлиза предимно от горещите региони. Ето защо, изследвайки облеклото, можем да видим, че най-несъвършени оста-

ват тези му видове, които са предназначени за защита на човека от външните влияния на обкръжаващата среда. И напротив, облеклото, служещо за украса, е достигало все по-голямо съвършенство. Тук трябва, разбира се, да се отчитат човешките вкусове, нали така? При това следва да се разглежда духовната ориентация на човека като цяло. Да вземем по-примитивните народи, по-простите, първобитните. При такива народи е било особено силно развито чувството за цвят. В нашия регион, където сме се придвижили особено далеч в смисъл на разсъдък – така поне смятаме, – не притежаваме това чувство за цвят, което са притежавали тези по-първобитни народности.

Но тези по-първобитни народности са притежавали освен това и още едно, съвсем различно сетиво. Те усещали, че човек има духовно-свръхсетивни членове. В така наречените цивилизовани страни не вярват, че има хора, които, макар и не толкова умни, както искат да бъдат цивилизованите хора, разбират обаче, че човек има и свръхсетивна страна. И ето тази свръхсетивна част на човека те усещат като цветна. При тези примитивни народности работата стои така, че те усещат свръхсетивната част, която носят в себе си – аз я наричам астрално тяло, – като цветна; тези народи искат да направят видимо това, което е невидимо. И те се украсяват – в съответствие с това, червени или сини се виждат в астралния свят, – украсяват се с червен или син цвят. Това е свързано с виждането, което тези хора донасят от духовния свят.

Гърците например виждали, че етерното тяло на човека е много по-голямо от физическото тяло, виждали как то излиза навън; и ето, те имали Атина Палада, богинята, която има своеобразен шлем. При Атина Палада, разглеждайки шлема, който тя носи, ще видите, че на върха на този шлем има нещо приличащо на очи. Същото можете да видите и в други случаи. Само погледнете Атина Палада, даже на лошите статуи отгоре на шлема се намират очи. Това сочи, че тук са имали предвид нещо, действително принадлежащо на тялото, негова съставна част. Това е нещо, което е можело да се види и гърци-

те са надарили Атина с това качество.

Също и типа облекло, които са правели хората в областите, където още са усещали свръхсетивния човек, са го изготвяли в съответствие със своите представи за астралното тяло на човека.

В нашия регион – знаете това, господа, – само култовите одежди могат напълно да се смятат за цветни. Разглеждайки култовите облекла, ще откриете, че те са имитация на представите за астралното тяло. Тоест цветовата гама, а също формата, кройката на облеклата всъщност произтичат от свръхсетивното. И само разбирайки това, можем да разберем доколко облеклото служи като украса. Това също е важен аспект. Разглеждайки картини, нарисувани от старите майстори, ще видите: Мария например винаги има съвсем определено облекло, съвсем определено одяние, защото с това трябва да бъде показано астралното ѝ тяло, нейното сърце, нейния характер. Това е трябвало да бъде изразено в одянието. Сравнете картините, на които Мария е изобразена заедно с Магдалена. Ще откриете, че старите майстори винаги различно си представят Мария и Магдалена – подобно на това, както и в Писанията за тях се говори по различен начин. Различията се коренят в астралните им тела и одянията пресъздават астралното тяло с неговата цветова гама.

Тъй като ние, цивилизованите хора, сме получили материалистично възпитание, нямаме никаква представа за свръхсетивната страна на човека. Мислейки посредством земния разсъдък, ние почитаме този земен разсъдък над всичко, смятаме го за най-висш авторитет. Ето защо, господа, ние съвсем сме се отучили да се обличаме така, че облеклото ни, макар и отчасти, да изглежда по-човешки! Мъжете надяват на краката си тръбите на панталоните. А крачолите са едни от най-безвкусните одежди, които се носят в цял свят! Но ние правим още повече: ако искаме да си създадем особено благороден имидж, надяваме на главата си още една страшна тръба – цилиндъра. Само ако можехте да си представите каква физиономия би на-

правил древният грък, ако се сблъска с човек, двата крака на когото са надянати в тръби, а на главата му също стърчи тръба, при това и с черен цвят! Гъркът не би повярвал, че пред него стои човек, той би го взел за най-ужасно привидение! Простотрябва да го имате предвид. Появяват се и такива неща: от чисто абстрактния образ на редингота, който вече сам по себе си е грозен, се отрязват някои части и се получава фрак. С този пример най-добре се вижда колко безразсъдно е станало човечеството. Само защото нещо е станало обичайно, защото, както се казва, човека могат да го сметнат за полуумен, а може и за кръгъл идиот, ако не постъпва като всички, той постъпва като всички. Трябва обаче съзнателно да се отнесем към това, че в днешно време костюмите на мъжката половина от човечеството напомнят за лудница, особено ако те съответстват на установилите се норми. Това свидетелства, че човек малко по малко се еманципира от реалността.

Жените, за които много мъже смятат, че са по-малко цивилизовани от мъжете, в своето облекло в по-голяма степен запазват изначалната тенденция. Въпреки това в днешно време се появява, макар и не съвсем успешно, тенденция да се направи женското облекло подобно на мъжкото.

Какво означават украшенията? Външно те се изготвят така, че благодарение на тях намира израз духовното начало в човека! За да се ориентираме как у първобитните народи се е появило всичко, отнасящо се до облеклото, трябва да си изясним, че сред първобитните, древни народи хората още не са били толкова самостоятелни, както са самостоятелни днешните хора. Днес всеки човек – при това с известно право – се държи като самодостатъчна, самостоятелна личност. Той си казва: аз притежавам собствен разум и благодарение на него обмислям това, което трябва да направя. Ако днес човек е с твърде високо мнение за себе си и се надуе, той веднага почва да се държи като реформатор: така че днес имаме почти толкова реформатори, колкото хора има на света. И така, в днешно време човек се държи абсолютно самостоятелно. При

предишните хора и народи работата е била по-иначе. Тези народи, народностни племена, се обединявали в група и са разглеждали някакво духовно същество като своя групова душа; самите себе си те смятали за членове на едно тяло, а груповата душа разглеждали като това, което ги обединява. Във връзка с това групово начало те си се представяли в съвсем определен образ. Външно (този образ) те изразявали в своето облекло. В този случай, ако – както например древните гърци – си представяли своята народна душа с шлемообразно допълнение на главата, те и на себе си надявали шлем. И произходът на този шлем не е бил свързан с необходимост от самозащита; те смятали, че надявайки шлема, повече се уподобяват на груповата душа.

Точно по същия начин някои групови души се представяли като орел, сокол, като други животни, като сова и т. н. В този случай дрехите се изготвяли с украшения от пера или нещо подобно, за да бъдат подобни на груповата душа. Така че облеклото е възниквало главно от духовните потребности.

В облеклото на първобитните древни народи и племена се изразявало това, как те си представяли своята групова душа. Относно първобитния народ би могло да се попита: как са се обличали, как са украсявали себе си? С пера ли са се украсявали или с кожи? Можем да кажем: ако народът се е украсявал основно с пера, това значи, че своята обща групова душа, в някакъв смисъл духа-защитник, духа-покровител, те си представяли във вид на птица. Ако народът се украся-

ва основно с кожи, това значи, че своята групова душа, своя дух-пазач, дух-защитник, те си представяли във вид на лъв или тигър, или в друга форма. Така че отговорът на въпроса: как са си представяли тези хора своята групова душа? – трябва да виждаме във формите на първобитното им облекло. Господин Бурле каза съвсем правилно: едни харесват развяващо се облекло, други – прилепващо. Развяващото се, летящото облекло се е развило от опитите да се имитира оперението на някои птици, да се направи облеклото с криле; харесвало се е криловидното облекло, облеклото, подобно на криле. Това, че се носи развяващо се облекло, оказва влияние даже на умението и ловкостта на хората. При обръщанията те едновременно правели с ръце благоприятстващи движения, благодарение на което придобивали опитност, ловкост и др. под. Може да се каже: украшението – това е воля, насочена към изразяване на духовното начало в облеклото от това време, в украшенията се проявява воля, стремяща се да направи костюм на това време, израз на духовното начало. А чистата самозащита – срещу която, разбира се, не може нищо да се възрази – е само мярка за степента на филистерство в хората. В колкото по-голяма степен човек иска да устрои облеклото си само за защита, в толкова по-голяма степен той е филистер. В колкото по-голяма степен иска да се украси, толкова по-малко е филистер и толкова повече той иска да изрази в облеклото духовното начало, съставляващо основата на човешкото достойнство.

Разбира се, по-късно в цивилизациите тези неща са се оказали смесени, объркали са се. Трябва да бъде ясно например следното. Представете си, че древните народи, знаейки за особеното въздействие на Слънцето върху човешкото сърце, изобщо върху областта на гърдите, са си казвали: смелостта в сърцето ми се появява под влияние на Слънцето. Не под външното му влияние върху кожата – в този случай аз напълно бих се покрил с косми, – не, слънчевите лъчи действат върху сърцето, бидейки вътрешно преработени. Сърцето по право се намира във връзка с въздействията на Слънцето. Какво са правев-

ли хората, все още имащи живата, непосредствена представа за тази връзка със Слънцето? Виждате ли, те привързвали на шията си медальон, своего рода медал, изобразяващ Слънцето. И така, отпред те си привързвали изображение на Слънце (вж. рис.). С това тези народи демонстрирали следното: аз изповядвам, признавам това, че Слънцето влияе на моето сърце.

По-късно за това, разбира се, забравили. Цивилизованите хора забравили, че първоначално такъв знак е свидетелствал за това, че Слънцето влияе на сърцето. Но това, което някога е било изпълнено със смисъл, се превърнало в обичай, станало обикновена, обичайна норма. Хората изгубили представа за това, какво е стояло в основата на такъв обичай, от какво се е появил този обичай. Отначало са възниквали такива обичаи; по-късно държавите или правителствата установявали контрол над обичаите, узурпирали са ги. Успехът на действията на държавата или правителството се обуславял от това, че те са вземали под контрол това, което е било обичай. Някой – а това винаги може да бъде само човек – изнамирал, да кажем, лекарствено средство. Откритието идвало от неговия дух. Правителството е заявявало претенциите си върху това откритие, върху това лекарство и казвало: само по мое разрешение, по мой указ то може да се продава там и там. Правителството е поставяло точка по въпроса.

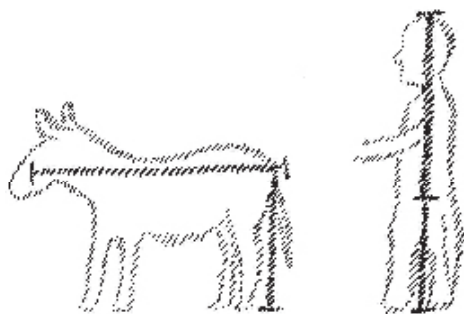
Така е стояла работата и със слънчевия медальон. Първоначално хората са го правели, основавайки се на собствените си знания, след това са го правели и носили, следвайки древния обичай; а после правителството е казало: не, свобода в

тази работа няма да допуснем, само ние трябва отначало да ви даваме разрешение за изработката и носенето на такова нещо. Ето така са се появили ордените! И правителството почнало да кичи с тях своите привърженици. Сега, разбира се, орденът вече няма никакъв смисъл. Но все пак тези, които ругаят ордените, трябва да знаят, че първоначално те са имали добър смисъл, техният произход е бил изпълнен със смисъл.

Виждате ли, това е ставало с много първоначални елементи на облеклото. Древният римлянин и грък още са знаели за това, че човекът – това още не е целият човек, че има още и свръхсетивно тяло. Като подражание на това свръхсетивно тяло той носил своята тога; именно така се е появила тогата. Посредством тогата римлянинът е искал да имитира свръхсетивното тяло. Тогата, това е не нещо друго, а астралното тяло. В изкусно събраните гънки на тогата реално се отразявали силите на астралното тяло. И тъй като в ново време нищо повече не знаели за реалния духовен човек, не могли да измислят нищо по-добро от това да вземат елементи от древното облекло и да внесат в него нови неща: отделни парчета тъкан да се подрежат от всички страни – преди всичко това, което покривало краката, – да се окастрият, да се стеснят, колкото да могат да се пхнат там; така, постепенно, трансформирайки се от тогата, се е появило мъжкото палто. Съвременният мъжки костюм е не нещо друго, а орязаната старинна тога, само че никой вече не знае за това.

Да вземем например коланът. Коланът се е появил, защото човек е знаел: при мен през средата преминава разделителна граница, каквато няма при нито едно животно. Такава диафрагма, както при човека, при нито едно животно я няма. Нито за едно животно тази разделителна граница тук, в средата, няма такова значение, както за човека. Само сравнете. За това хората са забравили по най-невероятен начин. Така например често дължината на човека я сравняват с дължината на животното, за да се установи колко например храна трябва на животното и колко на човека. По въпроса се разсъждава

така: ето животното и ето човека. Измерва се дължината на животното и после дължината на човека. Но могат ли да се сравняват помежду си тези две величини, господа? Това е глупост. Тази част, която измерват при животното, при човек се простира само до тук (до опашната кост); така че можете да сравнявате с животинския свят само тази част на човека, от темето до опашната кост. Ако искате да сравните този размер при човека (от главата до петите) с размера при животното, вие трябва да сравнявате човека с този размер на животното, в който влизат и двата задни крака. Действително понякога недомислието стига твърде далеч.

Примитивните народи, знаейки за значението на разделителната граница в средата на човека, са я подчертавали, вкарвайки в употреба пояса или колана. Така че коланът подчертава чисто човешки качества.

Виждате ли, човек, притежаващ истинско познание, например знае, че в коленната става се намират специфични сили, способстващи мисленето. Ето защо са украсявали коленната става, която ние днес, поради крачолите на нашите панталони, не можем с нищо да украсим. На тази, описана от мен основа се е появило нещо такова като английският Орден на жартиерата. Всички тези неща са се появили на основата на истински прозрения, а не на основата на това страшно отвлечено, абстрактно, теоретично мислене, което днес владеем.

Съвременното облекло, както виждате, е изгубило всички цветове. Защо то е изгубило цветовете? Тъй като преживяване-

то на свръхсетивното най-добре се изразява именно благодарение на цветовете, на разцветките. Колкото по-голяма радост е носил цветът на човека, толкова в по-голяма степен се е извявала в него склонността към разбиране на свръхсетивното. Обаче в наше време любима стана сивата, безцветната гама. Причината може да бъде изразена със следните думи: през нощта всички котки са сиви, тоест съвременният човек въобще повече не прониква с поглед в света – имам предвид духовния свят. Всичко това е станало за него сиво. И най-добре това се изразява в облеклото на човека. Той повече не знае, с какъв цвят би следвало да се украси и ето, той се украсява без да прибегва до цветовете. Стигаме до това, че всяко облекло е свързано с представите и знанията в древността за свръхсетивния човек. «Цивилизацията» като цяло е станала сива. Обаче за определени цели в живота още се използва цветността, макар и да не се знае, откъде се е появил този обичай.

Облеклото, което в съвременната държава носят нашите военни, се е появило по времето, когато хората в по-голяма степен са били ориентирани към защита. Всички отделни части на военната екипировка, на военното облекло, би могло да бъдат изпитани доколко служат като средство за отбрана и защита или като средство за атака и нападение. Всъщност може да се каже, че цялото съвременно военно облекло носи остарял характер, него вече не можеш да го разбереш. Виждате ли, съвременното цивилно палто може да се разбере, тъй като то е възникнало от римската тога. Военният мундир може да се разбере само в случай, че не се обяснява, изхождайки от римската тога и от нейните производни, осакатени до карикатурен вид; не, мундирът следва да се обясни с примера за средновековното рицарство, когато цялото облекло е било своего рода броня. Той е трансформирана броня.

(Сред зададените въпроси) се спомена също знамето. Виждате ли, обстоятелствата, касаещи знамето, са следните: на знамето първоначално се е изобразявало тъй нареченото хералдическо животно – в това качество не е било задължител-

но да бъде именно животно, а нещо, което е представляло това хералдическо животно, животното, изобразявано на герба. И какво е било това? Това е била тази групова душа, тази душа, която обединявала хората заедно. Тези хора, бидейки съединени в група, искали да имат изображение на груповата си душа. Ето защо те правели това знаме, този флаг. Знамето е демонстрация на общите мисли, средоточие на които става то.

Особено важно е да изясним следното: живописиста на древните, стари майстори-художници е била много по-близка до реалността, отколкото живописиста на съвременните. Днес в по-голямата си част живописиста се прави на триножника, тоест това са картини, които след това се поставят в рамки и се окачват някъде, за да е приятно. Това всъщност няма никакъв смисъл. В края на краищата защо ние трябва да затворим картината на стената? Ето какъв въпрос би следвало да зададем. В древността нещата са стояли така: имало е олтар, на олтара е била нарисувана картина (икона), благодарение на която човек е трябвало да осъзнае, че той стои пред олтар. Имало е църкви и тях са ги посещавали. Там на стените изобразявали това, което би трябвало да определя последователността, редуването на мислите (на вярващия), когато той преминавал край тях. Тогава това е имало смисъл, това е имало отношение към вътрешните преживявания на хората.

В древните рицарски замъци – защото откъде се е появило рицарството? – рицарството се е основавало на това, че принадлежащите към (това съсловие) хора винаги са гледали нагоре към своите така наречени предци. Предците са били много по-важни, отколкото самият човек. Ако човек е имал повече предци, това му е придавало по-висока стойност. Ето защо са окачвали изображения на предците. Това все пак е имало смисъл.

Но когато този смисъл се е изгубил, се появила отначало пейзажната живопис. В случая с пейзажната живопис, когато човек си окачи на стената пейзаж, в това има нещо в повече. Съвсем не смятам да ви ужасявам в това отношение и да браня

пейзажната живопис, защото в края на краищата нарисуваният пейзаж никога няма да може да замени живата природа, да замени разходката навън! Пейзажната живопис се е появила едва тогава, когато природното чувство е било изгубено.

Ако гледате картини от преди няколко века – например картини на Рафаело или Леонардо, – ще видите: рисували са хора, а пейзажът е само щрихиран, малко по детски: защото тогава хората са имали съгласие по това, че пейзажът трябва да се разглежда сред природата. Но в хората се изразявали най-различни черти; защото човекът – това не е просто природа, в него се изразяват най-различни неща! Колко много е изразил Рафаело в своята Мария. Може би познавате тази картина, тя е изложена в Дрезден. Богородица с младенеца Исус в лявата ръка, на облак; отдолу има още два образа: свети Сикст и света Варвара. Тази картина се нарича «Сикстинската мадона». Но, господи, Рафаело е нарисувал тази картина, не за да я окачат някъде; не, Мария с младенеца Исус са били нарисувани, за да бъдат като знаме, което са носили пред процесията. Имало е процесии, вървящи към олтар, разположен в полето. При това винаги използвали знаме, което носели отпред. При олтара хората спирали и коленичели. По-късно някакъв художник е дорисувал (на картината) коленичилите св. Сикст и св. Варвара. По-рано тях ги е нямало на картината и те са изпълнени по-зле от това, което първоначално е било създадено от самия Рафаело. Но хората не забелязват това. Даже те се възхищават на доста противния образ на св. Варвара не по-малко, отколкото на образа на Мария с младенеца!

Всичко това иде да ви покаже: хората вече са се отделили от това, което е имало смисъл в живописата. Защо Рафаело е нарисувал този образ за църковно знаме? Защото хората в процесията е трябвало да имат общи мисли – тук е налице същият смисъл, както при кое да е знаме.

На тази почва се появява стремеж да се придаде известен смисъл на това, което е съществувало в древността и тогава е имало напълно реален смисъл. Днес в някои страни, напри-

мер във Финландия, се срещат хора в старинни одежди. Това са тези, които искат особено да подчертаят националната си принадлежност; те се появяват в древни одежди, които са били забравени, но сега ги възраждат.

Обаче всички тези хора живеят не във времето, когато са съществували инстинкти, които са придавали някакъв смисъл на това облекло. Днес би трябвало да се създава облекло, изхождайки от съвременния духовен живот, точно както древните народи са създавали облеклото, ориентирайки се по ценностите, съответстващи на светогледа им, на тяхното разбиране за света и човечеството. Обаче за това в човека липсват способности, защото той не знае за реалността, не знае за духовния човек. Ето защо се получава така, че някои елементи от нашето облекло съвсем са изгубили смисъл и безсмислеността на облеклото ни приема скандален характер.

Първоначално човек е носил пояс. Поясът е служил, за да подчертае нещо особено в човека на мястото, на което се е носил. Поясът е служил, за да се подчертае това. По-късно, благодарение на колана, обръщали внимание върху това, че човек тук е разделен; това разделение се е реализирало чрез колана. Изгубвайки първоначалното си значение, коланът в женското облекло вече не е изразявал нищо, а просто е стягал колкото се може по-силно черния дроб и стомаха. Може да се каже, че в материалистическия век всичко, появяващо се в тази област, е нямало никакво значение, смисълът се е основавал на пълната безсмисленост. Даже струващите ни се днес безобразни неща са имали известно значение за примитивните народи. Да вземем например това отличително качество на дивите народи да използват като украшения не само елементи на облеклото, но друг вид «покрития». Защото облеклото украсява човека, то му придава нещо повече, отколкото сам по себе си представлява, нали така? Значението на облеклото е да бъде изява на скритото, да бъде откровение. И дивите народи смятали, че в ролята на облекло съвсем не е задължително да бъдат само тъкани – те и досега смятат така, и не само те, – но можеш да се

«облечеш», покривайки тялото си с всевъзможни рисунки. Те се украсяват с помощта на така наречените татуировки. Тоест хората правят по тялото си всевъзможни рисунки.

Първоначално, господа, знаците, нанасяни по тялото на хората, имали много голямо значение. Да допуснем, че човек е издрасквал или избобдал на тялото си сърце. Когато той е бодърствал през деня, това е нямало никакво съществено значение. Но когато е заспивал, върху спящата му душа е оказвало изключително силно впечатление това, което той е татуирал на кожата си, татуировката се е превръщала в мисъл в спящата му душа, макар, разбира се, когато е идвал в съзнание, да е забравял за това. Първоначално татуировката се е появила в резултат на намерението да се въздейства върху човека даже по време на сън. Но по-късно даже при дивите народи този смисъл е бил изгубен и сега хората си правят татуировки по традиция; традицията продължава, но смисълът ѝ е бил изгубен.

Трябва да имате предвид всички тези факти. Тогава ще видите, че облеклото се е появило отчасти поради потребност от защита и отчасти поради нуждата да се украсим. Това украсяване се е обуславяло от стремежа, свръхсетивното да стане външно възприемаемо. А накрая, по отношение на облеклото, хората стигнали дотам, че вече нищо не знаели за него, освен това, че човек го носи. Във връзка с това са се появили и народните носии. Естествено народите, на които е било необходимо да се защитят, са избирали прилепващи дрехи, дрехи плътни и дебели, в по-голяма или по-малка степен натежавачи на цялото тяло или на по-изложените на студ части от тялото. При по-мек климат човек е създавал много повече украшения, облеклото му е било по-тънко, по-ефирно и т. н. И така, от обкръжаващата среда като цяло, от климата е зависело, доколко човек се е защитавал и доколко се е украсявал. Но после хората забравили за това. При преселението на народите е могло да стане така, че народ от район, където облеклото е подходило на климата, се е преселвал в друг район, където вече не е можело да се види защо именно такава облекло тряб-

ва да подхожда на този народ; хората са запазвали облеклото си по традиция. Така днес е много трудно да се установи по непосредствено обкръжаващата среда, защо дадени хора носят именно такова облекло. Тук работата е като при белиите мечки, при които бялата кожа се е появила като защита от северните снегове и тя е защитавала мечката от всевъзможни последствия – но когато ги преместим в горещ район, кожата им вече не ги защитава, нали така?

Въобще нещата са така: човек запазва това, към което е привикнал някога, макар и смисълът на традициите вече съвсем да е изчезнал от съзнанието му. Ето защо днес по вида на облеклото, което хората носят, съвсем не е лесно да се отговори на въпроса «защо?»; защо едни или други народи са облечени по един или друг начин. Тук би се наложило, както се казва, да се върнем към дълбоката древност.

Бихте могли например да откриете, че унгарската народна носия има своеобразни черти. Унгарците носят високи ботуши, плътно обхващащи краката с конحوвете, плътно прилепващи по краката дрехи, затъкнати в конحوвете, плътно прилепнало палто. Макар и всичко това да е модернизирани и да е изгубило първоначалния си смисъл, унгарският език сочи към изначалния произход на костюма; в езика има множество чисто ловджийски изрази! Последното е достойно за внимание: ако пристигнете в Будапеща и минете по улицата, ще срещнете табелка: Каве Хац. Това е не нещо друго, а кафене! Това, разбира се, не е унгарски или маджарски език, а леко модифициран немски. Каве Хац, така казват, без да забелязват, че това всъщност са немски думи. Но ако погледнем множеството думи, проникнали в унгарския от латинския или немския език, се оказва, че това са предимно ловджийски изрази; така стигаме до откритието, че маджарите първоначално са били народ от ловци. И ако погледнем облеклото им, ще се окаже, че то първоначално е било много удобно за лов. След това са го изменили и модернизирани. В дадения случай него още можем да го разберем. Но гледайки днешното облекло,

нищо вече не може за се разбере.

И така, господин Бурле, изясни ли ви се нещо от това, което казах?

Господин Бурле: Напълно!

Идната събота ще продължим с лекциите. Може дотогава на някого да му хрумне нещо, за което да иска да попита.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 16 февруари 1924 г.

Добро утро, господа! Имате ли нещо особено днес да пожелаете?

Господин Мюлер: Един малък въпрос. Неотдавна господин докторът говори за арсена и за дебелия деца. Преди много години можах да видя на един панаир дебели деца. Вряза ми се в паметта, че тези деца бяха на възраст от осем до дванадесет или шестнадесет години. Специално изкуствено отгледани за целта деца понякога идваха от Унгария. След думите на господин доктор, че арсенът в тези места лесно се открива в скалните породи, ми се прииска да поставя въпроса: Децата от каква възраст се подлагат на охранване със съдържаща арсен диета, за да станат толкова дебели? Има ли възможност да се възбуди съдебно преследване срещу тези персони, които добавят арсен в храната на децата; може ли законодателно да се забрани подобна практика? Или гешефти от такъв вид ще продължават да се правят тайно?

Господин докторът спомена, че хора, прекратили на определен етап приема на арсен, се изтощават. Но с тези деца не ставаше така: те тежаха примерно по два центнера (метрична единица за маса равна на 100 кг. – бел. пр.), макар и да бяха най-много на шестнадесет години. Ще настъпи ли в живота им влошаване на състоянието?

След това господин докторът говори за алкохола, за това, че ние сами произвеждаме алкохол в своя организъм, и за различните въздействия на алкохола. Едни са страшно раздразнителни, буйстват и т. н., други се държат спокойно. Запомних това, тъй като се отнасям към последната категория. След една-две чашки на следващата сутрин ми се появява ечемик на очите, който е трудно да се размачка с пръсти; така ми действа алкохолът.

После господин докторът каза, че по очите могат да се познават всякакви заболявания. В днешно време някои хора смятат, че им е достатъчно само да погледнат урината, за да диагностицират кое да е заболяване. В Базел има такъв човек; верни ли са такива предположения? Аз не мога да повярвам на това.

Иска ми се още да попитам, има ли значение, ако хората, получавайки лекарство, твърдо вярват, че то ще им помогне?

Иска ми се също да поговорим още по темата на последната лекция на господин доктора за прясната вода. Около Дармшат има едно езеро, в което едно химическо предприятие постоянно излива топла вода – там даже има язовирна стена, – та в това езеро се въдят хиляди и хиляди златни рибки, и всички те са тъмночервени. Защо става така? Те са съвсем тъмночервени.

Доктор Щайнер: Така, да започнем със затлъстяването при децата.

Работата стои така – както правилно предположихте, – че при децата, които излагат като диви животни по разни панаири, омазняването се създава изкуствено или с помощта на арсен, или с помощта на други вещества, защото има вещества, които приличат на арсена. Както това лесно може да се провери, тези деца са просто мазни, тлъсти.

Но виждате ли, даденият случай е значително по-сложен от описаната от мен неотдавна употреба на арсен от възрастни. Това, за което тогава говорих, се отнасяше именно за възрастните. Под действието на арсена възрастният стига до състоянието, за което тогава говорих. Но при тези деца, по отношение на които се извършва престъпление – това не трябва да се отрича, – въздействието на арсена или подобните му вещества има и друга основа. Децата се подлагат на това прес-

тъпно въздействие във възраст, която ви характеризирах като особено важна; във възрастта между смяната на зъбите – тоест на седем-осем години – и половото съзряване, тоест на възраст четиринадесет-петнадесет години. На тази възраст нещата не се ограничават с това, че детето го пращат на училище, в обикновеното средно училище, тъй като човешкото развитие прави този период благоприятен за учене; не, освен това в дадената възраст става и нещо съвсем друго.

Спомнете си, господа, аз ви казах, че човек се състои не само от физическо тяло, което е видимо за очите, което може да се пипне с ръка, но той се състои също от свръхсетивни душевно-духовни членове. Съществува фино тяло, което аз нарекох етерно тяло. Това етерно тяло на човека при разглеждането на човешкото развитие трябва да се отчита точно както и физическото тяло. Ако схематично ви нарисувам всичко това, тук ще имаме (вж. рис.) човека като физическо тяло; но около това физическо тяло, а също и вътре в него се намира фино тяло, етерното тяло. След това покрай това физическо и етерно тяло – етерното тяло е невидимо за очите – в човека има още астрално тяло, което може да усеща и чувства. Растението има етерно тяло, растението може да расте; това произлиза от етерното тяло. Човекът и животното имат астрално тяло; те могат да усещат и чувстват. Растението не може това. Казвал съм ви, че някои хора вярват, че растенията могат да чувстват; именно това те не могат.

Виждате ли, господа, при всяко вещество, действащо върху човека, трябва да се задава въпросът: на коя част от тези членове действа даденото вещество? Арсенът особено силно действа върху астралното тяло; на дишането той също действа особено силно. Дишането зависи от астралното тяло. Ако на човек се даде арсен, всички последствия, настъпващи под действието на арсена, настъпват по околен път, чрез астралното тяло.

В първите години от живота на човека, от раждането до смяната на зъбите на седмата-осмата година, предимно се развива физическото човешко тяло. Можете да видите как се развива това физическо човешко тяло. Разглеждайки съвсем малкото дете скоро след раждането му, на вас ще ви бъде трудно да кажете, на баща си ли прилича или на майка си. Когато се роди детето, идват лели и чичовци. Едните казват: ах, същата като майка си, особено краката! Друг идва и казва: като две капки вода е с баща си. И действително: малкото дете развива физическото си тяло някак нерешително, неопределено, и едва по-късно става видно на кого прилича. Вижте само този изразителен орган при детето – носът. При малкото дете носът изглежда съвсем различно, отколкото в по-късна възраст. При някои това става едва в по-късна възраст, но като правило, при смяната на зъбите носът придобива присъщата му форма; впрочем своята истинска форма, своя нормален вид той придобива доста по-късно.

По-късно, след седмата-осмата година, физическото тяло увеличава размера си, мускулите укрепват, но своята собствена форма, своя собствен, присъщ му облик то има с настъпването на седмата година. И така, започвайки от първата до седмата година, по особен начин се проявява именно физическото тяло. А между смяната на зъбите и половата зрялост, между седма-осма и четиринадесета-петнадесета години се образува предимно етерното тяло, което включва в себе си силите на храненето и растежа. Астралното тяло се изработва едва между четиринадесета-петнадесета и двадесета-двадесет

и първата година. Едва тогава истински се разработва астралното тяло. Не че го е нямало и преди това – човек го има още от раждането си, – но собственото образуване на астрално тяло става едва след четиринадесетата-петнадесетата година от живота.

Ако арсен се употребява от възрастен, който вече е прехвърлил четиринадесетата-петнадесетата година, чрез това той разработва астралното си тяло. Арсенът му действа и сега, но организъмът вече може отчасти да оказва съпротивление. Но ако арсена го получава дете на възраст между седем и петнадесет години, неговото астрално тяло още не се е оформило, не е разработено, и арсенът действа с пълна сила върху това дете. Той не среща в човешкия организъм никакво противодействие. Вследствие от това, въздействието на арсена се насочва главно към отлагане на мазнини в човека, всичко се превръща в мазнина, всичко става топкообразно, нараства на ширина; ето какво става между седмата и четиринадесетата година.

Следва да се замислите над това, че нещата, за които ви говоря тук, имат необичайно голямо значение за живота! Всеки от вас може да каже: ти ни разказваш, че арсенът, ако се дава на дете между седмата и петнадесетата година, играе голяма роля; при детето се появява омазняване, то се закръгля. Но аз познавам хора, които не са приемали арсен, но от деца са страшно дебели! Господа, трябва да помислите за това, че наличните в природата вещества съществуват навсякъде поне в хомеопатични дози. Може да се каже: с каквото и да се храни човек, с каквото и да се храни детето, неговата храна не може да не съдържа арсен. Арсенът присъства във всички хранителни средства.

Знаете, че вкусът на децата е различен, на тях им харесват различни работи; едно дете с охота яде едно, друго – нещо друго. Има деца, на които особено им харесва тази храна, която съдържа арсен. В по-късна възраст човек също може да надобелее от храната, която му харесва. Ако ядете храна, която не ви харесва, вие ще бъдете слаб като щема. Ако хра-

ната, която ядете, много ви харесва и я употребявате дълго, ще надобелеете, ще натрупате мазнини. Но децата са особен случай; този процес протича по съвсем специфичен начин при подрастващите деца на възраст между седем и четиринадесет или петнадесет години. И така, ако на децата им е вкусна храната, съдържаща арсен, те надобеляват. Но на тези деца, които показват по панаири и други подобни – както за това каза този, който зададе въпроса, – арсена им го дават специално; точно както в алпийските страни, особено в Унгария, където арсенът се съдържа в скалните породи. Тези деца получават арсен и най-главното е това, че именно в тази възраст им се насажда вкус към арсена. Това е отвратително, но е така: детето постепенно започва да изпитва пристрастие към арсена, сякаш това е захар, в резултат на което още преди нормалното образуване на астрално тяло, детето става мазно и тлъсто. След това такива деца се излагат на показ, тъй като те стават ненормални и страшно тежки. Хората намират в това нещо удивително. На тях винаги им се иска да видят нещо необичайно, нещо изключително. Какво ли само не се прави по света, за да удовлетворят желанията на тези хора! Има даже неща от друг вид, които правят, за да доставят удоволствие на тези хора. Става например и така, че с децата на тази възраст се прави и нещо друго!

Известно ви е, че в периода на полово съзряване от четиринадесетата-петнадесетата година човешкият глас се променя. Оттук виждате, че периодът на пубертета е свързан с човешкия глас. При момчетата той се изменя, но при девойките преходът в по-голяма степен се проявява в образуването на гърди и други подобни неща. Но при момчетата именно гласът се променя. Съществува едно своеобразно зло – него особено изкусно го практикуват в Рим, – което се състои в това, че заради запазването на детския глас при момчетата, заради запазването на по-високия глас момчетата ги кастрират, тоест отстраняват им половите органи. Съществува знаменит момчешки хор с необикновено високи гласове. Виждате, че тук злото отива още по-далеч. Обаче всичко това се прави под мас-

ката на свещенодействието. Не знам, известно ли ви е това? Такива неща също се правят и трябва да имаме пълна яснота относно това, че в света става нещо подобно; действително хората правят всичко възможно, за да експлоатират природата на човека и да излагат недъзите на показ.

Трябва да помислим за последствията от употребата на арсен в ранна възраст; ставайки мазен и дебел, човек трябва след това да формира свое астрално тяло, обаче то в този случай се оказва твърде малко за такова пълно тяло! То се оказва твърде малко и безсилно. Последствията се изразяват в това, че ако после, по време на половото съзряване, започне образуването на астралното тяло, това астрално тяло се оказва всъщност твърде малко и безсилно за такова тлъсто, надобеляло тяло. Децата, получавали арсен по посочения начин и след това показвани по панаирите, имат много малко астрално тяло. Следствие от това е, че определени органи при такива деца въобще не могат да се образуват. Тези органи стават съвсем вяли и отслабени. Особено слаби при такива деца са белите дробове. Понякога това носи след себе си нещастieto, защото такива деца се оказват в състояние, когато накрая, доживявайки до двадесетата си година или даже по-рано, те вече не могат да дишат. Това става не само защото белите им дробове потъват в мазнина, но и защото са твърде вяли и безсилни. С дробовете става и нещо особено. Виждате ли, господа, дробовете са не само орган на дишането, те са и важен орган за храненето; белите дробове трябва да са обезпечени с храна, за да може човек нормално да живее. Много белодробни заболявания се появяват не от това, че дишането е нарушено, а поради това, че дробовете не се хранят нормално.

При такива деца от седемнадесетата-осемнадесетата година дробовете не се обезпечават с нормално хранене, тъй като, вследствие на омазняването на всички органи, хранителните вещества съвсем не достигат до дробовете. Те чак най-накрая достигат до белите дробове, въпреки че и на тях им е нужно хранене. Хранителните вещества в човешкия органи-

зъм претърпяват всевъзможни трансформации, за което съм ви казвал. Те правят от шест до седем изменения. Дробовете се нуждаят от тези седемкратно трансформирани облагородени хранителни вещества. При тези деца обаче работата не стига до този стадий на видоизменение на храната. Затова те умират в най-добрия случай в началото на двадесетте години от живота си. Без всяко съмнение може да се каже, че децата, които по гореописания начин излагат на показ по панаирите, трябва да умрат в началото на двадесетте години от своя живот. Те умират или от безсилие, или от белодробни заболявания. Основно те умират от белодробни заболявания. Ето с какво е свързано това, за което вие казахте: че по-късно такива хора не можеш да ги видиш; това е, защото те много рано умират.

Трудно е, разбира се, веднага да се започне борба с такива явления с помощта на законодателството. Хората сами трябва да се грижат за това, такива неща да се прекратят, както и въобще хората трябва сами да се грижат за нормалния социален живот, а не веднага да призовават закона. Неправилно е веднага да се призовава законът. Аз обаче съм убеден, че на много малко хора е известно това, което сега ви казах. Много малко хора знаят, че арсенът е значително по-вреден именно в тази възраст, в която са го давали на тези деца, отколкото в по-късна възраст. Аз винаги вярвам, че ако на хората се обясни едно или друго явление, положението на нещата може да се подобри без вмешателството на закона, без принуда. Но няма да ви се удаде да подобрите състоянието на нещата, ако не можете да обясните същината им.

Вие казвате: ние малко сме учили, не знаем това, него трябва да го знаят професорите от университетите. Но тези последните съвсем пък не го знаят. Именно те не знаят. Ето защо знанието за такива неща не се разпространява. Би било важно тези проблеми да се разбират в най-широки кръгове. Такива неща безусловно е необходимо да се знаят.

Нещо подобно – макар и в същото време различно – става в случая с алкохола. За алкохола говорихме вече по-рано. Но в

случая с отравяне с арсен, който се изразява в затлъстяване, арсенът го дават на децата други хора; когато арсенът го приемат възрастни, те го правят напълно съзнателно. Може да се каже така: обяснението на ситуацията в дадения случай би могло да окаже много силно въздействие. Би могло например да се каже, че този, който – както вече съм казвал – приема арсен от тщеславие, от желание да се хареса, получавайки обяснение и знаейки точно за последствията, би престанал да приема арсен. Напротив, в случая с алкохола работата стои по-зле, защото обяснението на ситуацията не довежда човека до пълен отказ от алкохол. Защото ако е започнал да пие една-две чаши, той изпада в такова състояние, в което обяснението губи своята ефективност, той пие и по-нататък. Ето защо именно в случая с алкохола е извънредно трудно да се постигне нещо сериозно по пътя на обяснението. Обяснението би трябвало да действа само по себе си, но на практика се налага да се прибягва до закона, което свидетелства, за съжаление, за слабостта на човечеството. В днешно време има страни – спомнете си за Северна Америка, – където вносът на алкохол е забранен със закон, за да могат хората да запазват разсъдъка си. Обаче колко струва това земно човечество, което запазва разсъдъка си, въобще запазва положителните си качества само на основата на предписанията на закона?

С алкохола работата стои така: както ви казах, човек сам произвежда алкохол в своето тяло. Това става, защото на човек алкохолът му е необходим за самоконсервация. Можете да бъдете уверени, господа, че никога няма да се опияните от този алкохол, който сами си произвеждате! Той се произвежда в количество, което ви е необходимо, за да консервирате намиращите се във вас хранителни продукти, за да запазите по-дълго всичко това, което е необходимо на човек в течение на времето. Вие можете да си помислите: за какво му е на човек произведения в него алкохол? Възможно е вече да сте видели някъде, че ако искат да запазят мъртво животно или някаква част от човешкото тяло, не трябва да ги оставят на въздух, а трябва да

се потопят в спирт, в алкохол. И така, алкохолът позволява да се запази неживото същество в неговата форма. Въобще това е много важен природен закон. Защото какво ще стане, ако живо същество умре и бъде предоставено на природата? Веднага след като човешкото тяло бъде предадено на земята, то започва да се разлага. Така е и с всичко живо. В момента, когато етерното тяло излезе от живото същество навън, това бивше живо същество се разрушава; това не става само в случай на използване на приличащи на алкохол средства. Следователно алкохолът притежава сила да удържа другите сили, които на свой ред запазват живите членове на тялото.

Оттук можете да видите, че алкохолът не е нещо земно. Това, че алкохолът не е земен, можете да видите и с други примери. Човешкото тяло, тялото на животното, тялото на растението се разрушават от земното начало; но благодарение на алкохола, както се казва, те се консервират, запазват се от разрушаване.

Но как се появява алкохолът? Тук трябва да погледнете към лозата. Алкохолът се появява именно там, където слънцето най-добре огрява лозата. Знаете, че в Северна Германия не отглеждат лозя, тъй като там е доста студено и слънцето не притежава съответстващата сила. Прекарайте през Грюнберг в Силезия (историческа област, предадена на Полша след Втората световна война – бел. пр.) линия, паралелна на екватора; от жителите на Грюнберг едва ли някой пиянства; те са мрачни, колкото това е възможно. Само там, където Слънцето прилага своята сила към растението, може да възникне вино. И така, виното възниква не благодарение на земното начало, а благодарение на извънземното, на слънчевото начало, благодарение на това, което се намира извън Земята. Човек въобще трябва да бъде много внимателен, ако приема в себе си това, което се намира извън Земята.

Как се осъществява изработката на алкохол вътре в самия човек? Това става по следния начин; ще ви кажа нещо, което вероятно доста ще ви заинтересува, но трябва да бъдете

по-внимателни, за да го разберете. Виждате ли, господо, къде присъства силата на Слънцето? Силата на Слънцето присъства не само там, където то свети; слънчевата сила може да проявява присъствието си по различен начин. Погледнете; ще направим това колкото се може по-нагледно: в достатъчно горещ слънчев ден аз вземам този стол и го поставям на палешото Слънце. Оставям го там за няколко часа, а след това ви предлагам да седнете на него. Вие седате. Дявол да го вземе, мислите си вие, столът е станал горещ! И така, в дадения случай не става така, че Слънцето пряко да огрява определена част от тялото ви и от това да ви става топло. Ако заемайки съответната поза, дълго излагате съответната част от тялото си на слънце, на тази част от тялото ви би й станало топло, както й е топло на стола; вие преживявате това посредством вашето тяло. Но в този случай нещата са различни: тук горещ е станал столът. Следователно виждате, че тук съвсем безжизнен предмет е побрал в себе си слънчевата топлина и след това ви я отдава.

При каменните въглища нещата са още по-сложни. Каменните въглища хилядолетия преди това са съществували под формата на палми или други дървета. Как е ставало това? Тук се е намирала Земята (вж. рис.), тук – палмовите дървета или такива, приличащи на палми; тях ги е осветявало Слънцето. След това те са отмирали, потъвали са в земята. Но подобно на това, както тя се запазва в стола, слънчевата топлина се е запазила в тези палмови дървета и е отивала с тях под земята.

Палмовите дървета се превърнали във въглища, а слънчевата топлина е останала в тях. И ето, след хиляди години ние добиваме въглища от Земята, изгаряме ги в нашите печки и слънчевата топлина се връща обратно към нас. Днес се отопляват с тази слънчева топлина, която преди хиляди години е идвала към Земята. Често не се замисляме за това. В случая със стола, който загрява задните ви части, когато седнете на него, вие все още забелязвате, че Слънцето е оставило в него част от своята сила. В случая с каменните въглища не забелязвате вече това. И така, би трябвало да си кажете: там, където в земята има каменни въглища, където и да са те, присъства много древна слънчева сила. В залежите с каменни въглища навсякъде присъства много древна слънчева сила.

Но вие ядете растения, господа. Вкарвате в себе си растения. Вашият собствен организъм действа по-бързо от Земята; тук надарените с живот въглища от растенията много бързо се преобразуват и вие във вашето собствено тяло получавате съдържащата въглерод въглена киселина. Въглената киселина в нас не се превръща във въглища, подобно на каменните въглища в Земята, тя си остава във вид на въглена киселина. Така че вие имате въглища под формата на въглена киселина, която носите в себе си, кислород, който постъпва от въздуха, а също и от хранителните продукти. Това се нарича въглерод и кислород. Освен това в човешкия организъм има също и водород, защото например пиете вода. Този водород встъпва в съединение с въглерода и кислорода. Трябва също да помислите и за това вещество, което присъства в човешкото тяло и при известни условия започва да мирише лошо. Достатъчно е да си спомните за това, което се съдържа в животинското тяло, за яйцето – неотдавна говорихме за това, – то може да мирише. Това е азотът. Обаче във въздуха той няма лоша миризма, тъй като не е свързан по съответния начин с другите вещества.

Виждате ли, господа, вие съществувате, движите се, нуждаете се за вашия живот от кислород, въглерод, азот и вътре в своя организъм изработвате алкохол. Алкохолът се образува в

човешкия организъм, за да се избегне вътрешният разпад (на тъканите). Тялото би започнало да се разпада, както се разпада трупът, ако не се изработваха алкохол и подобни на алкохола вещества. Това, разбира се, е така. Но би следвало да запитате: на кое от телата действа алкохолът? Виждате ли, върху физическото тяло алкохолът действа изключително добре, ако е изпито нормално количество, защото в този случай – тъй като то и само си изработва алкохол – може да го използва като добавъчно хранително средство; така че на физическото тяло алкохолът всъщност съвсем не вреди. Въздействието на алкохола върху физическото тяло на човека не носи нищо лошо. Ако алкохолът – това хората не вземат предвид – вредеше на физическото тяло, той би вредил и на лозата, тъй като лозата също има физическо тяло. Лозата сама по себе си е «пияна» – поради това, че в нея се съдържа алкохол в чист вид, – но физическото ѝ тяло съвсем не страда от алкохола. И само астралното тяло при възрастните страда от алкохола. За детето той е вреден – както току-що ви казах – по други причини. Но при възрастните алкохолът действа върху астралното тяло точно както арсенът; алкохолът действа на самия «аз». «Азът» живее в кръвообращението. Така че алкохолът изключително силно действа на кръвообращението.

За децата той е вреден, защото алкохолът вече сам по себе си съдържа в себе си астрално тяло. Растението има само етерно тяло, но алкохолът, намиращ се в лозата, вече има астрално тяло. Той действа, предизвиквайки кипене в кръвта. Нима това е непонятно? Това може напълно да бъде разбрано: той действа активно в кръвта, кипи в кръвта. Ето защо става така, че дете, пиещо алкохол, получава астрално тяло във вече формиран вид, което би трябвало да получи чак след тринадесетата-четиринадесета година и то не властва над него. Алкохолът нанася на детето особена вреда, защото детето под влияние на алкохола веднага получава астрално тяло.

Но отгук ви става ясно, че нормалното действие на алкохола се простира върху душевното и духовното начало на

човека. Ето къде действа той. Тук той предизвиква нарушения в дишането и кръвообращението, тъй като те зависят от духовно-душевното начало. Алкохолът се проявява тук.

Вие не трябва да си представяте, че при човека главата е орган, който съществува сам за себе си, гърдите – орган, съществуващ сам за себе си; работата е там, че в човека, макар и троичен, всичко действа едно в друго. Не само коремът на човека се нуждае от хранене, но и главата на човека също, и то особено се нуждае от хранене. Ако човек пие алкохол, неговият корем много добре преработва този алкохол; може да се каже, че две-три чашки алкохол човек напълно може да понесе. Не зная, може ли господин Мюлер да каже същото за себе си? Но вероятно вие можете да понесете неголямо количество алкохол?

Господин Мюлер отрича това и казва, че даже от една халба бира на другата сутрин му излиза ечемик на окото.

И така, при вас нещата са различни: вие съвсем не понасяте алкохол?

Господин Мюлер потвърждава това.

Какво пък, значи вие се отнасяте към тези, които не много добре понасят алкохол. Ако човек не понася алкохол, тоест алкохолът недостатъчно добре се усвоява, този неусвоен алкохол прониква в главата, въздейства на очите и способства за насочването към главата на слизести маси. Точно както когато човек, употребяващ алкохол, предизвиква с това кипеж в кръвта си, при тези, които лошо понасят алкохола, в кипеж се привеждат слизестите маси, те се уплътняват и даже се гранулират, образуват се зърна. Това са уплътнили се слизести маси. Ето какво може да стане с този, който лошо понася даже една порция алкохол. Но да допуснем, че човек добре понася алкохола. Тогава също имаме постъпване на продукта в главата, но той отначало постъпва в кръвта; тогава не се образува ечемик

– тези зрънца, – а кръвообращението като цяло възбужда главата, цялата кръвоносна система на главата отделя вредните вещества. В резултат се появява махмурлук и човек се оказва в състояние, когато трябва да пийне отново. По тези признаци може да се различи как действа алкохолът на един или друг човек.

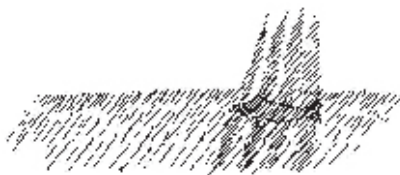
Би могло да се каже: всъщност няма нужда да се търсят такива различия, тъй като при всеки случай на поява на ненормално въздействие на алкохола, трябва да се прекрати употребата му. Не е добре, ако при поява на последствия от действието на алкохола, човек продължава да пие.

Но, както казах, алкохолът днес действа върху астралното тяло и «аза». «Азът» се чувства възбуден. Хората харесват алкохола, човек веднага чувства, че в алкохола има нещо, издигащо го над земното. Това усещане е много интересно; трябва да ви кажа следното: алкохолът не произхожда от земното начало, не, той произхожда от неземното. Алкохолът предизвиква чувство на безгрижие, нали така? И така, с помощта на алкохола човек малко излиза от себе си; на човек му е много приятно, ако малко излезе от себе си. Ето това е, което води до злоупотребата с алкохол в широки мащаби.

Имаше още един въпрос, с който трябва да се заемем. Господин Мюлер говори за това, че в близост до Дармщат – ако правилно съм го разбрал – има езеро и че в това езеро се изливат топли индустриални води? От това, което вече казах, можете да видите за какво иде реч тук. На последното занятие аз се опитах да ви обясня следното: ако аз казвам, че Слънцето не въздейства непосредствено на рибите в морето, не следва да се смята, че те въобще остават без слънчево въздействие. Както въглицата, намирайки се в земята, след толкова хиляди години още носят в себе си слънчевото въздействие, така и водата още притежава слънчевото въздействие. Тук трябва да отбележим, че рибата би трябвало да е устроена различно от животните, живеещи на сушата. Вие виждате, че рибите са устроени различно. Ако рибата имаше същите дробове, както

останалите животни и човека, тя, разбира се, не би могла да живее във водата. Известно ви е, че висшите животни и човекът не могат да живеят дълго във вода, те ще се удавят. Те не могат да живеят там. Но рибите могат да живеят във вода, тъй като те нямат бели дробове, но имат хриле; благодарение на тях те поемат в себе си намиращия се във водата въздух, който винаги съдържа в себе си слънчевите сили.

Вие знаете как се развъждат златните рибки. Златните рибки не трябва да се развъждат в обикновена вода; златната рибка просто няма да се излюпи. В сенките златни рибки можете в най-добрия случай да размножите, но не и да ги гледате постоянно. Малките на старата златна рибка ще получат после своята природна окраска, ако почнете да ги развъждате без слънце; ако държите златните рибки във вода, където не прониква слънце, ще забележите, че след три или четири месеца те съвсем ще избледнеят. Нормалната си естествена окраска златните рибки получават само в случай, че във водата те се намират под непосредственото въздействие на Слънцето. Такава е разликата. Ако тук имам езеро или някакъв басейн (вж. рис.), а оттук грее Слънцето, тук условията за рибите са съвсем различни, отколкото на друго място. Тук рибата трябва да използва древните слънчеви сили, които вече много дълго са се намирали във водата; тук (където имат достъп преки слънчеви лъчи – бел. пр.) рибата получава нови слънчеви сили, които само кратко време се намират във водата.

Около дармщатската фабрика, която излива своите топли води в езерото, става нещо особено. Ще се съгласите, че ако някакво същество дълго време живее в условия, потискащи жизнеността му, а след това премине към свободни условия на живот, то проявява особено силна активност и се развива.

Представете си, че човек е бил дълго време вързан. Той не е можел да мръдне нито една своя част, толкова е бил обездвижен. Ако го освободят, той се радва на живота, изпитва особена наслада от своя живот. А сега си представете водата, която се влива в езерото от дармщатската фабрика. Тази вода е получила въздействието на Слънцето по съвсем необичаен път. Дармщатската фабрика е работила на въглища, въглищата там са в основата на всичко. Топлината, намираща се там, също е получена от въглища. Въглищата са запазили слънчеви сили с хилядолетна давност. Тези слънчеви сили се вливат в това езеро заедно с топлата вода. И така, тези слънчеви сили, освободени от въглищата след хилядолетен «тъмничен» затвор, стават изключително активни. Не би могло да се направи нищо по-добро от това, заедно с топлата вода в езерото да се насочат и тези активни слънчеви сили. Това би могло да се направи доста майсторски. Би могло да се направи изкуствено вливане на подгрятата вода в басейн за развъждане на златни рибки. Ако водата се влива, ако слънчевите сили добият подвижност, те ще действат на златните рибки особено възбуждащо и при тях ще се появи жива, естествена окраска.

Можете да направите следния опит. Представете си, че имате голям басейн; отначало бавно налейте тук, долу, топла вода, дайте ѝ да се успокои, след това налейте отгоре обикновена вода. След това пуснете тук златни рибки. Сега вземете втори басейн, пуснете там топла вода, като дадете възможност на потока от тази вода постоянно да се влива тук (по смисъл следва – и пуснете тук златни рибки – бел. пр.). Сега проверете при кои риби се образува жива, естествена златна окраска. Тя се появява не при тези, които са се намирали в спокойната вода, а именно при тези, които са имали на разположение постоянно постъпващата топла вода, защото тя запазва посочените сили живи.

При индустриалните предприятия такава система действа самостоятелно, защото в нея винаги постъпва нова топла вода. Следователно съвсем не е чудно, че златните рибки се

развиват, при това много успешно. Такива са природните въздействия. Само в случай на правилно разбиране на явленията, се откриват тези въздействия на природата.

Сега ще попитате: а какво собствено действа в слънчевите лъчи? Господа, именно етерът действа тук непосредствено, този етер, който действа и в нашето собствено етерно тяло! Етерът действа в слънчевите лъчи. И както в нас самите етерът пробужда астралното тяло, така той прави това и във външната природа.

Лозата сама по себе си има етерно тяло; но вследствие на съприкосновението със слънчевата топлина, в лозата се появява астралност, образува се нещо извънземно; то действа като алкохол. И така, до разбирането на такива явления ние стигаме само благодарение на това, че вземаме предвид всичко, отнасящо се до човека, както вътре в него, така и във външната природа.

Сега преминавам към съвсем друга тема, нека това да послужи като малко обобщение; в заключение искам да ви дам някои сведения, касаещи въпроса на господин Бурле за облеклото. Виждате ли, говорих ви за облеклото най-различни неща; най-интересно е това, че благодарение на инстинкта на човека, облеклото се е създавало в съответствие с цялото същество на човека, в съответствие с цялата му природа. Даже като физически човек, човекът има три (основни) члена. Той има глава, гръдни органи, свързани главно с дишането и кръвообращението, и освен това той, благодарение на своите крайници, притежава способност да се движи. Следователно човек в съответствие (с устройството на физическото си тяло) се състои от три части: от глава, от системата на гръдите – аз винаги я наричам ритмична система, тъй като цялата тя извършва ритмични движения – и от външните двигателни органи, от външната двигателна организация.

Виждате ли, в главата особена активност проявява етерното тяло, в гръдите, в кръвообращението и дишането – астралното тяло, а в произволните движения – «Азът». Ако раз-

гледате цялото облекло, с изключение на най-примитивното облекло на дивите хора, винаги ще видите, че то – включително и труфилата – се състои основно от три части, от три предмета. Разбира се, че всичко това е модифицирано; трябва само да си спомните колко силно всичко това се е изменяло в хода на човешкото развитие, колко нелепи украшения са се добавили и всякакви безвкусици, но въпреки това всяко облекло се състои от три части. Първо е това, което първоначално е възникнало от кожената престилка; в древния Египет мъжете са носили основно тази кожена престилка. За какво служи тази (част) от облеклото при човека? За крайниците. Човек е изразявал с това, че той може да ходи с помощта на краката; той покривал своите крака. Силата на краката, двигателната организация е трябвало да бъде изразена с престилката.

Интересно е, че такива традиции продължават да живеят и до днес; масоните на своите събрания използват кожена престилка като особен отличителен знак. Това е наследство от древен Египет. Но тези хора знаят толкова малко за това, защото те се пременават в престилка, колкото малко знаят и за това, защо се кичат с ордени. Престилката се надява като знак за това, че човек трябва особено интензивно да действа със своите крайници. Постепенно от престилката е възниквало всичко, по някакъв начин касаещо крайниците ни, например панталоните; въпреки че толкова са модифицирани, че по-скоро пречат, отколкото помагат при ходенето. Това има отношение към крайниците. Египтяните са правели кожената престилка с особено изкуство, за да приляга тя както трябва към крайниците; хората провирали в нея ръцете си и така се появила престилка, преминаваща нагоре в нагръдник с ръкави; по-такъв начин и горните крайници също се обличат.

На второ място, господа, човек изразява в облеклото гръдната система. Тази система на гърдите той основно я изразява с някакво подобие на риза, която се облича през главата; това е било особено разработено при древните асирийци. Там е бил разработен подобен на риза елемент от облеклото, който се

надявал отгоре и след това плавно се спускал надолу. Това е служило за изразяване на гръдната система, тоест на вътрешното движение. Затова са се правели също и гънки. Гърците приели това от Азия, допълнили го с изкусни драпировки, които до някаква степен подражавали на кръвоносните съдове, на най-важните им посоки.

Трето, това е плащът, наметалото, което се намята отгоре. Плащът, намятан отгоре, първоначално се намятал не само на плещите, но и отгоре на главата. В райони на някои страни можете да видите, че и досега правят така. Плащът се намятал над главата, така че той покривал и главата. В наметалото е изразена идеята за всичко това, което идва от главата; престилката в по-голяма степен изразява волята, живееща в членовете на тялото; в ризата, която имаме – това само отчасти е запазено в жилетката, затова пък в одеждите на католическите свещеници ще го откриете в цялата му пълнота, – и така, ризата е гръдно облекло и това е особено изразено в женското облекло. Разбира се, станали са значителни промени. Представете си плащ, намятан върху плещите и главата, прехвърлен на другата страна (вж. рис.); първоначално той е покривал главата. Ако плащът е бил червен, той е изглеждал много красиво. Този червен цвят е бил такъв, че никой не би се решил да го оскверни.

След това настъпило време – за него ви говорих последния път, – когато хората престанали да обръщат внимание на цвета. Те са могли да си направят черно или синьо наметало. Какво направили те? Те отрязали плаща на това място и направили нещо допълнително за главата! Така се появила шапката. Разбира се, гледайки днес шапката, това не може да

се забележи. И въпреки това трябва да ви кажа: когато видя как край мен преминава човек с фрак и цилиндър, си казвам: дявол да го вземе, здраво си се «преобразил»! Защото изначално и фракът, и цилиндърът са били едно наметало. След това наметалото е било орязано долу и е придобило ужасната си форма, превръщайки се във фрак, а отгоре е останал цилиндърът, покриващ главата. Първоначално тук още е можело да се види това. Разгледайте някак цилиндъра и фрака заедно, опитайте се да подрежете цилиндъра отпред, за да можете всичко заедно да наметнете над главата, и тогава ще получите това, от което са се появили и фракът, и цилиндърът. Трябва да се върнем към древните дрехи, за да открием откъде се е появило облеклото; впрочем аз не вярвам, че господин Бурле толкова често носи фрак и цилиндър и въпросът за него е толкова актуален (веселие в залата). Когато хората се разхождат във фрак и цилиндър, изглеждат така, сякаш на тях самите са им отрязали главите.

В сряда в девет сутринта ще продължим.

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 20 февруари 1924 г.

Добро утро, господа! Може би отново имате въпроси?

Господин Мюлер пита, по каква причина могат да станат изменения в зеницата?

Доктор Щайнер: Този въпрос носи твърде личен характер. Трябва да дойдете долу, където се намира Клинико-терапевтичният институт; ще мина там и тогава ще ви кажа, когато дойдете на преглед. Това е медицински проблем.

Следващ въпрос: Какво означават надлъжните линии от двете страни на рибите?

Следващ въпрос: Един мъж пиеше прекалено много алкохол и преди осем седмици умря. В последните дни преди своята смърт той ядеше шоколад и захар, което никога преди не беше правил. Защо стана така?

Доктор Щайнер: Относно въпроса за надлъжните линии при рибите, трябва да ви е ясно следното. Разглеждайки някакво същество, било то от растителното или от животинското царство, трябва да се запитаме как противостои това същество на външния свят. Виждате ли, при растенията в зелено са оцветени преди всичко листата. Този зелен цвят при листата се появява поради това, че растението встъпва в специфични отношения със светлината и топлината. От една страна, растението поема в себе си това, което идва със светлината – другото то отдава обратно, не го приема. Това е причината за зеления цвят при растенията.

Точно така би следвало да се зададе въпросът: по каква причина възниква едно или друго при рибите? Тук ще обърнем вниманието ви върху това, което и сами виждате: рибите, които живеят в по-мътна вода, имат доста по-тъмна окраска от тези, които живеят в прозрачна вода. Рибите, които си избират тъмни места, имат син, даже черен цвят. Рибите, предпочитат светли места, и на цвят стават по-светли. Още по това може да се види, че светлината и топлината оказват върху рибите своето външно влияние.

Погледнете другите животни, живеещи в райони, където има много сняг, например белите мечки. Те самите имат бяла окраска. Всичко живо така или иначе е подложено на въздействието на обкръжаващата среда.

При рибите връзката на собственото им същество с обкръжаващата ги среда се проявява съвсем отчетливо. Надлъжните линии отстрани служат, за да се повиши по такъв фин начин чувствителността на рибите към светлината и топлина-

та, намиращи се в обкръжението им. В резултат рибите стават особено чувствителни. Това не влияе толкова на начина им на придвижване – веднъж вече съм ви говорил за това, – колкото на начина на вътрешната преработка на светлината и топлината; тези ивици са своеобразен орган на нервната система.

По повод на другия въпрос за мъжа, който през целия си живот е пиянствал, но малко преди смъртта си е станал съвсем кротък и е започнал да яде безобидните шоколад и захар – вие казахте, че това се е случило няколко дена преди смъртта, – това явление не е трудно да се разбере, ако го сравним с други явления, ставащи в живота. Познавал съм много състарили се хора. В зависимост от това, как стареят, може да се види, че почеркът им става все по-треперещ. Почеркът им става вибриращ; старците не могат повече да пишат правилно и именно по почерка може да се забележи, че са се състарили. По-рано почеркът е бил такъв... «чифлик» (ясно, отчетливо), а след това те почват да пишат: «чифлик» (вибриращ, треперещ почерк). Но в последните дни преди смъртта – представете си – почеркът им става отново отчетлив; те изведнъж отново почват добре да пишат. Познавах много хора, които преди смъртта си отново си връщаха предишния ясен почерк. В многобройни случаи се наблюдава също и това – съобщавам ви го, макар и не по собствени наблюдения, а по добре проверени наблюдения на случаи, когато хора научават в детството си някакъв чужд език, а после го забравят. Става следното: да допуснем, че на възраст четиридесет-петдесет години нямат възможност да общуват на този език с някой друг. Изведнъж, няколко дена преди смъртта си, те отново започват напълно разбрано да говорят на този език. Той отново се връща! Виждате ли, това е многозначително явление. Какво собствено става? След смъртта си човек връща на земята своето физическо тяло, тоест един от членовете на своето същество; тялото се разтваря в Земята, то се разрушава. Следващият член на човешкото същество, етерното тяло – както съм ви казвал, – в течение на няколко дни след смъртта постепенно се разтваря в мировия

етер. И тогава от човека остават – за да преминат през духовния свят – астралното тяло и собственият «аз». След това те преминават през духовния свят.

Става пълно разделение на отделните членове на човека. Този, който притежава съответстващо зрение, може да наблюдава при всеки човек, който е близо до смъртта, как различните негови членове – физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло – се освобождават един от друг. Какво означава, че няколко дни преди смъртта се изменя почеркът? Ние не пишем с физическото тяло, господа! Ние пишем посредством «аза»! Когато пишем, ние само използваме нашето физическо тяло като инструмент на «аза». А нашият «аз» не старее! С вашия «аз» вие и днес оставате също толкова млади, както и при раждането. «Азът» не старее. Астралното тяло също не старее в степента, в която старее физическото тяло. Физическото тяло служи като инструмент, ако човек иска да пише. И така, физическото тяло трябва да държи в ръката си перото. Човек според остаряването си става все по-слаб и по-слаб, той не може нормално да се свързва с физическото си тяло. Но работата не е само в това; в самото физическо тяло протичат разнообразни отлагания. Като следствие човек не е в състояние повече нормално да владее своите палци. Те стават несръчни и треперещи, вместо стабилно да изписват знаците при писане. Ако човек е близо до смъртта, етерното му тяло се разхлабва и излиза извън физическото тяло. Тук става разхлабване. Това може понякога да става няколко дена преди смъртта, а понякога става в последния момент. Не трябва да се казва, че не следва да се опитваме да излекуваме човека, ако видим няколко дена преди смъртта, че той може да умре; защото това, което се е разхлабило, може отново да се стегне заедно. Необходимо е винаги, докато човек е жив, при всякакви обстоятелства да се опитваме да го излекуваме. Въпреки това фактите са такива, че при много хора, няколко дена преди смъртта, етерното тяло се разхлабва.

Когато етерното тяло се разхлаби, човек става по-силен.

Това, че човек става по-силен, когато етерното тяло се разхлабва, можете да видите и при друг пример. Има определен тип психично болни, които притежават необичайна сила, съвсем изключителна сила. Бихте били удивени от това, каква сила могат да проявят такива луди. От тях можете да изядете пердах, доста по-голям, отколкото от всеки друг, но не само; лудите понякога с лекота повдигат такива мебели, които и през главата няма да ни мине, че могат да бъдат повдигнати. И така, вие виждате, тук има проява на необичайни признаци, отличаващи такъв човек от нормалните хора. Какво става с психично болните? При психично болните етерното тяло винаги е малко освободено, разхлабено, или астралното тяло е разхлабено. Физическото тяло предразполага човека не към сила, а към слабост. Той трябва да обслужва физическото тяло посредством етерното или астралното тяло. Народният израз казва: «На него са му разхлабени болтовете» – тоест нещо се е разхлабило. Народът понякога се изразява много точно, тъй като има инстинкт по отношение на свръхсетивното. Към такива стари народни изрази не трябва да се отнасяме с презрение, защото те са верни. Ако лудият разхлабва своето етерно или астрално тяло и вследствие от това става по-силен, той се оказва в същото положение, както и този, чието етерно тяло е разхлабено, защото след няколко дни ще умре. Ако той стане по-силен в етерното тяло, отново може да пише по-добре. Ако той стане по-силен в астралното тяло – а в него се съдържа всичко това, което човек е забравил, – той извлича от астралното тяло забравеното и отново може да говори на език, който по-рано е владеел.

Сега да разгледаме вашия случай. Виждате ли, не познавам този мъж и не знам как е живял. Може би вие сте го познавали? Тогава бихте могли да отговорите на някои въпроси. Добре ли го познавахте? – Виждате ли, при такива хора има голямо значение, имало ли е в обкръжението му жена или някой друг, който е можел постоянно да го предпазва, да му говори, колко вредна е злоупотребата с алкохол? (Това пред-

положение се потвърждава). Този факт може да ни наведе на следа. В обкръжението му е имало хора, които постоянно са го увещавали, че не трябва толкова много да пие, тъй като това е ненормално и така той си вреди. Но при този човек, както се казва, всичко е влизало през едното ухо и е излизало през другото. Това също е народен израз и той съвсем не е безпочвен. Наистина отношението на човека към някои изказвания е, че те му влизат през едното ухо и излизат през другото. Защо? Защото астралното тяло оставя без внимание тези изказвания, пропуска ги. Ухото – това е само инструмент на слуха. Астралното тяло пропуска казаното покрай ушите.

Но става и така, че макар астралното тяло да чува казаното, физическото тяло не го следва в действията си, тъй като даденият човек е слаб. Представете си сега, че този човек чуе следното, например от господин Ербсмел: «Просто си си изгубил ума, момче! Непрекъснато пиеш! Това не е работа, губиш всякакво човешко достойнство!» – и т. н. Човекът е изслушвал всичко това безропотно, така да се каже, преглъщал го е. Става така. В живота става така, че хора, «прегълтнали» казаното им, постъпват като преди. Но все пак в астралното им тяло нещо се е задържало от тези приказки. Може да сте му повтаряли това толкова често и напористо, че астралното му и етерното тяло да не са пропуснали всичко, без частично да задържат нещо. Докато безпрепятствено са се държали във физическото тяло, те не са чували казаното. Но в момента, когато физическото тяло е обусловило разхлабването на етерното тяло и астралното тяло, в човека чрез тях внезапно е влязла мисълта: все пак господин Ербсмел вярно ми говореше! Може и наистина да съм ненормален, щом цял живот се наливах толкова. Трябва да се покая! – това е напълно допустимо, защото при него вече всичко е разхлабено. И ето тогава астралното тяло и етерното тяло казват: вече няма да пиеш вино, сега ще пиеш само вода и ще ядеш шоколад! Възможно е и лимонада да би почнал да пие, ако я има наоколо.

Възможността за такива явления се предоставя на този,

който с разбиране ги разглежда. Това е доказателство, че в човек могат да се крият много неща, непроявяващи се външно. Някога ви разказах за противоположния случай. Противоположният случай се състоеше в това, че информацията се пазеше не вътре в астралното тяло и етерното тяло, а беше влязла много дълбоко във физическото тяло, където човекът излишно силно се вслушваше в нея. Ето какъв беше този противоположен случай: един от моите предишни познати – той беше много образован, учен човек – веднъж изгубил и съзнание, и памет. Вече не съзнавал, кой е и какво е правил; изгубил цялата си ученост, не я осъзнавал. Забравил всичко. Не съзнавал, че той е той. Но въпреки това разсъдъкът му бил ясен. Разсъдъкът действал съвсем ясно. Той отишъл на гарата, купил си билет и заминал. Взел достатъчно пари със себе си, всичко, което имал. Така че можел да отиде надалеч. Като стигнал до гарата, означена на билета, си купил нов билет. Това направил многократно, без да съзнава какво върши. Разсъдъкът бил изолиран от останалия човек така, че всичко протичало напълно разумно, подобно на това, както и животните постъпват разумно – без да имат при това «аз»; последното често съм ви го демонстрирал с много хубави примери. Накрая той се осъзнал, паметта му се върнала. Осъзнал кой е. Образоваността му също се върнала в главата; тогава осъзнал, че се намира в Берлин, в приют за скитници! В края на краищата той стигнал дотук. А тръгнал от Щутгарт. След това успял да установи, че тръгнал оттам. В безсъзнателно състояние той минал през Будапеща и други подобни. Успял отново да измине обратния път от Берлин до Щутгарт. Някой от семейството му, което било много изплашено, го прибрал. Той успял да направи всичко това отново. След това загина при самоубийство. Първия път (заболяването) се прояви в настъпването на безсъзнателно състояние, а втория път – в самоубийство.

Но какво стана в дадения случай? Виждате ли, човекът, за когото сега ви разказвам, фактически се намира сега пред мен, така че бих могъл по всяко време да го нарисувам. Очите

при този човек правеха впечатление, сякаш искат колкото се може по-силно да потънат в главата. А тук, предната част (на лицето) правеше впечатление, че носът се заравя във физическото тяло – макар тези черти да са само бегло щрихиранни. Той говореше по необичаен начин. Той говореше с човек така, че думите му убеждаваха него самия в много по-голяма степен, отколкото другия човек. Появяваше се усещане, че той с езика си пробва на вкус своите собствени думи и ги гълта – толкова му харесваха. Когато той говореше нещо, което му харесва, сякаш поглъщаше всичко казано. Ако някой му противоречеше, той истински се ядосваше. Впрочем външно той особено не показваше своята озлобеност, но лицето му се изкривяваше. Той потръпваше и се възмущаваше, когато на улицата се раздаваше трясъкът на машини; ако му разкажете някаква новина, той тутакси се възмущаваше и почваше да спори, без значение радостна или тъжна е новината.

Виждате ли, този човек в твърде много неща се вторачваше и веднага отпечатваше това в своето физическо тяло. Поради това у него се появи навик прекалено дълбоко да внедрява астралното си тяло във физическото; то нищо не задържаше за себе си, както при този алкохолик, а внедряваше всичко във физическото тяло, докато физическото тяло не стигна дотам, че «измести» собствения си «аз» за известно време.

Тук имате работа с противоположния случай. При алкохолика увещанията и предупрежденията са затъвали в астралното тяло и са се освободили оттам, когато то се е разхлабило. При другия, за когото току-що разказах, астралното тяло толкова дълбоко е заседнало във физическото тяло, че физическото тяло е погубило само себе си.

И така, вие виждате, в човека във всичко се наблюдават признаци на това, че висшите членове, свръхсетивните членове вътрешно са свързани с физическото му тяло и етерното му тяло. Всичко това ви показва, че разбирайки подобни жизнени взаимовръзки, благодарение на тях става очевидно, че тук, в човека, се намира физическото тяло, тук – етерното тяло, тук

– астралното тяло, а тук се намира «азът».

С примера, когато човекът (алкохоликът) изведнъж е изменил своите «апетити» под напора на морални импулси, които той в течение на живота си е оставял в астралното тяло, можете да видите как се развиват други (от подобен род) явления. Имаше една жена, която продаваше зеленчуци и други подобни. Това стана доста отдавна. Жената с кошница зеленчуци ходеше от къща на къща. Хората се отнасяха към нея като към жена с представи за живота, свойствени на зарзаватчийка. Ако някой се пошегуваше, тя се смееше; но в другото проявяваше безразличие към живота. Тя разнасяше зеленчуци по къщите, получаваше за това пари и така ѝ минаваше животът. Веднъж отишла в една къща и искала да продаде зеленчуци. Там нямало никой друг освен стопанина, който ѝ отворил. Стопанинът на този дом имал доста особен поглед. Той гледал на хората много строго, при това често забелязвали, че когато ги гледал с необикновения си поглед, хората разказвали това, за което обикновено мълчат. Представете си следното: този факт е напълно проверен и може да му се има вяра. Зарзаватчийката се приближила към мъжа, а той я гледал. Тя се изплашила. Той нищо не казал, а просто я гледал. Той видял уплахата ѝ, нищо не казал и я гледал без да отмества поглед. Тя не само се изплашила, но и казала: «Не ме гледайте така! Моля ви, не ме гледайте така, искам всичко да ви разкажа!». Той нищо не казал, но продължил да я гледа. Тогава жената казала: «Направих това само от страх!» Той пак нищо не казал, а само неотклонно я гледал. «Не ме гледайте така, нищо нямаше да направя, ако не бях се изплашила!» Той пак нищо не казал, а само я гледал. «Всичко ще ви кажа, само не ме гледайте!» Той продължавал да гледа. «Искам всичко да ви разкажа! Никога не бих го убила, ако не бях... ако не бях се изплашила!» Той продължавал да гледа. «Боях се от хората, детето много лошо говореше за мен и аз направих това от страх. Не бях на себе си!» И ето, виждате ли, тази дама от игла до конец му разказа за убийството на дете, което тя извършила! Какво е станало

тук?

Ето в какво е работата: този мъж е имал много остър поглед. Ако човек има обикновени очи, при разговор с другите той не им оказва особен натиск. Ако той може лесно да фиксира погледа си, който в резултат става пронизващ, тогава този поглед магнетизира етерното тяло на човека. В етерното тяло се намира съвестта. Ако етерното тяло е включено правилно във физическото тяло, тогава човек веднага отблъсква това, което го засяга. Но ако етерното тяло е магнетизирано с такъв поглед, то се разхлабва. И ако човек има нечиста съвест, нещото, което тежи на съвестта, се оказва разхлабено и се издига по-нагоре, като безпокои астралното тяло и «аза». Като следствие, в резултат на това ставащо посредством етерното тяло разхлабване на съвестта, човек прави такива признания, осъзнава се за такива неща, за които в други случаи не би си признал.

Тези явления показват как етерното тяло, когато изкуствено е разхлабено и изведено навън от физическото тяло, действа самостоятелно, и как физическото тяло скрива много от това, което носи в себе си този човек. И това тяло се разхлабва при известни обстоятелства – не винаги, но при известни обстоятелства – преди смъртта.

В тази област се допускат много злоупотреби. Ако поне малко сте наблюдавали живота преди войната, пътешествайки, сте могли да откриете – във всеки хотел, там, където се поставят писмата и адресатите могат да ги получат, – бихте могли да откриете послание с обратен адрес на едно американско общество. Съдържанието винаги беше едно и също. Какво беше това? Беше основано американско общество с филиали. В Берлин имаше такъв филиал, във Франкфурт, в много големи градове имаше филиали. Работата беше поставена на добра основа. Съобщаваше се, че желаещият да постигне власт над хората, може да получи брошура от това американско общество. Само трябва да изпрати немалка сума пари и след това ще получи брошурата, съдържаща указания за това, как той може

да постигне власт над човечеството. Всички туристи, всички търговски агенти мислеха така: не е лошо да имаш власт над хората. Дявол да го вземе, тогава ще продаваме повече и нито един човек няма да ни устои! – Брошурата започваше с това, че се даваха следните указания; очите следва да се насочват така, че да се гледа не в очите на другия, а в точката, разположена между очите, върху нея трябва да се съсредоточи погледът; тогава другият човек се магнетизира, попада под влиянието и прави това, което иска магнетизаторът. Търговците на вино доста охотно се хващаха на това. Можеше да се види, че именно в хотелите, където живееха такива агенти, винаги се изпращаха маса такива писма и материали. При повечето от тях търговията не се подобри, затова пък американското общество направи успешна търговия. Болшинството не получи от това никаква полза, но някои успяха да използват тези сведения; те правеха това, което при никакви обстоятелства човек не трябва да прави, защото това е грях срещу човешката свобода. Нито един човек няма право да се стреми да получи власт над друг човек по такъв начин! Ако това му е дадено от природата, както на този човек, за когото току-що ви разказах, дори и тогава това би могло при известни обстоятелства да нанесе вреда, но в този случай особеният поглед е даден по природа. Тук възможностите за злоупотреба са по-малки, отколкото при тези, които искат да се научат на това. По време на войната на никого не му беше до тези безумия и всичко това малко по малко затихна. Именно с такива примери може да се демонстрира как хората използват духовното начало, как най-закоравелите материалисти – защото в това участваха основно материалисти, които въпреки това се заеха с такива неща – се обръщаха към духа, ако това им носеше успех. Те не вярваха в духа, но въпреки това се обръщаха към него, ако с негова помощ можеха да се надяват на успех! С това искам да ви обърна вниманието към злоупотребите в тази област.

Покрай това обаче ще трябва да разгледаме и други неща. Това, към което някои хора се стремят съзнателно, това, което

като осъзната цел е поставено в посочената брошура, егоистично се реализира от отделни хора и те постигат успех, макар и не толкова голям. Вероятно ви се е случвало да присъствате някъде на събрания, където с речи се изявяват оратори. Ще се съгласите с мен, че убедителността на речта сама по себе си не винаги играе единствена роля, а много зависи и от влиянията, излъчвани от самия оратор. Работата е там, че най-обичани народни трибуни понякога стават хора, които използват неправомерни методи. Това е доста разпространено в наше време.

Например стана така, че трябваше да напиша есе за собствения си живот за списание «Гьотеанум». Може някой от вас да е попадал на статията, целта на която беше да разкаже за всичко колкото се може по-просто, без украси, възможно най-просто, без излишества и преувеличения. Един от критиците, от тези, които особено много ни ругаят, заяви, че аз нося не «поезия и истина» като Гьоте, а «истината в цялата ѝ трезвост». Да, именно към това се стремя! Съвсем не се стремя да постигна това, което изискват критиците. Днес подобни критици практикуват това, което по отношение на «трезвия стил» се явява «пияният стил». Този «пиян» стил се е разпространил днес навсякъде. Хората не се стремят да оказват въздействие със съдържанието на речта си, а използват думи, които да смажат другите хора. Започват да се практикуват неправомерни влияния. Ако пиша така, както се стремя да пиша, въздействието е върху «Аза», което запазва свободната воля. Ако пишещият използва «пияния» стил, тогава въздействието се оказва върху астралното тяло, което няма свобода, то е несвободно. Ако човек говори, знаейки, че това ще се хареса на хората, така той може да въздейства върху тяхното астрално тяло.

Хора, които, използвайки подобни методи, искат не да убедят, а да уговорят, използват основно думи и речеви фигури, които се харесват на другите; докато този, който иска да каже истината, не винаги може да каже това, което се харесва на другите. В наше време става главно така, че истината не се харесва на хората. И така, вече по стила, по формата,

в която човек съставя изреченията си, може да се види: ако човек пише изреченията си така, че те са логични, че едното логически следва от другото, по този начин той действа на «аза» на другия човек, който е свободен. Ако човек съставя изреченията си така, че те са лишени от логика, а са ориентирани на първо място да угодят на хората, да им се харесат, да предизвикат в тях възжеления, инстинкти, страсти, такъв човек действа на астралното тяло на другите, което е несвободно. Характерно за нашето време е това, че макар за свобода да се говори толкова много, против тази свобода се извършва голям грях с публичните речи, както устни, така и писмени. Повсеместно в публичните изказвания се злоупотребява с пиането и говоренето.

И така, по-добре ще разбирате обикновените житейски ситуации, ако правите разлика между «аз» и астрално тяло, ако различавате, върху «аза» ли се въздейства или върху астралното тяло, ако успеете по-добре да разберете такива явления, като подобряването на почерка преди смъртта или проговарянето на отдавна забравен език, или, когато в резултат на морално влияние, на което човек в течение на живота си не е обръщал внимание, прояжда нещо, което преди не е вкусвал. С такива примери можете да видите доколко «азът» е внедрен във физическото тяло и се разхлабва.

Следващ въпрос: Господин докторът последния път говори за арсена. Днес въпросът за опиума става актуален в Швейцария. В списание «Гьотеанум» преди известно време се появи статия на доктор Устери за мака (*Paraver somniferum L.*) във връзка с опиума. Може ли да чуем още нещо за опиума?

Следващ въпрос: Преди около две години достояние на обществеността стана теорията на Айнщайн. Днес за това малко се чува. Има ли тази теория значение, или падна в канала?

Доктор Щайнер: За теорията на Айнщайн би ми се наложило дълго да говоря, тъй като би било трудно да се изложи теорията на Айнщайн кратко. Този, който иска да я разбере

правилно, трябва да знае математика. При теорията на Айнщайн необикновеното е това, че всички говорят за нея, но никой не я разбира; разговорите се водят, опирайки се на авторитетните мнения, защото, както беше казано, необходимо е да се знае математиката. Обаче, доколкото е възможно да се разбере нещо, без да прибягваме до математика – днес наистина нямаме време за това, – ще се постарая все пак да ви я изложа, за да видите доколко тази теория е истинна и доколко погрешна. За това все още се говори. Публиката като цяло «кълве» на това, което пишат вестниците; но всичко това е нездраво. Днес публиката е забравила за това, но университетските професори, специалистите, станаха привърженици на Айнщайн. И така, сред истинските учени теорията на Айнщайн днес е по-разпространена, отколкото предните години. Следващия път, доколкото е възможно, ще ви разкажа в популярна форма това-онова за нея. Но ще ми трябва повече време от това, с което разполагаме днес. Имате ли още въпроси?

Въпрос: Искате ли да науча за особените различия между алкохола и опиума. В статията на доктор Устери се казва, че маковият сок дърпа нагоре, а алкохолът дърпа надолу.

Доктор Щайнер: Виждате ли, господа, тук трябва да си зададем следния въпрос: кой член от съществото си човек подлага на въздействие, когато пие алкохол? «Азът». Във физически смисъл инструмент на «аза» е кръвообращението. Влиянието на алкохола върху «аза» физически се открива в кръвообращението. Така че човек, посредством алкохола, особено силно се подлага на влияние в това, което представлява живота му – в кръвообращението.

При опиума нещата са така, че той особено силно действа на астралното тяло, той му действа така, че човек извлича астралното тяло от физическото. Виждате ли, работата е в това, че извличането на астралното тяло от физическото тяло доставя на човек много голямо удоволствие. Той за известно време се освобождава от физическото си тяло и чувства това като

удоволствие.

Навярно сте чували, че човек казва: сладък сън. Но в съня човек не може да почувства тази сладост истински, тъй като той все пак спи! Той не може да почувства тази сладост; може да му остане само привкус от нея. Хората казват, че сънят е сладък, тъй като изживяват привкуса на съня. Но ако човек употребява маков сок, опиум, той усеща тази сладост; тогава той пребивава в тялото си по такъв начин, все едно спи, но в същото време бодърства. От това той се наслаждава на тази сладост, чувства тази сладост, изпитва вътрешно удоволствие. Цялото му тяло сякаш се пронизва със захар, съвсем особена захар, то се пронизва с усещане за сладост. В същото време астралното му тяло е свободно от физическото тяло и вследствие от това човек възприема много неща, макар и неотчетливо. Той има не просто обикновени сънища, а възприема духовния свят. Той прави големи пътешествия в духовния свят. Това му харесва. Вследствие от това, както казахте, той се издига нагоре, в духовния свят. И напротив, ако човек пие алкохол, на въздействие е подложено физическото му тяло, чак до кръвта. В този случай астралното му тяло не става свободно. Всичко още повече е подложено на привличането на физическото тяло. Затова употребяващият алкохол човек съвсем се затваря във физическото тяло, много по-силно от обичайното. Ето в какво е разликата. При опиума духовно-душевното начало се освобождава; то, първо, изпитва сладкия вкус на физическото тяло и, второ, прави пътешествия, при които, макар и безразборно, влиза в духовния свят. Много от това, което макар и неправилно описват хората от изтока за духовния свят, е в резултат от употребата на опиум, хашиш и други подобни неща.

Това ви показва, че можете да разберете тези неща само отчитайки наличието на висшите членове на човешката природа.

Ще продължим с въпросите следващата събота в девет часа.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 23 февруари 1924 г.

Добро утро, господа! Може би на някого от вас му е дошло нещо наум, за което иска да попита? Или да се върнем към това, което обсъждахме неотдавна?

Господин Мюлер пита не би ли могъл господин докторът да каже нещо по наскоро поставения въпрос: има знахари, които по вида на урината диагностицират заболяването на човека.

Доктор Щайнер: Да, вие питаете скоро за това. Пропуснах този въпрос, или пък не остана време за отговор.

Господин Мюлер продължава с въпросите: В района на Базел има един човек, който, използвайки уринодиагностиката и специфични лекарствени средства, постига големи успехи в практиката си.

Доктор Щайнер: По въпроса за уринодиагностиката трябва да кажа следното. Уринодиагностиката, изследването на урината не е затворено в кръга на знахарите и подобните им, а играе днес значителна роля в научно признатата медицина. Но съществува много голяма разлика между методиката, прилагана от съвременните доктори, и тези, за които говорите вие; защото вие имате предвид не медиците като такива. Разликата е в следното. Изследването на урина от древността е играло изключително важна роля в диагностиката на различни заболявания. Достатъчно е да си спомните за следното. Обръщайки се назад, към старата медицина, както е съществувала до 18-то столетие – защото медицината едва от 18-то столетие в Италия е претърпяла материалистична реформа, – ще откриете, че както диагностиката на заболяванията, така и лечението им са се базирали на съвсем различни принципи. Днес науката напълно пренебрегва тази старинна медицина. Това до известна степен е справедливо, но все пак не съвсем. Необходимо е да се изясни в какво се състои разликата между древната и

новата медицина, иначе не може да се разбере каква е гледната точка на новата медицина днес. Древната медицина много точно е знаела, че човек не е само физическото тяло, което виждат очите и пипат ръцете, но той е и свръхсетивно същество, което пронизва тялото; ние също постоянно подчертаваме това.

Разликата между тази древна медицина и новата медицина вие бихте могли да откриете, връщайки се към самото начало на човешкия живот, връщайки се към времето преди раждането. Нямам предвид духовното (състояние), предшестващо раждането, а физическото (състояние), тоест ембриона на човека в тялото на майката. Днес и медицината, и естествознанието разглеждат като най-съществено в ембрионалния живот на човека, при възникването на човека в майчиното тяло, постепенното изграждане на яйцеклетката. В началото тук имаме работа с яйцеклетка, подложена на оплождане. Това е малка клетка, която може да се види само с микроскоп. Тази клетка се дели, като се появява чашкообразна форма. Тази чашкообразна форма приблизително на третата седмица се отгъва отгоре от едната страна. След това на шестата-седмата седмица човек става подобен на малка рибка. От едната страна се образува глава (вж. рис.), тук се образуват първите нервни влакна: всичко това се развива и по-нататък. По-такъв начин, наблюдавайки форма след форма, естествознанието днес се мъчи да се приближи до разбирането за появата на човека или животното, до разбирането на антропо- и зоогенезата.

Но освен това, което съществува по такъв начин, около човека (ембриона) в майчиното тяло постоянно съществува уплътнена, слизеста течност. Тази слизеста течност (изобразява я на рисунката) заема в матката мястото около (плода). Тази слизеста, плътна течност, с различни по-плътни образу-

вания, по време на раждането се изхвърля във вид на така наречената плацента. Нея я разглеждат като отпадък, като нещо, което няма значение, тъй като в днешно време всичко, което се създава в живото същество и излиза извън него, се разглежда като отпадък.

Но всъщност това не е така. Тук, в деленето на клетките и изграждането на физическото човешко тяло, действа външната природна сила, докато в обкръжаващата течност, която впоследствие се изхвърля като отпадък, действа духовно-душевното начало. Това духовно-душевно начало първо се намира в обкръжението на малкото човешко тяло (ембриона): едва после то се вмъква в човешкото тяло. Духът следва всъщност да се търси в това, което по-късно се изхвърля като отпадък. Това е извънредно важно, макар, разбира се, да може много да ни учуди.

В настояще време изследванията на духовното начало се игнорират. Един мой приятел, на основата на моите данни, си постави задача да изследва плацентата: по какъв начин тя постепенно отдава духа в ембриона, във физическото като такава. Това би могло много добре да се изследва на научно ниво, но всичко беше обречено на неуспех поради факта, че там, където получават човешки ембриони – вследствие на смъртта на майката или на нейна операция, – съвременните учени веднага изхвърлят това, което излиза. Така че да се получат човешки ембриони за такива изследвания не се удава. И така, самата постановка на въпроса днес пречи на истинската наука. Може да се каже, че материалистическите тенденции започват при изследванията на ембриогенезата, при изследванията на появата на човека.

Вие знаете за това, което се отделя по време на живота на човека. То не се ползва с особена почит във външния свят поради своята лоша миризма. Почти всички отделени продукти се разглеждат – при това с известно право – като нещо, което след като е отделено, трябва незабавно да бъде смито с вода и т. н.

Отделяното при човека, това е, за което вие казахте (към г-н Мюлер): урина, пот, а също и по-грубите фекалии и някои други. Накрая и тези части от нокти, които вие изрязвате, също представляват секрети на човека. Това са твърди секретите. Освен това някои секретите не се смятат за такива, макар в действителност да са.

Виждате ли, като най-благороден орган в човека се смята окото. Само помислете с каква лекота окото може да бъде изкарано навън. То е почти съвсем изолирано вътре в очната кухина. А течността, намираща се в окото – обяснявал съм ви това, – също представлява секрет. Например ушната кал може да ви убеди в това, че в различните органи, в органите на слуха, в ушите също има секретите, да ви убеди, че процесите на отделяне тук имат значение, защото ушната кал представлява външен секрет. Въобще в човека навсякъде имаме работа със секретите; от една страна, човек се изгражда, от друга – се руши и отделя.

Какво следва оттук? Неотдавна вече ви говорих за това, какво може да бъде поучително в това отношение. Казах ви: хората разглеждат нервите и главния мозък като орган, подобен на останалите органи, такива като черния дроб и далака. Но това не е вярно, господа. Главният мозък – това е нещо отделено, това е секрет. Целият главен мозък, както казах, представлява секрет. И ако искаме да сравним главния мозък с нещо, трябва да го сравним не с червата, а с това, което е вътре в червата. Ако вземете парче черво, тук ще се намира стената на червото, а тук – съдържанието му (вж. рис.). Бихте могли с пълно право да кажете: а с какво всъщност е пълен нашият главен мозък? Той е запълнен с твърде специфично формирано чревно съдържание! И ако съдържанието на червата наричат изпражнения, можете да кажете, че главният мозък – това е изпражнение. От научна гледна точка това е съвсем вярно. Защото мисловната дейност не се състои в дейност на главния мозък; не, мисловната дейност се състои в това, че главният мозък се отделя от мисленето, оказва се отделен от мисленето.

Колкото повече отивате в човека отдолу нагоре, толкова повече човек представлява секрет.

Говорил съм ви за сетивно-възприемаемия и за свръхсетивния човек, за човека, който се вижда, и за човека, който също се намира в нас и не се вижда. В човек видимо е това, което постоянно се гради, от което се формира физическото му тяло. На този стадий на (ембриона) се образуват краищата на ръце (вж. рис.) и краищата на крака. Но това, което е свръхсетивно – астралното тяло и «азът», – служи на процесите на отделяне, постоянно отделя. Само физическото и етерно тяло строят. Астралното тяло и «азът» отново разрушават.

Ако се строи дом, старанието е да се построи възможно най-бързо и възможно най-дълго да се живее в него. Но природата на свой ред малко по малко го разрушава, иначе днес трябваше да виждаме къщи, построени още в древна Индия. Но няма да намерите много от построеното преди триста години. При човека работата стои така, че и строителството, и разрушението стават едновременно. Отначало се строи: ние ядем, поемаме вещества; те стигат до черния дроб, там се трансформират и преобразуват. След това започват разрушението и отделянето. В граденето и разрушаването се състои цялата деятелност на човешките същества. Ако само строяхме, щяхме да ставаме недодялани и глупави. Щяхме да бъдем слабоумни. Щяхме да бъдем не просто слабоумни, но щяхме да странстваме подобно на бездуховни растения, ако само строяхме. Именно на това, че разрушаваме, че постоянно произвеждаме отделяния в главния мозък, че имаме отделителни органи за секрети, жлези, е основано това, че не сме слабоумни, че сме разумни хора, макар и в различна степен, разбира

се. Защото духовното начало се основава на разрушението, а не на строенето. Затова процесите на отделяне имат изключителна важност.

Виждате ли, работата е в следното: същата дейност, която се извършва при отхвърлянето на плацентата, се извършва и при всяко разрушение и разлагане. Ако около изгражданата част на човешкото същество (ембриона) става все повече разрушение, тогава действа духът. Когато духът получи възможност да действа в самото човешко тяло (тоест от разпадащата се плацента преминава в ембриона – бел. пр.), когато човек се ражда, плацентата става ненужна; именно тогава се и отхвърля. Но и всичко живо като цяло също напълно се отхвърля (в течение на живота – бел. пр.). Отхвърлянето става чрез повече или по-малко твърди или меки отделяния в червата, отхвърляне става и в урината, отхвърляне става и чрез потоотделянето. Каква роля играе потта като нещо отделено, бихте могли да наблюдавате в случай, че сте имали страшни съновидения. Да видим какво става, когато имате кошмар. Сънувате например, че някой бяга, преследвайки ви, като иска да ви убие или поне да ви нарани. Вие му бягате и бягате, бягате насън; изведнъж се събуждате, но не става нищо друго освен че сте се изпотили и сте покрити с пот. Определен вид дейност – потоотделянето – става все по-интензивна, така че пред вас се появяват образи, докарващи ви страх. Потоотделянето е телесна проява, съпътстваща кошмара. Или представете си тежко белодробно болен, не в последен стадий, но такъв, чийто дробове не са в ред. Белите дробове не могат да дишат нормално, вследствие от което те се свиват; болният ще го мъчат кошмари. При това винаги по време на сън той ще се облива в пот. Така вие имате връзка между потоотделянето при посочената духовна дейност и образите, идващи насън. Именно тогава, господа, проявява своего рода активност етерното тяло, тъй като страшните сънища възникват само в момента на пробуждането. Понякога се мисли, че съновиденията продължават цяла нощ. Обаче те като цяло се разиграват в момента на пробуждането.

Може да се докаже, че сънищата се разиграват в момента на пробуждането. Веднъж, когато много от присъстващите ги нямаше, ви разказах за един характерен сън; с този пример можете да видите, че сънят протича, че се «изстрелва» в главата само в момента на пробуждането. Един студент стои пред вратата на аудиторията. Друг се приближава към него и грубо го блъска. А такова блъскане сред студентите се смята за най-груба обида! Изходът може да бъде само дуел, друг изход няма. Веднага след блъскането студентът търси секунданти – това е историята, която му се присънва, – те за всичко се договарят, между секундантите текат преговори; сякаш всичко това се точи много дълго. Сънува, че тръгват към гората, застават по местата, определят дистанцията, отмерват крачките, определят разстоянието от бариерата. Пистолетите са заредени – всичко това му се присънва, – натискат се спусъци, раздават се изстрели и тук той се събужда! Мигновено забелязва, че обезпокоен в съня си, той е бутнал стола; но по време на пробуждането столът още падал. И така, падането на стола е създало целия сън: в този момент целият сън е преминал през главата. Сънят е имал само вътрешна продължителност. В действителност човек е видял съня в момента на пробуждането. Ето защо и посочените болни имат кошмари в момента на пробуждането; те спят, събуждат се и при това става потоотделяне. Тук проявява дейността си етерното тяло. Ако сами се събудим сутринта, при това с нашия «аз» и астрално тяло, които през нощта са излезли от физическото тяло, отново влизаме в него и вследствие ни избива пот. И така, при потене предимно е задействано етерното тяло; то способства за това, че се явяваме духовни същества, защото нито камъните, нито растенията сънуват и затова не са духовни същества.

Сега да минем към отделянето на урина. Виждате ли, този процес протича по-незабележимо, отколкото потоотделянето, тъй като потта не прави нищо друго, а излиза навън и покрива кожата. Ако кожата имаше малки торбички, където потта би могла да се отделя и ако отгоре бяха покрити с кожа, вие

нямаше да забелязвате процеса на потоотделяне. Би могло да бъде така, че вътре в кожата да има такива малки торбички (мехурчета). Тук би постъпвала потта и след известно време – би трябвало още да има и фини мускули – кожата би се свивала и потта би се изхвърляла навън. Както потта се отделя посредством етерното тяло, по същия начин урината се отделя посредством астралното тяло. Обаче остава незабелязано, че ако например човек притежава чувствително, живо осезание, отделя повече урина, отколкото в случай на слабо осезание, защото урината не излиза отведнъж навън. Виждате ли, човек, стигащ до състояние на въодушевление и оставащ в него – независимо дали е зает с външна дейност или наблюдава нещо, – такъв човек би трябвало в състояние на въодушевление постоянно да изпуска урина, ако нямаше пикочен мехур. Такова устройство, такава (телесна) организация не би предвещавала нищо добро. Човек не би могъл да иде в музей, защото като види там картините и се въодушеви, не трябва да излиза от тоалетната! Но човешката природа се е погрижила за тази секреция. Природата я събира в пикочния мехур и на известно време я освобождава. Урината се отделя при предимно посредничество на астралното тяло; то навсякъде изпълва човека, урината се извежда отвсякъде, събира се в бъбреците и после отива в пикочния мехур.

А отделяното от червата по особен начин се подчинява на «аза»; при животните то се подчиняват на астралното тяло, но при човека се подчиняват на «аза». Не само червата са задействани в процеса на отделяне, а е задействан целият човек. В целия човек постоянно се извършва отделяне. Червата представляват само извеждащия апарат. Може да се каже, че именно отделянията позволяват да се види, че в потта проявява активност етерното тяло, при урината активно е астралното тяло и в отделянето на фекалии активен е «азът».

Като имате предвид това, вие вече няма да разглеждате отделителните процеси като нещо незначително. Да допуснем, че човек има нормална урина. Това значи, че астралното

му тяло действа нормално. Но от това, как действа астралното тяло, зависи болен ли е човек или здрав. Здравето и болестта изцяло зависят от това, как действа астралното тяло.

Ако например ядем яйца и тези яйца трябва да бъдат усвоени, яйцето първо попада в устата, а след това отива в стомаха; после постъпва в червата и тук – както вече съм казвал – яйцето съвсем се разрушава. Белтъкът е подложен на разрушение. Но след това, по пътя, който разрушеният белтък изминава по направление към черния дроб, той се съгражда отново и по такъв начин, от животинския или растителен белтък, по пътя от червата към черния дроб възниква човешкият белтък. Едва тогава човешкият белтък постъпва в кръвта.

Ако разглеждате човешкия организъм, тук се намира диафрагмата (вж. рис.), тук се намира черният дроб, а тук – сърцето; те са разделени само от диафрагмата. Това, което от червата идва в черния дроб, се трансформира, превръща се от животински и растителен белтък – ще го наричам в жълто – в човешки белтък (тъмно-жълто). Той се съсредоточава в черния дроб, а след това се издига по-нагоре към сърцето.

Работата стои така: ако ядем белтък, на нашето астрално тяло се налага да работи, за да превърне по правилен начин животинския и растителен белтък в човешки белтък. Ако астралното тяло е лениво, ако не може нормално да работи, тогава в черния дроб животинският белтък няма да започне

да се превръща в човешки белтък, а ще отиде направо в бъбреците и ще се отдели заедно с урината. Ако направите анализ на урината – това прави и съвременната медицина, – вие ще намерите в урината белтък.

Или пък, господа, представете си, че ядете картофи. Картофите основно претърпяват промяна още в устата, защото нишестето изобщо е от най-важните хранителни средства и служи не само да се колосват ризите. Картофът се състои почти само от нишесте. По пътя от устата до стомаха и червата картофът постепенно се превръща в захар. От картофа отначало се появява декстрин, а след това захар. Картофът само в устата не е много сладък; в червата той става необичайно сладък, тъй като там той се превръща в захар. Но когато в червата картофеното нишесте се превръща в захар, когато черният дроб след това превръща картофената или някаква друга захар в човешка захар, тази вътрешна захар се предава после на цялото тяло и то вследствие от това се затопля, придобива своя вътрешна топлина. Но за да може това да стане, астралното тяло трябва нормално да работи. Ако то не работи нормално, процесът на превръщане в човешка захар не се осъществява по правилен начин и животинските и растителни захари отиват право в бъбреците. Захарта се отделя, а човек хваща диабет, захарна болест. Откривайки съдържаща се в урината захар, можете да установите, че човек е болен.

Всичко това прави съвременната медицина, при това разглежда (такива изследвания) като нещо извънредно важно. Днес такива изследвания се правят на първо място: изследва се урината за белтък и захар. Чрез това се получава основание да се разсъждава, от каква болест е болен един или друг човек.

Или вземете следното: виждате ли, ако искаме главата да е здрава, което в края на краищата също не е безразлично за физическия човек тук, на земята, защото главата на човек трябва да е здрава, ако смятаме, че тя е най-важният му орган. И така, ако искаме да имаме здрава глава, посредством гърдите трябва да издигаме и доставяме в главата едно постоянно

произвеждано в нас вещество, а именно – оксалова киселина. Здравата глава трябва да има определено количество оксалова киселина. Тази оксалова киселина ние произвеждаме в нас самите, подобно на това, както произвеждаме необходимия ни алкохол. Но и самата глава трябва правилно да работи, за да бъде произведена оксаловата киселина, оксалатът. Ако главата работи неправилно, оксаловата киселина си остава долу; в дадения случай се нарушава кръвоснабдяването на главата, а оксаловата киселина попада в урината и се отделя.

От това виждате, господа, че и днес с помощта на обикновени химически изследвания на урината могат да се диагностицират много важни заболявания. Обаче по-рано не е съществувала тази химия, която имаме днес. Но въпреки това медицина е съществувала!

Ето в какво е работата: да допуснем, че човек има треска, има температура; искам да ви приведа най-нагледен пример. Какво означава, ако човек има повишена температура, има треска? Това не означава, че астралното му тяло е станало слабо, вяло и лениво, а обратно, неговата дейност е прекомерна, така че действието му се простира нагоре, влизайки в «аза». Тогава, когато астралното тяло развие прекомерна активност, «азът» сякаш е ударен, разбит. Но «азът» съдейства на кръвообращението. И прекомерно интензивно действащото астрално тяло иска навсякъде да нахлуе в органите, но не може; ето защо то бушува подобно на бурно море и възбужда висока температура, трескаво състояние. И в човека се появява треска, предизвикана от ударите от страна на астралното тяло. Какви могат да бъдат последствията? Кръвта твърде бързо ще преминава през главата. Превръщанията в кръвта няма да могат да се осъществяват нормално. На кръвта не ѝ достига време, за да формира органите и тя именно като кръв (неизразходвана за формиране на органите – бел. пр.) отива от сърцето в бъбреците и оттам в урината, така че получаваме урина с много тъмен цвят. Този, който може правилно да интерпретира тъмния цвят на урината, знае, че при всяко положение този цвят, бил той

по-малко или повече тъмен, свидетелства за наличие на треска и повишена температура в човешкия организъм.

Да допуснем, че астралното тяло става съвсем вяло и не може повече да работи нормално. Тогава кръвта протича през тялото твърде бавно, пулсът едва се напипва. В този случай по пулса може да се усети, пипайки го, как бавно върви кръвта. Всичко в организма се консолидира. В тялото навсякъде се появява болка; урината става светло-жълта или даже безцветна. Между тъмната и безцветна урина съществуват всевъзможни нюанси, цветови отънъци. Ако някой изучи тези цветови отънъци и вземайки урината, я разгледа на светлина, той ще може даже по цвета на урината да установи най-различни проявления.

Кръвта постоянно иска отново да замени това, което се отхвърля от органите. Вследствие от това кръвта добива тенденция към сгъстяване, към втвърдяване. Ако кръвта преминава през органите много бързо, тя просто няма да успее нищо да им отдаде и ще иска да се сгъсти, да се втвърди. В такъв случай, ако кръвта вече в урината излиза от бъбреците навън, урината – в случай на такова състояние на кръвта – става на парцали. Поглеждайки я на светлина, ще видим урина на парцали. Ако астралното тяло действа вяло и пулсът слабее, урината няма да бъде на парцали, а ще бъде почти безцветна като вода, урината ще бъде чиста.

И така, не само по цвета, а и по мътноста или чистотата на урината би могло много да се съди. Ако разглежданата на просвет урина изглежда като буреносен летен ден с тъмни облаци, като вътре може да се открие каквото ти се ще и всичко бълбука, и така, ако всичко в урината е като бурен летен ден, тогава човек е в състояние, съпроводено от силна треска. По това, което тук става, може да се съди за заболяването. Ако урината на просвет изглежда очарователно ясна, като светъл летен ден, когато всичко е огряно от Слънцето, може да се направи извод за заболяване на човека от противоположен характер, че човек има тенденция към деградация на органите;

един орган бездействия, друг орган бездействия и т. н.

И така, виждате, че изучавайки това, което се отделя в урината, много може да се каже, като се основаваме на анализа ѝ. Обаче има съществена разлика между днешната и древната медицина; древната медицина е разглеждала урината, както се гледа летният ден – ясен ли е той или буреносен, – правейки при това по-обща заключения; благодарение на обучение тя е правела изводи по състоянието, по вида на урината. Съвременната по-материалистична медицина изследва урината химически, намира в нея белтък, оксалова киселина, захар и тем подобни. И така, разликата се състои в това, че древната медицина е съдила на основата на съзерцанието, по вида, по състоянието, докато съвременната съди, следвайки химията.

Разбира се, в древността, когато на такова съзерцателно наблюдение все още са отделяли голямо внимание, хората както трябва са изучавали тази методика и не е имало шарлатани. В днешно време тези, които практикуват това, в по-голямата си част са шарлатани. Обаче не искам да кажа, че всички са шарлатани. Някой може и да е добре обучен и действително много може да види тук, да види всевъзможни болести; но това ученичество, това обучение носи личен характер, човек трябва да има много голям опит и трябва да умее да прилага този опит.

Ето в какво е разликата: днес хората не ценят духа. Духът е близо до края си, близо до ликвидация. Това, което предлага химията, може всеки да изучи. На химически анализ се обучават в течение на три-четири, пет-шест години, докато са в университета. Такъв химически анализ може всъщност да направи всеки глупак. Но се стремят само към това. Духът трябва да бъде премахнат. Всеки трябва да умее едно и също. По-рано не е било така. По-рано духа много са го уважавали. Защото именно дух е бил необходим, за да се изследва урината. Ето в какво е разликата: по-рано тези, които са обучавали хората, са ги правили по-духовни; днес ги правят помощници. Историата е следната: за работата са нужни ръце и тези ръце трябва

да бъдат водени от духа. Днес много се говори за ръчен, физически труд и за умствен труд, но тези неща не би следвало да се различават. За този, който се занимава с физически труд, трябва да бъдат създадени условия, даващи възможност да се формира духовно, за да може и той да се доближи до духа, както и работникът на умствения труд. Би следвало да се въвеждат разлики между хората само на основата на оценката на духовната им работа. Но днес искат да премахнат духа.

Господа, оттук виждате, че древната медицина в по-голяма степен се е опирала именно на непосредственото наблюдение. От това е имало и други последици. Не знам дали знаете, че днешната така наречена научна медицина твърде много е навирила нос: съвременните медици не би следвало твърде много да вирят нос и да се отнасят с пренебрежение към древната «аптека на екскрементите»; защото по-рано от различни секрети са приготвяли лекарства. Разсъждавали са така: човек отделя. Ако това, което е отделено, се върне в организма по правилен начин, то отново ще поиска да се устреми навън. Но какво се извършва при това отделяне? (повторното отделяне в организма – бел. пр.) При него по правилен начин се активизира вялото астрално тяло, или по правилен начин се активизира вялото етерно тяло.

Сега можете да кажете: ако при човек се наблюдава вялост на астралното тяло, като лекарствено средство за него може да послужи потта – ето какво можете да кажете. Можете да кажете: нали това е древната «аптека на екскрементите», тук има нещо родствено! Да, разликата тук е съвсем малка. Ако изследвате състава на продуктите, използвани днес в лекарствата, ще намерите, че това са същите продукти, които се съдържат в потта на човека, само произходът им е минерален и те са съставени от вещества от външния свят. Древните са използвали потта непосредствено. И тя е била в пъти по-ефективна от изкуственото съдържание, тъй като – многократно съм ви го посочвал – природата е много по-умна от човека. Човек може в своите лекарства да използва съставки, комбинира-

ни от самата природа. Забележително при древните е било, че са умеели да ценят това, което днес вече не се цени. Древните казвали: ако човек се поти нормално, от всички страни той се облича в покров от пот (вж рис.). Това първо. Но човек отделя пот по цялата повърхност на своето тяло. Ако би могла да се втвърди, да се фиксира тази пот, която човек е отделил, а самият човек да се отстрани, да се извлече – представете си, какво би било (показва го на рисунка), тук човек страшно се поти, тялото му по цялата си повърхност се покрива с пот, – представете си, ако бих могъл да извлека самия човек навън, а потта да остане тук; това би бил пълен отпечатък на човека, целият човек от пот би стоял тук! Много интересно, нали? Работата е там, че потта винаги има тенденция, има намерение да подражава на облика на човека, да имитира формата му.

Древните при това са правили и още нещо. Те разглеждали по такъв начин не само потта, но и урината. Например тук имат съд с урина (вж. рис.). Древните са притежавали значително по-добри способности за съзерцание в духа. Те виждали: от тази урина се появява нещо, подобно на призрак на човека! Това, което потта е образувала със себе си, намирайки се на повърхността (на тялото), се изправяло, отделяйки се от урината. Фактически ето какво са виждали древните, вземай-

ки съд с урина. Именно тук се е издигал – не знам, известна ли ви е легендата за богинята Венера, издигаща се от морската пяна? – по същия начин се е издигал от урината човешкият астрален призрак. При човек, предразположен към определена болест, например при човек, предразположен към туберкулоза, този астрален призрак е слаб, мършав. При човек, склонен към болезнена пълнота, този призрак е бухнал от всички страни. Наречете това халюцинация; ако така ви се иска, нека бъде халюцинация, и въпреки това, когато се гледа светла урина, се изправя различен образ, отколкото когато се гледа тъмна урина. Човек вижда точно този образ. В съответствие с него, бидейки древен лекар, той е диагностицирал заболяването.

Така е стояла работата и когато са изследвали не само урина, но и фекалии, отходните продукти на червата. Те в древността се смятали за особено важни при определяне на заболяването. Представете си, че някой има работа с отделеното от червата. Там при един е можело да се намери много сяра, (при друг?) много желязо. В съответствие с това, което се е намирало вътре, сте можели да имате сярно съдържимо в червата. Например кучетата имат много сяра в съдържимото на червата и тази сяра излиза навън. Колкото повече сяра има вътре, толкова по-светло и плътно е съдържанието на червата. Колкото повече въглища, въглеродоподобни вещества има

в червата, толкова по-меко и тъмно е съдържанието; такова е при котките. Така по съдържанието на червата, излизащо навън, по фекалиите могат да се направят изводи за болестта, при това даже по-добре, отколкото по урината.

Също и при съдържанието на червата древните са получавали, да кажем, видения; именно видения са получавали те. Това също е нещо, достойно за внимание! За потта беше казано: ако човек се е потял, той се е обличал в собствения си призрак. Ако човек е отделял урина, в нея се е намирал призракт му, който се е изправял. При съдържимото на червата е било така, че (видението) даже е било ясно очертано от всички страни и е имало определен цвят. По него – наречете го видение или съновидение, както ви хареса, – по това «съновидение» в древността са диагностицирали много болести.

И по много неточен, понякога съвсем глупав начин подражават на тези действия хората, за които споменахте (обръща се към г-н Мюлер), прочитайки древните книги, които днес едва ли някой разбира. Има и такива, които диагностицират заболяването по изпращания; по правило, успехите им не са големи. Но отделният човек може да натрупа голям опит; тогава нещо може и да му се получи. Само съвременната наука не се занимава с това, тъй като тя обича да анализира всичко химически. Обаче, както беше казано, в днешната научна медицина изследванията на урина играят толкова важна роля, както и в ненаучната медицина, останала като остатък от древните времена.

Ако прелистите и почетете от древните медицински манускрипти, ще се натъкнете на израз, който няма да ви е познат. Разни мистици и хора, казващи, че цялата мъдрост – не само науката, – но и мъдростта те черпят с лъжичка, ще ви дрънкат за това, което са изчели в древните книги. Това не струва много, тъй като те не разбират древните книги. Но ако ги прочетете, ще се натъкнете на един термин. Там отново и отново се повтаря изразът: мумия. Дават се указания: ако «мумията» е светла, значи, че човек е поразен от различни заболя-

вания, които го довеждат до изтощение, до туберкулоза. Ако «мумията» е съвсем тъмна, черновата, човек има заболявания, съпроводжани с треска и температура. Навсякъде се позовават на това, каква е «мумията», и на това основание диагностицират заболяването.

Та какво представлява мумията? Ако за това четете съвременен човек, на него му е известно само за съществуването на египетските мумии. Какво може той да извлече, четейки, че мумията е светла или тъмна? Той не може да разбере какво се има предвид тук. Но какво са имали предвид древните хора, които са писали древните медицински книги? Обликът, намиращ се в потта, и обликът, изправящ се пред нас от съда с урина и от фекалиите – ето кое те са наричали мумия. Мумията е представлявала духовния човек. От отделяното от човека е ставал видим духовният човек. Древните казвали: след като се роди детето, излиза плацентата и с това се отделя последният остатък на духовния човек. Ако хората са в състояние да изследват това днес, биха открили следното: когато се роди малкото дете, става така, че съвсем малко излиза като плацентата и по този начин като свръхсетивно. Но има също и други случаи, когато излиза твърде много. В последния случай, когато излиза твърде много – духът си тръгва още при раждането, – родилите се стават след това материалисти.

Господа, работата стои така, че духовната дейност на човека, астралната му дейност и дейността на «аза» извънредно силно са свързани със секретите. Когато се заговори за древната «фекална аптека», става ясно, че днес вече не се цени това, което някога са ценили. Днес вече не ценят явленията, свързани с отделянето на отпадъци. Макар и в някакво отношение да е добре, че не ги ценят толкова високо. Защото в тази връзка всичко става. Познавах един човек, който искаше да ликвидира измиването, като го мотивира с това – след като беше чул, че духът живее в секретите, – че всичко отделено трябва да се запазва, даже мръсотията. Като следствие той много ценеше всяка мръсотия. Да, господа, всичко това понякога ни се

струва глупост. Но не винаги това е глупост. Да вземем например коня. Той има копита, които преминават в мекотата на конския палец. Там се събира мръсотия. Може да стане така, че ако постоянно почиствате тази мръсотия от коня, той да заболее. Трябва инстинктивно да чувствате, колко дълго можете да оставите мръсотията, за да може конят отново да произведе тази мръсотия. С примера за коня нагледно ви е показано какво значение има мръсотията на секретите. Тези продукти имат значение за духовното начало в човека, те имат значение за здравето и болестта. И здравето, и болестта трябва да се определят по секретите. Духовното начало в секретите древните са наричали «мумия». Ако в древните източници срещнете думата «мумия», на вас ще ви е ясно всичко, защото ви казах как всъщност възниква «мумията»; тя възниква непосредствено от секретите.

Виждате, че от въпроса, зададен от господин Мюлер, произтича цяла наука, при това такава наука, че да я овладееш може само ако привлечеш духовното начало. Иначе всичко това, което се отделя, се разглежда просто като отходен продукт, отпадък, за който никой не го е грижа. Обаче със своите секрети човек показва, какъв е той като дух. Даже повърхностният поглед показва, че при фекалиите това е именно така. Сравнете конските и кравешките изпражнения. Кравешкото изпражнение е по-голямо и се разстила. Конските изпражнения са малки, закръглени главички. Ако имате чувство за красота – защото не само нещата, лишени от миризма, могат да бъдат красиви, – ако имате чувство за красотата като такава, виждайки кравешко изпражнение, ще възкликнете: тук е цялата крава! В кравешкото изпражнение е отпечатана цялата тя, с широките ѝ маниери, с бавността ѝ, със склонността ѝ да полегне; тя цялата се намира в това изпражнение. Докато конят, този спринтьор сред животните, който винаги иска да се откъсне от Земята, да скача и да скача по целия свят – конските ябълчици съдържат целия кон! Така стои работата с изпражненията на всички животни, по тях може да се познае цяло-

то животно. Оттук можете да видите, какво са подразбирали древните под думата «мумия»; това е просто астралното начало. Свръхсетивното животно, свръхсетивният човек – всичко това живее в отделяните секрети.

С помощта на духовната наука тези неща могат да се овладеят. Само да не стане така, че враговете пак да кажат: духовната наука се занимава с пот, урина и други подобни; тя е «фекална наука». Това враговете искат повече от всичко!

И така, господа, поставихте въпрос, а аз ви казах как всичко това стои всъщност. При всякакви обстоятелства можете да се позовавате на това, че в толкова специфичната тематика става дума не за нещо мръсно, а за дух. Защото човек би станал безсилен, ако градивният процес в него прекомерно се усили. Ако само гради, в него ще се появят тумори. Той трябва да поддържа процесите на разрушение. Той именно трябва да руши. Човек става обезсилен, за дълго изпада в несвят, губи присъствие на духа, умствените си способности, ако в главния мозък процесът на разрушение протича неправилно. Нервите на главния мозък възникват като продукт на разрушението, като духовни продукти от разпада. Ако разпадът стане твърде силен, твърде силно се намесва в кръвта, възниква възпаление. Ето къде е разликата между образуването на тумори и възпаленията. Ако имате тъмна урина, организмът ви е предразположен към възпаления. Ако имате светла урина, сте предразположен към тумори. Това е едно на ръка. Но вие можете по урината да диагностицирате всички заболявания, ако само я изследвате правилно.

В сряда ще продължим.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 27 февруари 1924 г.

Добро утро, господа! Измисли ли някой тема за днес?

Господин Бурле поставя въпрос за теорията на относителността; как стои работата с нея днес? По темата се е случвало много да четат, особено по-рано. Сега за това сякаш са забравили; поне вече не се чува толкова, колкото преди.

Доктор Щайнер: Виждате ли, въпросът за теорията на относителността е трудно нещо, трябва да бъдете много внимателни и даже ако се постараете да бъдете внимателни, в края на краищата ще трябва да кажете, че не сте се ориентирали в този проблем. Но така е и при тези хора, които днес говорят за теорията на относителността. Макар и да казват, че смятат тази теория за велико достояние на нашето време, те не я разбират. Ще се постарая, доколкото изобщо е възможно, да я изложа популярно. Както се казва, днес ще бъде трудно, но следващия път ще преминем към по-интересни неща.

Теорията на Айнщайн описва движенията, извършвани от някакви тела. Знаете, че движението на телата се състои в изменение на мястото им в пространството. И така, ако искаме да опишем движението, ние казваме: тяло, намиращо се в точка «а», се движи към точка «б». Ако, стоейки някъде в страната, наблюдавате как край вас минава влак, нямате съмнение, че влакът минава край вас, а вие стоите на място. Обаче лесно можете да се заблудите – разбира се, само за кратко, докато се опомните, – ако, седейки в купето, заспите, а след това, като се събудите, погледнете през прозореца и видите, че край вас минава влак. У вас възниква несъмненото усещане, че другият влак се движи. Но това може да се окаже невярно: просто преди да заспите, влакът ви е стоял на място и докато сте спали, той е тръгнал. В съня си вие не сте забелязали, че

влакът ви е потеглил и ви се струва, че другият влак се движи. Но като се вгледате, ще видите, че влакът до вас стои на място, а вашият влак се движи. И така, вие, намирайки се в движение, смятате, че сте в покой, а се движи другият влак, който всъщност стои. Знаете, че може да стане така, че човек, като погледне през прозореца, смята, че влакът, в който се намира, спокойно си стои на мястото, докато целият Цуг (град и кантон в Швейцария) се движи в противоположна посока. Така изглежда това за очите. Виждате, че нашите изказвания не винаги са верни. Събудили сте се и сте си съставили съждение: влакът, намиращ се отвън, се движи. Но веднага ви се налага да поправите грешката си: грешка, този влак стои на място, аз самият се движа! Такава корекция на съжденията често е ставала в световната история в къде по-голям мащаб. Само преди шест-седем века хората са били убедени, че Земята твърдо стои в пространството на едно място, а цялото звездно небе се движи покрай нея. Този възглед, както вероятно вече сте чували, е бил коригиран през XVI век. Дошъл Коперник и казал: всичко това не е така; Слънцето, неподвижните звезди всъщност стоят на място, докато ние с нашата Земя с огромна скорост се носим в мировото пространство. Ние смятаме, че се намираме в покой на Земята – точно както (в предния пример) човекът вярва, че той във вагона остава на място, а другият влак се движи, – но сега грешката е поправена. Коперник поправил грешката на астрономията като цяло, когато казал: не е вярно, че звездите се движат; те стоят на място. Но Земята с хората с огромна скорост се носят в мировото пространство.

С това вие сте поставени пред факта, че човек от пръв поглед не може да каже кое се намира в движение; дали самият той е в покой, а движещото се край него тяло действително се намира в движение, или самият човек се намира в движение, а тялото, което той смята за преминаващо покрай него, се намира в покой.

Обмисляйки това, ще кажете: корекция може да се наложи

във всичко, което признаваме за движение. Например: колко време е потрябвало на цялото човечество, за да стигне до изправяне на съждението за Земята? Били са необходими хиляди години. Когато седите във влака на линията, са ви необходими две секунди, за да коригирате съждението си. Различно време може да потрябва за поправяне на такъв род съждения.

Това е дало основание на такива хора като Айнщайн да кажат: не можем да знаем, действително ли се намира в движение това, което ни се струва като движещо се; не се ли намира то в покой, докато ние – видимо пребиваващи в покой – не се ли намираме по някакъв таен начин в движение? Така че правим последното си заключение, без да знаем какво всъщност става.

Тогава, господа, може да бъде и така: да допуснем, че това е автомобил (изобразява го на рисунка). В този автомобил човек се изкачва от дома Ханзи нагоре към Гьотеанума. Но кой може да твърди, че автомобилът действително се движи нагоре? Кой може да каже това с пълна увереност? Може автомобилът спокойно да си стои на мястото, само гумите му да се въртят, а целият Гьотеанум – към който отиват – да се спуска надолу в обратно направление? Това би било откритие, равносилно на откритието на Коперник относно Земята! (*Смях.*)

С този проблем се е занимавал Айнщайн, като е казвал: не можем да бъдем уверени в това, движи ли се едно или друго тяло. Ние знаем само това, че те се движат едно спрямо друго, че разстоянието между тях се изменя; това е единственото, което знаем. Разбира се, това става известно, ако човек пътува към Гьотеанума, тъй като той се сближава с него; но човек не може да знае, той ли пътува към Гьотеанума, или Гьотеанумът пътува към него. Виждате ли, на какво основание може да се каже, действителни ли са покоят или движението? На основание на понятието за абсолютното. Какво е абсолютният покой или абсолютното движение? Такива биха били този покой или движение, за които би могло да се каже: в мировото пространство даденото тяло е в покой, или даденото тяло се

движи. Обаче този проблем носи фатален характер: защото още от времето на Коперник са вярвали, че Слънцето стои на едно място, а Земята се върти около него. По отношение на Земята то си е и така, но по отношение на Слънцето това не е вярно, защото Слънцето много бързо се движи, втурва се с чудовищна скорост по направление на звезден куп в съзвездието Херкулес и, разбира се, ние всички се втурваме заедно с него. От една страна, ние се въртим около Слънцето, но въртейки се около Слънцето, заедно с него летим през мировото пространство. Следователно за Слънцето също не може да се каже, че то се намира в мировото пространство в абсолютен покой. Затова Айнщайн и неговите единомишленици твърдели: въобще не може да се говори, обектът в абсолютен покой или движение се намира, може да се говори само за това, че обектите се намират в релативен покой – релативен значи един спрямо друг, – те се струват на наблюдателя в покой или в движение.

Виждате ли, господа, веднъж, по време на курса, проведен в Щутгарт, един (участник) сметна, че ние, антропософите, нищо ясно не знаем за теорията на относителността; тогава той, като фанатичен неин привърженик, се опита популярно да разясни на хората колко ефективна и ценна е тази теория на относителността, теорията на относителността на Айнщайн. Какво направи този човек? Той взе кибритена кутийка и каза: ето, имам клечка. Държа кутийката неподвижно и драскам клечката. Появява се огън. Но сега ще направя втори експеримент: сега държа неподвижно клечката, а движа кибритената кутийка към себе си. Отново се появява огън. Става същото. И в единия, и в другия случай се появява огън. Но движението, което правя при това носи не абсолютен, а относителен характер. Първия път, когато тук беше кутийката, а тук – клечката, аз движих клечката, а втория път движих кутийката. За да се запали огън, не е важно клечката ли се движи или кутийката, важно е само това, че те се движат една спрямо друга, намират се в движение една спрямо друга.

Този принцип може да се разпростре върху целия свят. За

целия свят може да се каже: неизвестно е, дали едно или друго се движи, или дали едното се движи по-бързо или по-бавно, или другото се движи по-бързо или по-бавно. Известно е само, че едното се движи спрямо другото, че се сближават или отдаляват едно от друго; нищо повече не знаем. Не знаем по-бързо или по-бавно се движи едно тяло. Да допуснем, че пътувате в носещ се със страшна скорост бърз влак, а отвън преминава пътнически влак; вие гледате през прозореца. Не можете да си направите заключение за ставащото, защото в момента, когато на своя бърз влак пътувате в това направление, а пътническият влак върви в това (паралелно – бел. пр.) направление, във вас възниква усещане, че бързият влак е почнал да върви много по-бавно от преди. Пробвайте това. В този момент във вас ще се появи усещане, че влакът веднага е забавил ход. Ще възприемете, че бързият влак е намалил скоростта си със скоростта на движещия се успоредно влак. И така, във вас възниква съвсем лъжлива представа за скоростта на движение на вашия собствен влак. И обратно, ако по-бавен влак се движи в съседство в насрещно направление, имате чувство, че вашият влак е тръгнал по-бързо. Наблюдавайки двете движения, вие не можете да си съставите единно мнение за това, как те се държат едно към друго; можете да решите само как се изменя разстоянието между двете тела.

Тук бихме могли да спрем и да възкликнем: дявол да го вземе! Понеже този Айнщайн е бил гениален човек, той най-накрая открил, че в Космоса въобще не може да се говори за абсолютни движения, а само за относителни движения. Всичко това е разумно и даже, както можяхте да видите, до голяма степен вярно. Защото нито един човек, виждайки някъде неподвижна звезда, не може да твърди, че тази звезда се намира в покой, че тя е неподвижна. Когато се придвижвате с някаква скорост, тогава ви се струва сякаш звездата се движи в противоположно направление, но тя би могла да се движи и по курса. И така, няма да можете от пръв поглед да кажете, звездата движи ли се или е в покой. Необходимо е да се знае това;

защото благодарение на това придобито най-накрая в днешно време знание трябва да се измени формата на изразяване, стилът в някои научни дисциплини. Искам да ви покажа това с един пример.

Как въобще получаваме познание за звездите и небесните тела? Виждате ли, няма да разберете как се е развивала науката за звездите, ако не знаете, че някога е имало князе, управници, и те минавали през обсерваторията, където астрономът – от само себе си се разбира, само защото това са били князете, управниците на държавата – е трябвало да им демонстрира своите наблюдения над звездите. На князете е било разрешавано да гледат през телескопа и да наблюдават звездата или небесното тяло. Телескопът насочвали към някакво място, където отначало нищо не се виждало. Налагало се малко да почакаат; след това небесното тяло или звездата влизали в полезрението на телескопа, както се предполагало, и отново излизали от другата страна. Князът наблюдавал всичко това. Тогава той казал: да, сега се убедих, че знаете това-онова за звездите, знаете къде стои звездата и как тя се движи, всичко това можах добре и сам да видя. Но и досега не мога да разбера как разбирате името на звездата, намирайки се толкова далеч от нея. Основавайки се на такива възгледи, не е можело, разбира се, да се придвижи астрономията напред. Какво все пак става, когато се наблюдават звездите? Ето зрителната тръба, телескопа; тук седи астрономът, тук – забил глава нагоре – той само гледа, а тук е разположено кръстчето в зрителното поле на оптичния прибор. Докато звездата е видима тук, тя още не се вижда (в зрителното поле), а когато тя съвпадне с кръстчето на телескопа, се определят координатите на тази звезда, нейното местоположение.

Ако по-рано са правели такива наблюдения, са възниквали предположения от такъв род: а не се ли движи самата Земя, не се ли движи напред самият наблюдател със своя телескоп и обектив – така се нарича далечното стъкло на телескопа, а близкото се нарича окуляр, – не се ли премества той толкова,

че неподвижната звезда да влезе в зрителното поле? По-рано са вярвали, че самата звезда се движи. Днес трябва да се говори така: за покоя или движението на звездата нищо не е неизвестно. Може да се каже само едно: в полезрението кръстчето на моя телескоп съвпада с изображението на звездата; те се припокриват. Не може да се каже повече от това, което става непосредствено пред вас. Как стои работата със света като цяло, остава неизвестно.

Това е имало далечни последици и е важно за нашите възгледи за движението не само на небесните тела, но и за телата на нашата Земя. Изводите, направени оттук от Айнщайн и неговите единомишленици, отиват много далеч. Те например казват: ако движението е само относително, ако то не е абсолютно, е невъзможно да се каже нещо истинно за синхронността или асинхронността. Ако например в Дорнах имам часовник и в Цюрих също имам часовник, стрелките на които показват едно и също време, това още не ми дава пълна увереност – тъй като часовниците са отдалечени един от друг, – че моето наблюдение не носи всъщност погрешен характер; може би синхронността отсъства!

И така, вие виждате, че от този проблем произтичат далеч отиващи следствия. Пита се: нима не можем да се оправим в този проблем? Нима нищо не можем да кажем за самото нещо, ако то се движи? Това е важен въпрос. Съвсем ясно е, че на (пръв) поглед ние нищо не можем да кажем за движението. И даже в по-широк смисъл остава актуално, че когато се качвам с кола нагоре към Гьотеанума, също толкова вероятно е самият Гьотеанум да идва насреща ми.

Обаче с едно нещо не всичко е така гладко, господа. Вече примерът с кибритената кутийка, посочен от мен, не изглежда напълно коректен. Виждате ли, на господина, който така фино направи всичко това, бих могъл да предложа следното: забий с пирон кибритената си кутийка за масата и пробвай да я движиш насам-натам. Ще ти се наложи да приложиш голямо усилие, ако движиш кутийката насам-натам заедно с масата. В

това е трудността.

Тази трудност можете да забележите, ако по-внимателно се отнесете към предмета. Да допуснем, че човек пътува от Дорнах към Базел с автомобил. При това може да се каже: не е вярно, че автомобилът се движи, той стои на място, а само гумите му се въртят и Базел идва насреща. Прекрасно. Но някой ще възрази: автомобилът след няколко години ще се потроши. И причината за потрошения автомобил вие можете да изведете не от това, че улицата се е движילה, а само от това, че самият автомобил се е движил и се е развалил от нещо, което е станало вътре в него. И така, ако не се ограничавате с (абстрактно) разглеждане на движението като такова, но надникнете в самия предмет, в самото тяло, ще стигнете до това, че изводите на Айнщайн не напълно се потвърждават. Следователно можете да забележите, че автомобилът все пак се разрушава, а не се износват само въртящите се гуми. Някой може да каже: щом се въртят, дали планината, или Базел, или нещо друго идват насреща, детайлът се износва. Но тук бихме могли да кажем и така: може пък работата да е именно така. В случая с безжизнените предмети този проблем остава неразрешим, при неодушевените предмети може само да се констатира неразрешимостта на въпроса за това, колко бързо се движи едно или друго тяло. Но да вземем жив организъм! Представете си, че вие самият отивате пеш до Базел, а друг остава да стои тук, в Дорнах, остава цели два часа, докато вие не стигнете до Базел. В случай, че не се движехте вие, а Базел се движеше към вас, нямаше да ви се налага да правите нищо по-различно от този, който стои. Но вие сте се уморили, във вас са настъпили промени. По измененията, настъпили в самия вас, все пак можете да възприемете, че сте се движил вие самият. При живите същества все пак може по настъпващите в тях изменения до известна степен да се установи, действително ли те са се намирали в движение или движението е било привидно, докато те са били в покой.

Това обаче би могло да доведе до разбирането, че въобще,

основавайки се само на външно разглеждане на света, не може да се изгради теория даже за такива видимо ясни явления, като движението, а теорията трябва да се гради, основавайки се на вътрешните изменения. В дадения случай отново се сблъскваме с това, което може да бъде казано покрай другото и по отношение на теорията на относителността: този, който разглежда само едната външна страна на нещата, до нищо не може да стигне. Трябва да се гледа вътрешно. Именно благодарение на теорията на относителността човек стига дотам, че поне първа крачка да направи към духовната наука, към антропософията, тъй като антропософията навсякъде сочи необходимостта да се разглежда вътрешно.

Теорията на Айнщайн доведе до извънредно необичайни последици. Особено интересен става този въпрос, когато Айнщайн привежда своите примери. Той дава пример, с който иска да докаже, че изменението на местоположението въобще няма значение. Тъй като на (първ) поглед не може да се реши, изменя ли тялото местоположението си или не, това местоположение също няма значение. По този повод Айнщайн казва: ако изпратя в мировото пространство часовник, стрелките на който се намират в определено положение, така, че този часовник да се движи със скоростта на светлината, а след това хване обратен курс и се върне назад, тогава такова движение няма да има значение за това, което е вътре в часовника. Часовникът ще се върне в непроменен вид. Айнщайн дава своя пример: ние не можем да решим, движи ли се тялото или не. Часовникът остава един и същ независимо от това, движи ли се или е в покой, на него му е все едно. Обаче, господа, би трябвало да ви предлага да погледнете този часовник, който със скоростта на светлината лети в мировото пространство и отново се връща! Вие въобще никога не бихте видели този часовник! Той би се превърнал в прах и вие не бихте го видели.

Но какво означава това? Това означава, че така изобщо не може да се мисли. Човек развива мисли, които сами по себе си са безсмислени. Така че, от една страна, ще намерите, че

Айнщайн е страшно умен човек, неговите умозаклучения, неговите съждения очароват хората. Защото обикновените хора, ако не са много добри математици, няма да разберат много от теорията на Айнщайн; те ще почнат да четат някоя популярна книга за тази Айнщайнова теория, ще прочетат първата страница и ще почнат да се прозяват; ще прочетат втората страница до половината, но по-нататък няма да могат. И тогава ще кажат: това трябва да е нещо страшно умно. Защото ако не беше необикновено умно, аз щях да го разбера. Освен това много хора казват, че това е необикновено умно. Така се формират съжденията за теорията на относителността. Но има, разбира се, и такива хора, на които това е понятно. Сред такива разбиращи хора Айнщайн намира своите привърженици и броят им расте всеки ден. Работата не стои така, както смята господин Бурле, сякаш тази теория са я забравили. Ако бихте заговорили с университетските професори преди две години, те нямаше нищо да искат да знаят за Айнщайновата теория. Днес теорията на Айнщайн е запълнила със себе си всичко в научния свят.

Обаче при това хората идват до доста необичайни възгледи. Например веднъж дебатирах с университетски професори на тема теорията на Айнщайн. Виждате ли, оставайки в току-що очертаната от мен област, Айнщайновата теория на относителността е правомерна; тук нищо не можеш да направиш, всичко това е така и с влака, и със Слънчевата система, и с движението на всичко в света. Засега тя е съвсем правилна. Но тези господа я разпространяват въобще върху всичко; те например казват: височината на човека, неговият ръст също е относителен; той няма абсолютна височина, а само относителна. На мен само ми се струва, че той е с такъв ръст. Той притежава височина по отношение – щом се намираме тук – на столовете или по отношение на дърветата, но за негова абсолютна височина не може да се говори. Виждате ли, това е правомерно, докато оставаме в сферата на математиката, докато имаме работа с абстрактната геометрия. В момента, когато спрем да имаме

работа с геометрията и преминаем към живота, идва краят на забавленията и тонът става по-строг! Виждате ли, безчувствен човек би могъл да изреже от дърво глава, сто пъти по-голяма от вашата. При него тя би се получила. Но човек, притежаващ съответното чувство, не би почнал да прави това, знаейки, че големината на човешката глава не е нещо относително; тази големина е обусловена от цялото мирово пространство. Размерът може да бъде по-голям или по-малък, но ако човек е джудже, това е болест, ако стане великан, това също е болест. Тук го има не само относителното, тук се вижда и абсолютно-то. Разбира се, размерите на човека се колебаят в определени граници. Обаче известен размер на човека е обусловен от Космоса. Тук за никакъв релативизъм не следва да се говори. Тук може да се говори само за това, че човек задава собствените си размери посредством своето отношение към космоса. Единственият от професорската колегия, с когото водих дебат, се съгласи с това. Останалите толкова се объркаха от теорията на относителността (буквално си изкълчиха главите), че казаха: размерите на човека също са само относителни, просто ние ги виждаме такива.

Вие знаете, че ако картината се намира тук, тя е голяма; ако се отдалечите, тя, по законите на перспективата, ще става все по-малка. Размерите на картината, която вие виждате, са относителни. Привържениците на релативистката теория предполагат, че човешките размери също имат изключително такъв характер, тъй като причините, по които тези размери стават видими, навсякъде са едни и същи. Но това е глупост. Големината на човека вече в самата себе си носи нещо абсолютно; човек не може да бъде много по-голям или много по-малък, отколкото му е предопределено. Хората измислят всичко това, тъй като нямат никаква представа за участието на Космоса в процесите и явленията, ставащи на земята около нас. От всичко, което вече ви казах, можете да направите следния извод: тук се намира Земята; на Земята се намира някакъв човек. Но вие знаете, че човек зависи не само от силите на

Земята, но той зависи от силите, действащи от Космоса. Например нашата глава отразява целия Космос. Обсъждали сме това. Ако нямаше значение каква големина има човек, какво би било? Да допуснем, че главата на господин Бурле, главата на господин Ербсмел, главата на господин Мюлер се формират под въздействието на Космоса. Господа, ако главите тук се отличаваха три-четири пъти по размери една от друга, за всяка от тях трябваше да съществува отделен Космос. Но съществува само един Космос и той няма заради отделния човек нито да се увеличава, нито да се намалява, той си остава един и същ, така че главите на хората също приблизително са едни и същи. Само доколкото хората не знаят, че живеем в общ за всички свят, който при това действа духовно, те могат да вярват, че е безразлично колко голяма е главата на човека, че това е само относително. Тази големина не е относителна, тя зависи от абсолютната големина, която има Космосът, вселената като цяло.

И така, отново стигаме до необходимостта да изкажем следното: именно в случай, че човек правилно мисли по отношение на релативизма, той стига до духовната наука, а не до материалистичната наука.

В този случай човека започват да го разглеждат по-точно и тогава се вижда, че едномишлениците на Айнщайн черпят своите мисли, обръщайки се към живото или към духовното. Виждате ли, когато бях още юноша, се случи да участвам в оживени дебати за силата на тежестта. Сила на тежестта: ако тяло пада на земята, се казва, че то е тежко. Тялото пада долу, тъй като има тегло, тъй като то е тежко. Но тази сила на тежестта действа навсякъде в Космоса. Телата се привличат едно към друго. Ако тук се намира Земята, а тук – Луната (вж. рис.), Земята привлича Луната и Луната не отлита надалеч, а се движи около Земята по окръжност, тъй като когато Луната се стреми да отлети, Земята отново и отново я привлича. В онова време, когато бях юноша, много се спореше за това, как се реализира силата на тежестта.

Английският физик Нютон, за когото също вече съм ви разказвал, е казал просто: телата се привличат едно към друго, едното тяло привлича другото. Този възглед не е чисто материалистически, тъй като едно е, когато човек хване нещо и го притегли, и друго, ако това става без посредничеството на материята. С материалистическите възгледи не можеше удовлетворяващо да се свърже фактът на привличането между Земята и Луната. Но по времето на моята младост материализмът се намираше в разцвет. Тук може да се каже, че самият той изсушава човека, прави го посърнал, но можем да констатираме и това, че той разцъфтяваше. Тогава хората казваха така: не е истина, Земята не може да привлича Луната, защото тя няма ръце, за да я привлече. Това е невъзможно. Затова казваха: навсякъде има миров етер (вж. рис.). Това, което означих с червено, е мировият етер; той се състои от изключително ситни зрънца, нищожно малки зрънца. И тези нищожно ситни зрънца блъскат тук, (показва го на рисунката), при това, колкото по-близо е до средата, толкова по-силно и по-силно блъскат те. Ако тук се намират две тела, Земята и Луната, и побутването от външната страна се оказва по-силно, от побутването отвътре (стрелката от външната страна и стрелката отвътре на Земята), това е равносилно на привличането на две тела. И така, силата на привличането, силата на тежестта се обясняваше с тези произвеждани отвън тласъци.

Не мога да ви опиша даже какви страдания на познанието преживях веднъж във връзка с този въпрос. От дванадесет до

осемнадесет години ме гризяха съмнения: привлича ли Земята Луната, или Луната се побутва към Земята? Защото предлаганите в случая аргументи в по-голямата си част не са глупави, а даже разумни, нали така? Но в тях вече се съдържа известен релативизъм, елементи от теорията на относителността. Пита се: има ли тук нещо абсолютно, или всичко това също е относително? Може би действително е все едно Земята ли привлича Луната, или Луната е побутвана към Земята? А може би въобще е невъзможно да се разреши този въпрос? Виждате ли, хората много са разсъждавали над този проблем. Ето какво ми се иска да кажа за това: по онова време хората поне се придържаха към това, че освен видимата материя, освен видимото вещество съществува етер. Етерът им беше необходим, защото какво трябваше да бута, ако не зрънцата на етера! Когато за първи път Айнщайн описвал движението като относително, той е мислил как ставащото в пространството е запълнено с етер. Но тогава му хрумнало: дявол да го вземе! Ако движението е чисто релативно, то няма никаква необходимост от съществуването на този етер. Не е необходимо нищо да бута, нищо да тегли. Да се реши този въпрос за всичко това по принцип е невъзможно. Следователно пространството напълно може да бъде и празно.

Така в течение на времето възникнаха всъщност две Айнщайнови теории. Те произлизат от едно лице. Ранният Айнщайн е описвал всичко в своите книги така, сякаш светът е изпълнен с етер. След това той докарал своята теория на относителността дотам, че да каже: пространството е празно. Теорията на относителността нищо не казва за етера, тъй като ѝ е неизвестно, има ли го. Айнщайн понякога дава гротескни примери. Например той казва: нека тук се намира Земята, а тук – някакво дърво, на което се покатервам; тук се изтървам и падам долу; вероятно ви се е случвало подобно нещо; на мен поне в детството ми често се случваше. Аз се катерех по дърветата, изтървах се и падах долу. И така, Айнщайн казва: разбира се, Земята ме привлича. Аз имам тегло. То възниква

вследствие силата на тежестта, в противен случай щях да оставам във въздуха и да се мятам там – ако Земята не ме притегляше. Обаче Айнщайн смята, че не трябва да се говори всичко това, той мисли по следния начин: да допуснем, че тук отново е Земята и аз стоя на върха на кула – ето тук се намирам, но се намирам не във въздуха, а съм в кутия, която е закачена за върха с въже. Ако сега аз в своята кутия почна да падам от кулата надолу, по отношение на стените (на кутията) за мен нищо няма да се промени. Няма да забелязвам движението, защото стените на кутията биха се движили заедно с мен. И – дявол да го вземе! – сега никак не мога да реша: дали отгоре спускат въжето, на което виси кутията, в която седя аз и заедно с кутията се спускам надолу, тъй като някой отгоре ме спуска, или се спускам надолу, тъй като кутията се е откъснала и мен ме притегля Земята. Не мога да реша това. Не знам, спускат ли ме или Земята ме притегля.

Обаче с този пример, избран от Айнщайн, работата стои, както и с един опит, който винаги демонстрират във всички училища. На децата обясняват как е възникнала планетната система, която отначало е била мъглявина и от тази мъглявина са се отделили планетите. В средата е останало Слънцето. Казват така: всичко това може лесно да се докаже. Вземат не голяма капка масло, плуващо във вода, в средата на капката поставят листче от картон, надянат на игла и всичко това го въртят във водата. Скоро от голямата капка се отделят малки капчици и ето, мъничката планетна система е готова. Същото би трябвало да е станало и в Космоса. Някога тук е било мъглявина; отделили са се планетите, а Слънцето е останало в средата. Кой ще почне да възразява на това, ако той и до ден днешен може да види това с капката масло! – Обаче тук се изпуска една дреболия, господа; изпуска се, че аз трябва да стоя тук и да въртя (иглата), ако в качеството си на господин учителя демонстрирам всичко това пред децата! Ако аз не въртя (иглата), тогава никаква малка планетна система от маслени капчици няма да се получи! И така, господин учителят би

следвало да каже на децата, че някакъв гигантски господин Учител, преогромен господин Учител би трябвало да се намира тук, отвън, и да върти цялата тази механика. Само тогава примерът би бил състоятелен и завършен. Така и Айнщайн би следвало, ако мислеше в пълно съответствие с реалността – ако въобще стигнеше дотам, че да развие подобни мисли, – би следвало да допусне, че някой отгоре управлява въжето. Това е съвсем необходимо. В противен случай вие не можете да кажете: все едно е как се спускам надолу, дали ме спускат или летя, премятайки се; тогава някой трябва да е отгоре. Следователно, давайки такъв пример, Айнщайн би следвало веднага да помисли: кой държи въжето? Айнщайн не е направил това, защото съвременният материализъм не му е позволил да го направи. Затова измисленият от него пример няма за основа никаква реалност, тук и нищо не може да се измисли, такова нещо просто е невъзможно да се помисли.

С това е свързано и нещо друго. Представете си, господа, че тук се намира планина. Тук се намира Фрайбург в Брейсгау (природен парк в Германия – бел. пр.) На планината поставям топ, изстрелът на който може да се чуе при желание чак в Офенбург. Но вие ще чуете изстрела със закъснение. Ако някой определи времето, когато той е чул изстрела във Фрайбург и кога някой го е чул в Офенбург, в показанията на часовниците ще се открие разлика. На звука му е необходимо известно време, за да стигне от Фрайбург до Офенбург.

Виждате ли, тази история се използва в тъй наречената теория на относителността. Там се казва: да допуснем, че стоя и слушам, кога ще се чуе изстрелът, не в Офенбург, а първо във Фрайбург. Тук чувам изстрела веднага след като е произведен. Сега пътувам във влак от Фрайбург за Офенбург. Поради това, че съм изминал част от пътя от Фрайбург, аз чувам този изстрел вече малко по-късно, откогато е произведен. Още по-близо до Офенбург – още по-късно; още по-близо – още по-късно.

Но това продължава дотогава, докато пътувате по-бавно

от скоростта на звука. Ако звукът се разпространява от Фрайбург до Офенбург, какво би станало тогава? Ако пътувахте толкова бързо, със същата скорост, която има и звукът, бихте пристигнали в Офенбург, но звук така и нямаше да чуете, той би избягал от вас. Ако пътувахте точно със същата скорост, вие никога не бихте чули звука, той би избягал от вас, когато би трябвало да го чуете. Вие би трябвало да го чуете, но него вече го няма тук. Тези хора казват: дявол да го вземе, вярно, че звукът не се чува, ако се движиш точно със същата скорост, като самия звук! Но какво ще стане, ако се движиш по-бързо от звука? Ако се движиш по-бавно, звукът ще се чуе по-късно; ако се движиш със скоростта на звука, съвсем няма да го чуеш. Ако се движиш по-бързо, човек ще чуе звука преди да се е раздал! Тези хора казват, че това е напълно естествено, че това е правилна мисъл. Ако следователно в Офенбург ще чуете звука две секунди по-късно, като се движите по-бавно от звука, вие съвсем няма да го чуете, ако се движите със същата скорост, както и звукът. Ако се движите по-бързо от звука, ще го чуете две секунди по-рано, отколкото той ще се раздаде във Фрайбург! На мен ми се иска да ви поканя да чуете наистина да чуете звука, още преди той да се е раздал във Фрайбург! Бихте могли да се убедите, ще го чуете ли по-рано, даже ако се носите така бързо.

Другото възражение е: бих искал да попитам как бихте изглеждали, движейки се така бързо или още по-бързо от звука! Какво следва оттук? Оттук следва, че като не се придържаме към реалността, можем да измислим всичко, което ни хареса. С тази теория на относителността стигнахме до твърдението, че човек чува звука, преди да се е раздал (смях в залата). Да се измислят такива работи е добре, но да стане това е невъзможно. Ето в какво, както виждате, е разликата! Днес хората, занимаващи се с наука, искат основно логично мислене: Айнщайн мисли удивително логично. Но логично още не значи действително. В мисленето си трябва да имаме две качества: първо, теорията трябва да бъде логична, и второ, тя трябва да

отговаря на действителността. Трябва да се умее да се живее в действителността. Тогава на човек няма да му се наложи да измисля кутия, която да се дърпа на въже нагоре-надолу. Тогава няма да се наложи да се мисли за часовници, които летят със скоростта на светлината в мировото пространство, че и се връщат обратно. Тогава няма да се налага да измисляш човек, който се движи по-бързо от звука, и поради това чува този звук, преди той да се е раздал. Много, господа, от това, което днес ви се поднася в книгите като достижение, е прекрасно измислено, но в действителност от него полза никаква.

Може да се каже така: теорията на относителността на Айнщайн е разумна и за определена част от света е правомерна, но ако се ориентира към реалността, тя едва ли е приложима. Защото от теорията на относителността никога няма да разберем защо човек така страшно се уморява по пътя за Базел, та дори и да не може да каже, той ли отива в Базел, или Базел му идва насреща. Би било невъзможно да се обясни неговата умора, ако Базел идваше насреща, пък и защо трябва да движа краката си, когато вървя; бих могъл просто да стоя на място и да чакам, докато Базел не дойде при мен! Виждате, че всички тези неща показват само това, че не е достатъчно само разумно и правилно да се мисли, но към това е необходимо да се добави нещо друго: трябва да сме в средоточието на живота, трябва да съдим за нещата в съответствие с живота.

Това е, което исках днес да ви кажа за теорията на относителността. Тя направи голяма сензация, но, както се казва, хората малко я разбират, иначе те вече мислено биха се ориентирали в този проблем.

И така, идната събота ще продължим.

БЕЛЕЖКИ

1. «Пред тях провеждат малък експеримент...» – така нареченият опит на Плато, използван от физика Й. А. Е. Плато, 1801–1883. Срв. с описанието, което дава Винсент Кнауер в своите лекции на тема: «Основни проблеми на философията» (Виена и Лайпциг, 1892): «Прекрасен физически експеримент се явява опитът на Плато. Приготвя се смес от вода и спирт, съответстваща по тегло на чист зехтин, и в тази смес се добавя голяма капка масло. Тя не плува на повърхността на течността, а потъва до средата ѝ и приема формата на топка. За да се приведе в движение, в центъра се спуска картонена шайба, нанизана на дълга игла, и внимателно се потапя в средата на капката, така че външният ръб на шайбата да образува екватора на топката. Тази шайба започва да се върти, отначало бавно, а после все по-бързо. Постепенно започва да се движи и капката ѝ, вследствие на центробежната сила от нея се откъсват частици, които след отделянето продължават известно време да се въртят, отначало като кръгчета, а после като топченца. По такъв начин възниква картина, удивително подобна на нашата планетарна система: в центъра е разположена голямата капка, представляваща Слънцето, а около нея се движат малки топченца и кръгчета, които може да се уподобят на планетите и техните спътници», лекция девета, стр. 281 от посочения труд).
2. «В близката сряда...» – лекцията се е състояла чак на 3 юли.
3. «В близката събота» – лекцията е изнесена в понеделник, 7 юли.
4. «В 1906 г. изнасях в Париж лекция...» – Париж, от 25 май до 16 юни 1906 г., «Космогония. Популярен окультизъм», Събр. съч. 94.
5. «...крупният учен Дюбоа...» – Евгений Дюбоа: 1858–1940, холандски военен лекар, вж. публикацията «Изправеният питекантроп – преходната човекоподобна форма от Ява», Батавия, 1894.
6. «...когато преди две години във Виена имахме конгрес...» – Западно-Източният конгрес, провел се от 1 до 12 юни 1922 г., вж. цикъла лекции «Мировата противоположност между Изтока и Запада. Пътища за нейното преодоляване чрез Антропософията» Събр. съч. 83.
7. Бертолд Шварц – ок. 1300, монах от ордена на францисканците от Фрайбург.
8. Йохан Гутенберг – ок. 1394–1468.
9. Лао Дзь – китайски мъдрец, VI в. пр. Р. Х. Конфуций – 531–478 г. пр. Р. Х., китайски философ.
10. «Имаше някога двама професори...» – философът Карл Лудвиг Михелет, 1801–1893, и теологът и философ Едуард Целер, 1814–1908. Вж. цикъла лекции «Общото човекознание като основа на педагогиката», Събр. съч. 293, стр. 103 и «Духовните сили, действащи в съвместния живот на старите и младите поколения / Младежки педагогически курс», Събр. съч. 217, стр. 139.
11. Хипократ – ок. 460–377 пр. Р. Х., гръцки лекар, основател на класическата медицина.

12. Император Фридрих Трети, 1831–1888, е страдал от заболяване на гръбляна. Подателят на молбата е неизвестен.
13. Николай Коперник – 1473–1543, астроном.
14. Артур Шопенхауер – 1788–1860, философ.
15. Венерина мухоловка – *Dionaea muscipula*, насекомоядно растение от семейство росянкovi, вирее на заблатени места в топлата зона на Северна Америка. Вж. Чарлз Дарвин, «Насекомоядни растения», превод на Виктор Карус, в «Пълни събрани съчинения на Чарлз Дарвин», том 8, Щутгарт, 1876, стр. 259.
16. «Веднъж се запознах с човек...» – Херман Роле (1819–1904), австрийски писател. Вж. също «Духовните сили, действащи в съвместния живот на старите и младите поколения / Младежки педагогически курс», Събр. съч. 217, стр. 163.
17. «Аз изнесох «Селскостопанския курс» недалеч от Бреслау ...» – В Кобервитц от 7 до 16 юни 1924 г., вж. «Духовнонаучни предпоставки за успеха на селското стопанство», Събр. съч. 327, Дорнах, 1975.
18. «... ще се състои в близкия петък» – лекцията е била отложена за събота, 13 септември.
19. «Ако вземете удвоения период на въртене на Марс...» – Колебания на синодичния кръговрат, тоест времето между следващите една след друга конюнкции или опозиции към Слънцето, при Марс са около 50 дни. Той варира от 2 години и 34 дни до 2 години и 80 дни, което средно прави 2 години и 50 дни, тоест почти 2 години и 2 месеца.
20. Матиас Якоб Шлайден – 1804–1881, естествоизпитател.
21. Густав Теодор Фехнер – 1807–1887, естествоизпитател, основател на психофизиката. Вж. работата му «Професор Шлайден и Луната», Лайпциг, 1856, част 2, гл. 6, стр. 153.
22. Пасаж на Венера – Общият ритъм, стоящ в основата на пасажа на Венера, е период от 234 години и 2 дни; интервалите между отделните пасажи са 8, 121 и половина, 8 и 105 и половина години. Последният пасаж на Венера се е състоял на 6 декември 1882 г. По астрономични изчисления най-близкият пасаж на Венера ще се състои на 8 юни 2004 г.
23. «...в близката сряда...» – отложено за вторник, 18 септември.
24. Фердинанд Хохштер – 1829–1884, географ и геолог.
25. вулканът Колима – действащ вулкан в Мексико.
26. Ернст Хекел – 1834–1919.
27. «...а над мазето – кула без покрив» – така нареченият Вайгелски дом, построен през 1647 г. и разрушен при прекарването на Вайгелщрасе през 1898 г. Причислявали са го към «седемте чудеса» на Йена. Домът е бил висок осем етажа, там, освен другото, се е намирала вита стълба, през която е можело през деня да се виждат звездите.
28. Рудолф Фалб – 1838–1903. Написал, освен другото, «Основни положения на теорията за земетресенията и изригването на вулканите», Грац, 1870;

«Размишления и изследвания на тема вулканизъм», Грац, 1875; «Критични дни, наводнения и ледников период», Виена, 1895; «Календар на критичните дни», Виена, 1892.

29. «Гьоте енергично се е противопоставял на твърденията...» – Гьоте с негодувание нееднократно е възразявал против теорията на вулканизма, развивана тогава от Леополд фон Бух, а също и от учениците и единомишлениците на последния. По неговото мнение тя е била лишена от водеща идея, която би позволила да се ориентираш в лабиринта на отделните факти. Вж. например писмото на Гьоте до Нес фон Езенбек от 13 юни 1823 г. (изд. «София», том 37, писмо 64.)

30. Юлиус Роберт Майер – 1814–1878. Вж. «Небесна динамика», Хайлброн, 1848.

31. «...директорът на пощенските превози» – Карл Фердинанд Фридрих фон Наглер, 1770–1846, пруски държавен деец, 1823–1846, основател на съвременното пощенско дело.

32. «...колегията на лекарите» – вж. Р. Хаген «Първата германска железопътна линия».

33. Сър Франсис Дрейк – 1540–1596, знаменит английски мореплавател и пират.

34. «... някакъв учен трябва да изнесе доклад» – Ж. Ж. Р. Лаланд, 1732–1807, френски астроном.

35. «... една от кометите ще се сблъска със Земята» – така наречената комета на Биела.

36. «...книга на астронома Литроу» – Йозеф Йохан Литроу, 1781–1840, «За грозящата комета от 1832 г. и за кометите въобще», Виена, 1832.

37. Волфрам фон Ешенбах – ок. 1170–1220. «Парсифал», завършен през 1210 г.

38. Рихард Вагнер – 1813–1883, «Парсифал», театрализирано рождественско представление, като поема се е появило в 1877 г., а в музикално оформление е завършено в 1882 г.

39. «...в продължение на години изнасях лекции сред работниците» – в периода от 1899 до 1904 г. доктор Щайнер преподавал в Работническото общообразователно училище в Берлин. Вж. «Моят жизнен път», гл. 28, Събр. съч. 28.

40. Фердинанд Ласал – 1825–1864, основател на социалдемократията в Германия. Точното название на споменатата реч е: «Науката и работниците. Защитна реч пред Берлинския Наказателен Съд против обвиненията срещу безимотните класи в публично възбуждане на ненавист и презрение към собствениците (16 януари 1863 г.)», Цюрих, 1863.

41. «Ще продължим в събота в девет часа...» – Обявената лекция не се е състояла. Лекцията от 24 септември 1924 г. е била последната от тези, които Рудолф Щайнер е изнесъл за работниците преди болестта си.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винер Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в «Немска национална литература» на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие «Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте» (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. «Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер» (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието «Немски седмичник». Лекции в Гьотевото общество, Виена: «Гьоте като баща на новата естетика» (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Росток. През 1892 г. излиза разширената дисертация «Истина и наука». Увод към «Философия на свободата» (Събр. съч. 3).
- 1894 г. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед» (Събр. съч. 4).
- 1895 г. «Фридрих Ницше, борец срещу своето време» (Събр. съч. 5).
- 1897 г. «Гьотевият светоглед» (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин. Издава «Списание за литература» и «Драматургични свитъци» с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт «Общообразователно училище за работници», Берлин.

- 1900 г. «Възгледите за света и живота през деветнадесети век», по-късно излиза с разширения като «Загадките на философията» (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. «Мистиката в зората на съвременния духовен живот» (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. «Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността» (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основава и издава списание «Луцифер», по-късно «Луцифер-Гнозис» (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. «Теософия». Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1094 – 1905 г. «Как се постигат познания за висшите светове?» (Събр. съч. 10), «Из хрониката Акаша» (Събр. съч. 11), «Степени на висшето познание» (Събр. съч. 12), «Въведение в тайната наука» (Събр. съч. 13).
- 1910 г. Премиера на «Четири мистериини драми» (Събр. съч. 14).
- 1911 г. «Духовното ръководство на човека и човечеството» (Събр. съч. 15).
- 1912 г. «Антропософски календар на душата», «Максими» (Събр. съч. 40), «Път към себепознание на човека» (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. «Прагът на духовния свят» (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство «евритмия», чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. «Загадките на философията» (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. «Върху загадките на човешкото същество» (Събр. съч. 20). «Върху загадките на душата» (Събр. съч. 21). «Духовният облик на Гьоте в откровенията на неговия «Фауст» и в «Приказка за зелената змия и красивата лилия» (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за «троичното устройство на социалния организъм», «Основи на социалния въпрос»

- (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Щутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание «Гьотеанум».
- 1922 г. «Космология, религия и философия» (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. «Антропософското общество» прераства в «Единно антропософско общество» под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му «Моят жизнен път» (Събр. съч. 28), както и «Ръководни антропософски принципи» (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху «Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания» (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъсната лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

Виждате ли, господа, човечеството притежава много добър инстинкт. Хората неслучайно имат навик да пият по малко кафе, тъй като то освобождава астралното тяло от възможни нарушения. В тялото винаги е имало макар и незначителна тенденция да образува отрови. Ето защо човек е трябвало да има тази слаба противоотрова, каквато е кафето. Знаете също, че има хора, които искат да ускорят храносмилането не само с помощта на черното кафе; кафето те смесват с чашка коняк. С коняка работата стои по следния начин; самото съдържание на коняка действа отчасти като растителна отрова, която отключва астралното тяло напълно. Ако човек пие коняк, етерното му тяло действа с особена сила. При употреба на всички напитки от рода на водките етерното тяло действа особено силно. Човек изпитва удоволствие, приятно му е, защото той отключва съзнанието и изцяло се превръща в растение. Той напълно се потапя в растителното начало в случай, че пие водка; при това изпитва удоволствие точно така, както се изпитва удоволствие по време на сън. Но в съня човек не осъзнава това удоволствие. Ако човек чувства удоволствие в съня си, това удоволствие възниква поради факта, че той може да възприема дейността на плътта, дейността на тъканите. Но обикновено, ако хората спят, те нищо не знаят за своето приятно състояние. Когато пият коняк, те знаят за това приятно състояние, защото отчасти бодърстват, макар, от друга страна, долната част на тялото им да спи. Те се чувстват безкрайно приятно при такава спяща долна част на тялото и бодърстваща глава. Употребата на водка от човека представлява активизация на приятното животинско-растително битие.

Рудолф Щайнер